

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

29 FEBRUARIE 2008

NR. 2 (1505),

ANUL XX

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

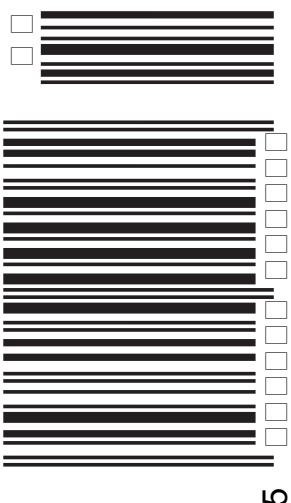
2

www.revistaorizont.ro

Anina, Stajerlak, 1912. Exercițiu de imaginație pentru anul 2000

Număr realizat cu sprijinul Consiliului Local al Municipiului Timișoara

ANAVLÁDÁM DESPRE POEZIE ȘI CLAUNI

Am un prieten (îndrăznesc să spun fără să-i fi cerut voie). Proaspătul meu prieten e un tânăr poet de 99 de ani care știe cum anume s-a născut poezia și de ce clauzii mor tineri. Am lucrat împreună mai multe zile la o serie mai lungă de interviuri și de fiecare dată prietenul meu, tânărul poet Anavi Adám, m-a tot îmbiat cu un păhăruț delicat de coniac bun și de fiecare dată, din motive rutieristice, l-am refuzat. Acum, când este la mai puțin de un an de centenar, închin cu tinerețea domniei sale un pahar din acela și vestesc lumii large că alături de noi trăiește un poet maghiar, evreu, democrat, viu la minte și la simțire. Dacă nu mă credeți, citiți interviul! (Daniel Vighi)

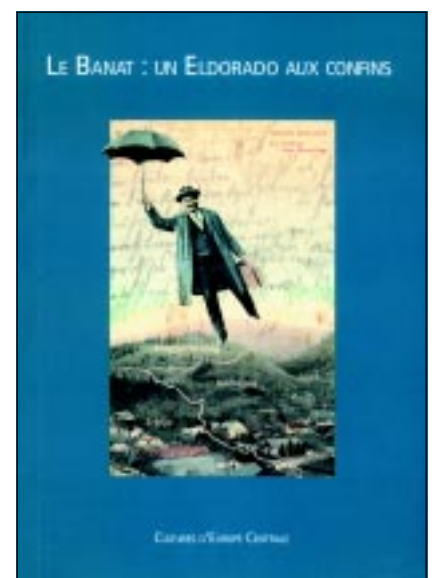
4-5

ATTILA BARTIS PLIMBAREA

Plimbarea (A séta), romanul de debut al lui Attila Bartis, a ieșit din tipografie și a ajuns în librăriile maghiare în 1995. [...]

În primăvara lui 2008, *Plimbarea* va ieși din altă tipografie și va ajunge și în librăriile românești. După părerea mea, un om norocos (fiindcă am citit deja traducerea, în manuscris), editura Polirom a intrat în posesia unei rare bijuterii literare. O lucrătură miniaturală demnă de vechii meștri orientali aduce laolaltă deșertăciunea, revoluția, pustiirea, iubirea, frământarea, fuga și neputința. Mai cred că *Plimbarea* reușește unul din marile paradoxuri posibile: splendoarea iese deasupra, ca o spumă, dintr-o tristețe sfișietoare. (Filip Florian)

22-23

TOP FEBRUARIE 2008

1. ANAVI 2. FOARȚĂ 3. MIHĂIEȘ 4. PODLIPNY

CORNEL UNGUREANU

1. **ANAVI.** Ordinea anunțată mai sus nu ține doar de alfabetul care poate fixa succesiuni nepretențioase, ci și de o numerologie obișnuit-neobișnuită. Anavi Adam își sărbătorește în februarie cel de al nouăzeci și nouălea an al existenței sale. La anul, centenar, va folosi trei cifre ca să se sărbătorească. Este poet, prozator, dramaturg, eseist, traducător, a scris un teanc de cărți și a fost, șapte decenii, săptămânal, la cenaclurile timișorene. Dacă observăm că, după 1949, anul cenaclului **Flacăra**, cu întâlniri comune ale autorilor români, germani, maghiari și sârbi, cercurile literare s-au diversificat, existând în Timișoara trei-patru cenacluri ale Uniunii scriitorilor, putem ajunge la concluzia că Anavi Adam a participat la cel puțin 5000 de ședințe. Dacă la fiecare a vorbit (cu umor, nu-i așa) cel puțin cinci minute, a povestit două întâmplări vesele de odinioară și o istorie filozofică fie despre Pavel Dan (cu care a fost prieten: în 2007 s-au împlinit 100 de ani de la nașterea lui), fie despre Franyó Zoltán (au fost colegi de lupte literare în Timișoara de odinioară: s-au împlinit în anul trecut 120 de ani de la nașterea lui) putem să înțelegem o operă fundamentală a Banatului literar, deopotrivă prezentă și absentă. Ca să nu mai vorbim de dialogurile cu actorii care ar fi trebuit să-i joace piesele filozofico-matematico-astronomice despre Kepler și rosturile noastre pe această planetă. Oricum, rotundă. Matematicianul și fizicianul Anavi nu și-a văzut piesele pe scenele timișorene.

Altă prezență vie care seamănă cu o absență.

Tradus de mai mulți colegi mai tineri care l-au simțit "al lor", Anavi a fost preluat, în ultimii ani de strălucitorul cuplu Șerban Foarță-Ildikó Gábos, care a făcut din Anavi Adam o prezență vie în cultura română de azi, recuperând daunele teatrale, matematice, artistice, cenaclistice de odinioară. Vreau să văd cine ar putea intra azi în competiție cu el – cel mai longeviv dintre autorii noștri.

2. **FOARȚĂ.** În anul de grație 2008, an în care Anavi Adam împlinesc 99 de ani, Șerban Foarță, cel mai înțelept, harnic, eficient traducător al maestrului va împlini 66. Ar putea fi o traducțiune fericită a vârstelor: 99 este, pentru numerologi, un fel de 66 plin de noroace, întâmplări fericite și exuberanță juvenilă. Întrebarea este, totuși, câte cărți a scris, a tradus, a pus în valoare, a reinventat Șerban Foarță în anul de grație 2007. Câți autori a așezat pe orbita limbii române Ș.F. Superperformanța poetului, a traducătorului și a exegetului este **Cartea psalmilor**, un exercițiu de liniștită supunere față de un text sacru. **Micul tratat de chichiologie** pe care Șerban Foarță îl propune în **Dilema veche** poate ocupa locul întâi în luna februarie a poezilor adăugând topului nostru din luna februarie o strălucire nouă.

3. **MIHĂIEȘ.** De fapt, anul a fost inaugurat de Mircea Mihăieș, care la 1 ianuarie 2008 a împlinit 54 de ani. E, și el,

în acel perimetru al lui 9: 5 plus 4 îl așază la dreapta celui mai vârstnic scriitor din România de azi. Uniunea scriitorilor împlinesc 100, Anavi 99, Șerban Foarță 66, Mircea Mihăieș a împlinit, la 1 ianuarie, 54. Ce am putea deduce de aici, pentru buna desfășurare a anului literar? Că, în așteptarea celui accelerator numit 55(cinci-cinci) Mircea Mihăieș a tipărit câteva cărți recuperatoare. Criticul are prin sertar câteva de demult, una a generației 80, una, mi se pare, a benzilor desenate, dar nu se atinge de ele. Își amintește de detectivul Marlowe, unul dintre cei mai de seamă detectivi ai Americii literare de odinioară, care nu este aceeași cu cea de azi. Horia-Roman Patapievic, care l-a îndemnat să scrie această carte, observa (demult...dedemult!) că generația optzeci a literaturii române nu mai "negocia" cu puterea. Cei de dinaintea lor, oamenii fericitei generații 60, a promoției 70 tratau, se sprijineau pe o politică a dialogului cu puterea. Generația optzeci se hrănea nu doar prin refuz, ci și (ci mai ales) prin partiturile parodic-sarcastice ale negației. Ei nu mai poșteau un socialism cu față umană, ei priveau către "ceilalți". Modelul american devine capital în afirmarea generației 80. Citesc splendida prefață a lui Mircea Mihăieș: scrie despre Chandler fiindcă în anii în care îl citea împreună cu colegii de odinioară, Marlowe era de-al casei:

"Aș fi vrut să scriu această carte acum treizeci de ani. O consider o datorie de tinerete, în fine achitată, în amintirea vremurilor când, împreună cu Valentin Constantin, Ioan T.Morar, Eugen Suciu, Genu și Dani Motz, citeam cu voce tare pasaje din Cărțile lui Raymond Chandler. Sunt sigur că fiecare dintre noi a fost marcat de acele zile și lecturi: atunci căutam în anchetele detectivului Philip Marlowe partea solară a existenței, libertatea, umorul și aventura...".

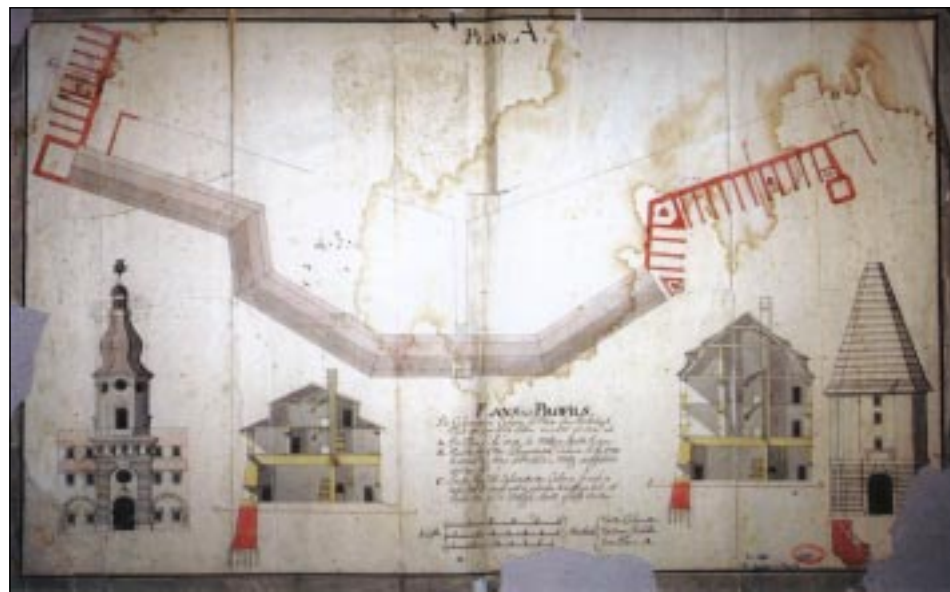
Pe câțiva dintre cei enumerați de Mircea i-am cunoscut, despre cei pe care nu i-am cunoscut - cei doi Motz - am discutat de atâtea ori cu Mircea în anii 80 (și le-am văzut fotografii de mare performanță în anii 80, 90) încât m-a făcut să privesc către ei cu mare admirație. Ceilalți, personalități în formare în anii 80, în rapidă afirmare în anii 90, au reușit să mă surprindă prin trasee imprevizibile, greu de bănuț pentru mine. Unii au ajuns milionari (în euro? în dolari? în lei vechi?), alții, lideri de opinie, alții, ca Mikluho Maklai, la papuși. Nu mă îndoiesc că educația chandleriană a contribuit la succesul lor fiindcă sunt oameni de succes, performerii unui timp al scrisului, al fantaziei și chiar al eficienței. **Metafizica detectivului Marlowe**, carte a prozatorului și americanistului Mircea Mihăieș este cartea lunii februarie. A începutului anului norocos pentru partea timișoreană a scrisului.

4. **PODLIPNY.** Doamna Podlipny iese, ca orice adevărată Doamnă, în afara proceselor numerologice care, aici, pot fi

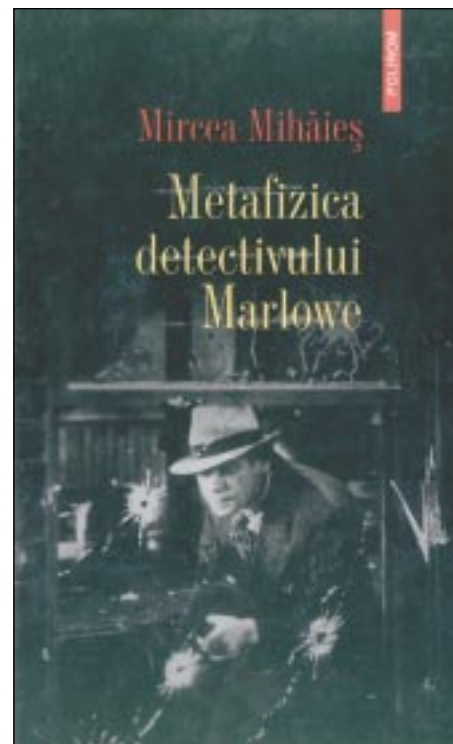
trădătoare. O adevărată doamnă nu împlinesc o vârstă, sărbătorește un prezent etern. E singurul timișorean care și-a tipărit, în zece volume, **Stafete**, cronica prescurtată a cenaclului de limbă germană pe care l-a inventat, l-a premiat, l-a purtat prin Germania și printr-un șir de țări europenești. A făcut pretutindeni impresie, fiindcă poetele arătau bine, unele ar fi putut câștiga nu numai titlul de Miss România, ci și de Miss Germania sau chiar Miss Gesamteuropa. În rest, a fost un arhivar extraordinar, preocupat ca nimeni de așezarea și rosturile șvabilor din Banat. A pus în valoare documente importante pentru buna relație româno-germană. Critic de artă, a scris cărți, a editat albume despre toți cei care și-au câștigat gloria aici, aducând onoare Europei culturii. De la Stefan Jaegger la Franz Ferch s-a ocupat de toți ai locului, ca un critic de artă care a știut a recupera documente semnificative, ba chiar a livrat germanilor câte unul care – surpriză pentru orgoliul lor - era originar din Banat. Excelent cititor, a realizat o operă de popularizare

eficientă, cu date noi despre Carmen Silva, prima regină a României, poeta cu atâtea întâmplări așezate încă sub pecetea tainei. A scris studii importante despre scriitorii germani născuți, formați sau afirmați în Banat, de la Lenau la Franz Liebhard. Dar paginile cele mai vii, peste care nimeni nu va putea trece sunt despre Julius Podlipny. A înțelege Imperiul austro-ungar cu mișcările lui de stânga, a pricepe arta crepusculară a Europei centrale, arată doamna Podlipny, e imposibil dacă nu urmărim cu atenție evoluția unor timișoreni de seamă, între care, cel mai important în studiile ei rămâne Julius Podlipny.

Ar mai trebui amintite aici conferințele din România și din Europa, premiile, numeroase și importante pe care le-a recoltat de-a lungul a jumătate de veac de acțiune culturală patetică. Aniversarea dnei Annemarie Podlipny intră cu brio în acest top național al aniversărilor din februarie 2008 în care Timișoara colecționează superlative ca o adevărată capitală europeană.

CĂRȚILE LUNII FEBRUARIE

SZÁMJÁTÉK JOC DE NUMERE ȘERBAN FOARTĂ (& ILDIKÓ GABÓS)

Anavi Mester kilencvenkilenc
én meg hatvanhat
közöttünk a harminchárom
de nem ez az ami meghat

Anavi Mester kilencvenkilenc
e kort én várom és nem várom

Harminchárom szor kettő hatvanhat
harminchárom szor három kilencvenkilenc
éveink száma egymást tükrözik
de 6
és 9
egymásnak nem ütközik

Kilencvenkilenc latinul

kilencvenkilencium...

Hölgyeim és uraim, – *silentium*,
silentium!

Meşterul Anavi nouăzeş'nouă
şaişeşase – eu
între noi treizeci şi trei
nu de astăzi ci de mereu

Meşterul Anavi nouăzeş'nouă
vârsta la care să năzui mi-e greu

Trei'j'trei ori doi fac şaişeşase
trei'j'trei ori trei fac nouăzeş'nouă
ni se-oglinesc reciproc
cele două
numere: 6
şi 9
dar nu se-ntreiaie deloc

Nouăzeş'nouă,-n latină,
e bine s-o afle şi ginta
noastră latină,
e *novem & nonaginta!*

CIORBA DE BURTĂ, CEA MAI IUTE STATUIE ECVESTRĂ A LIMBII DE LEMN MARCEL TOLCEA

1. Una dintre cele mai nebagate în seamă
relicve culinare ale Epocii Nicu C. este
Ciorba de Burtă. Într-o perioadă în care
stomacul devenise un fel de aluniță
demonizată a Omului Nou, o asemenea
sintagmă trebuie că se transformase, pentru
semioticienii sinestezici, într-unul dintre cele
mai delicioase *mises en abyme*. La
concurtență doar cu o alta, ițită din
laboratoarele propagandei deservelante:
Creier Pane. Constructul Ciorbă de Burtă
are însă infinit mai multe etaje de interpretare,
prea puțin strălucite de hermeneutica
academică, ce devin încă mai fascinante în
apropierea adjectivului renescentist
"ecvestru". Calul, se știe, până să devină
salam, a fost un semn al autorității, iar vita,
până să manifeste simptome de Hollywood,
era tandra expresie a împăcării line cu lumea
prin rumegat. *Mutatis mutandis*, am putea
risca aici o insolită reflectare a celebrei
alăturări Caragiale-Stalin, dar nu de asta
vreau să mă ocup în cele ce urmează.

2. Scopul reapariției mele și în ediția
de februarie a revistei "Orizont" este de a
răspunde la o întrebare simplă: E bine să-l
căftănim pe Băescu prin cărți? De ce întreb

atât de simplu și fără vreun sens secund?
Fiindcă am publicat și eu un text în cartea
dlui Ion Barbu dedicată lui TB, **ODĂ LA
VODĂ**, iar atunci când am participat la
procedurile regulamentare de lansare, Șerban
Foartă a simțit nevoia să ne culpabilizeze.
Înainte însă de a răspunde cumva la
propria-mi întrebare, aș spune că Distinctul
artist Ion Barbu – pe a cărui Petrilă se sprijină
noua noastră caricatură carpatică – este
creatorul unor insolite specii de cărți și, de
ce nu, de forme de exprimare: de la **Antologia
poeziei românești de la S la XXL**, până la
Antologia poeziei românești la zid. Prima
a fost însoțită de tricouri, a doua, prin autorii
ei, a fost însoțită la Poliție. Din cauza unor
ziduri scrise cu poezie tot la Petrila.

3. Mie mi-ar fi plăcut, de data asta, ca
ardeul iute de pe coperta volumului **ODĂ
LA VODĂ**, să fie un ardei adevărat. Cam
cum sunt cei ce însoțesc, respectuos, Ciorba
de Burtă. Și care să poată fi testați cu limba.
Admiratorii lui Băse ar alege unul iertat de
iuteală, iar adversarii, evident, o tărie de
iuteală.

Avantajul lui Băse ar fi că și unii, și
alții, își vor exersa, livresc, limba!

TIMIȘOARA ÎN CĂRȚI

Campania de lectură *Timișoara în cărți*, inițiată de Fundația "A Treia Europă",
revista "Orizont" și Filiala din Timișoara a Uniunii Scriitorilor, a demarat cu o întâlnire
deosebită. Invitați – la "Joc Secund", librăria-partener al acțiunii – scriitorii **Filip Florian**
și **Attila Bartis**. Ei au citit fragmente din romanele lor, *Degete mici*, respectiv *Tihna*.
Din aceleași romane, traduse în maghiară și română a citit ample fragmente actorul
Attila Balázs, directorul Teatrului Maghiar de Stat "Csiky Gergely" din Timișoara. Au
urmat aproape două ore de discuții cu publicul despre statutul scriitorului în România
și Ungaria, despre prezența europeană a autorilor din fosta țară comunistă, despre
rolul traducerilor și al instituțiilor culturale în promovarea literaturilor naționale. Au
luat cuvântul Daniel Vighi, Helmut Britz, Maria Pongrácz-Popescu, János Szekernyés,
Viorel Marineasa. Întâlnirea a fost moderată de Adriana Babeți și Robert Șerban.

IN MEMORIAM ONDREJ STEFANKO (1949-2008)

Ondrej Stefanko a fost cel mai impor-
tant "scriitor de contact" al vestului româ-
nesc. Nu numai după 1989, ci, așa cum
se putea, și înainte de 1989. Și-a descoperit
mereu aliați cu care traducea din scriitorii
importanți ai literaturilor cehe și slovace.
A tradus enorm și a tipărit literatură de
limbă slovacă de pretutindeni. A fost preo-
cupat, în scris sau în acțiunile sale culturale,
de "mitteleuropa periferiilor", adică de acea
Europă Centrală extinsă, importantă pentru
înțeleșurile ei etnopsihologice. A stimulat
tinerii autori slovaci din România, așa că
după 1989 a putut să realizeze la Nădlac
un centru mondial al literaturii slovace,
cu o editură deosebit de vie și o
extraordinară revistă bilingvă. A fost un
personaj esențial al diasporei slovace – un
animator de seamă al ei. Președinte al
Uniunii mondiale a scriitorilor, artiștilor
și oamenilor de cultură slovaci între 1993

și 1996, director al editurii "Ivan Krasko"
din Nădlac, a avut un rol important în
dialogul culturilor din Europa centrală și
de răsărit. Scriitorul și omul sunt de
neînlocuit.

KNJIJEVNI JIVOT – 50

Revista "Knjivni Jivot", revista de limbă sârbă a Uniunii Scriitorilor, a împlinit
50 de ani. Înființată în 1957/1958, revista marchează și ieșirea relațiilor româno-iugoslave
din epoca sinistră a conflictelor declanșate de epoca stalinistă. Momentul relaxării e
ilustrat de buna ieșire în lume a unor scriitori din Banat, poeți, prozatori, istorici și
critici literari care vor ilustra, prin scrieri proprii sau prin traduceri, înțelegerea și fructuoasa
conlucrare dintre scriitorii români, germani, maghiari, sârbi, slovaci, din Banat. Nebojša
Popovici, primul redactor șef al revistei, apoi Vladimir Ciocov, Svetomir Raikov, Ivo
Muncian, Vlada Barzin, Stevan Bugarski, Cedomir Milenovici, Draga și Gioca Mirianici,
Jiva Popovici, Voislava Stoianovici, contribuie la buna așezare a vieții literare din
Banat și din România. La nobila devenire a revistei participă remarcabili autori bilingvi
ca Dušan Petrovici sau Ioan Radin Peianov.

Anii optzeci aduc în prim plan o nouă generație care își trăiește, cu succes, și
prezența în literatura iugoslavă/sârbă. Slavomir Gvozdenovici, redactor șef al revistei,
va dinamiza nu doar relația cu literaturile din Iugoslavia (fosta Iugoslavie), ci și cu
tânără literatură din România. Eminent animator cultural, el va asigura mișcării literare
sârbe din Banat un suport editorial deosebit de viu, cu participarea unor scriitori ca
Miomir Todorov sau Liubinka Stancov-Perinaț.

Dintr-o vecinătate de cinci decenii, revista ORIZONT urează mai tinerilor confrăți
de limbă sârbă, LA MULȚI ANI!

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA

18 ianuarie. A avut loc întâlnirea cu
scriitorii din Oravița. Despre gruparea
orăvițeană, dar și despre tradiția culturală
locală au vorbit Robert Șerban, Ion Marin
Almăjan, Cornel Ungureanu, Gheorghe
Secheșan. Despre proiectele literare și
jurnalistice ale acestui spațiu cultural s-
au pronunțat Mihai Moldovan, directorul
Casei de Cultură din Oravița, Călin Chincea,
alți invitați.

25 ianuarie. Volumul de proză al
Veronicăi Balaj, lansat în sala de cenaclu
a Filialei, a fost analizat de Pia Brînzeu și
Maria Pongrácz, de Eugen Dorcescu, Ion
Marin Almăjan și Rodica Bărbat. S-a elogiat
participarea autoarei, important animator
cultural, la viața literară locală.

1 februarie. A fost lansat ultimul volum
al lui Aurel Gheorghe Ardeleanu. Despre
prozatorul, sculptorul, dramaturgul Arde-
leanu, despre prezența sa în viața culturală
timișoreană au vorbit Eugen Dorcescu
(autorul unei ample analize a prozei
autorului), Silviu Orăvițan, Corneliu
Mircea, Emil Jurăscu, Cornel Ungureanu.

8 februarie. La întâlnirea cu scriitorii
din Caransebeș au participat Iosif Caraiman,
Vasile Pistolea, Ion Gheorgheosu, Mihai
Rădulescu. Au fost lansate volume-docu-
ment privind rezistența anticomunistă din
Munții Banatului realizate de autorii
prezenți. Au vorbit despre tradiția locală,

despre cărțile autorilor prezenți (dar și
despre ale unor autori absenți ca Maria
Beg, Horia Vasilescu) Viorel Marineasa,
Cornel Ungureanu, Maria Nițu ș.a. Au fost
discutate șansele unei reviste literare/
culturale locale.

15 februarie. Cel de-al nouălea volum
al Ilenei Silveanu din suita *Cărările
speranței*, apărut la Editura Brumar (primele
datorându-și apariția Editurii Marineasa),
a fost întâmpinat elogios pentru valoarea
sa documentară de către ÎPS Nicolae,
Mitropolitul Banatului, dar și de către Ioan
Hațegan, Ion Medoia, Marcel Turcu, Viorel
Marineasa. Au vorbit, de asemenea, preotul
Dimitrie Vana și Ioan Băla, directorul
Penitenciarului Timișoara. Discuțiile au
fost moderate de Cornel Ungureanu.

22 februarie. O nouă întâlnire din suita
celor care au adus în fața publicului timi-
șorean comunități scriitoricești din Banat
i-a avut ca invitați pe autori importanți din
Lugoj. Au luat cuvântul gazdele (Lucian
Alexiu, Rodica Bărbat, Paul Eugen Banciu,
Cornel Ungureanu) și scriitorii lugojeni
Dorin Murariu, Cristian Ghinea, Constantin
Buiciuc, Adriana Weimer, Remus Valeriu
Giorgioni, Gheorghe Luchescu, Dan Florița
Seracin, Laurian Lodoabă, Simion
Todorescu. Au mai vorbit Monica Rohan,
Livius Petru Bercea, Ilie Chelariu, Laurențiu
Nistorescu și Simion Dănilă.

DESPRE POEZIE ȘI CLAUNI

FRAGMENT DINTR-O CARTE CU INTERVIURI DESPRE POEZIE ȘI ALTE CELE ANAVI ADAM

Am un prieten (îndrăznesc să spun fără să-i fi cerut voie). Proaspătul meu prieten e un tânăr poet de 99 de ani care știe cum anume s-a născut poezia și de ce clauzii mor tineri. Am lucrat împreună mai multe zile la o serie mai lungă de interviuri și de fiecare dată prietenul meu, tânărul poet Anavi Adám, m-a tot îmbiat cu un păhăruț delicat de coniac bun și de fiecare dată, din motive rutieristice, l-am refuzat. Acum, când este la mai puțin de un an de centenar, închin cu tinerețea domniei sale un pahar din acela și vestesc lumii large că alături de noi trăiește un poet maghiar, evreu, democrat, viu la minte și la simțire. Dacă nu mă credeți, citiți interviul! (Daniel Vighi)

ANAVI ADAM: Uite, aici vizavi cu mine, locuiește o doamnă simpatică, doamna Popa, care are un nepot, acuma e în clasa a opta, învață foarte, foarte bine, dar eu abia pot scoate de la el vreo poezie în limba română, i-am dat cărțile lui Jules Verne și i-am recomandat și alți autori de vârsta lui. I-am spus: mă, prietene, să știi că dacă nu citești cărțile astea, tu pierzi: dacă citești îți intră în tine viața altora...

DANIEL VIGHI: Eu vreau să vă spun că am învățat multă poezie, și am priceput-o mai bine, și mi-a devenit dragă, de la poezi, stând cu ei, ascultându-i ce zic pe la restaurante, prin te miri ce locuri, și erau poezi buni, că nu am stat lângă poezi fără valoare, spre exemplu am stat pe lângă Virgil Mazilescu, și nu era deloc ușor să stai alături de el, pe urmă Mircea Ivănescu.

ANAVI ADAM: Îl știu, cum să nu, e un poet valoros.

DANIEL VIGHI: Nopti întregi am stat și l-am ascultat, undeva, într-o casă bătrână din Mehala, am stat acolo cu câțiva poezi timișoreni, cu Eugen Bunaru... îl știți?

ANAVI ADAM: Bunaru, cum să nu, l-am tradus! L-am și publicat într-o revistă din Szeged, numai că a apărut fără numele traducătorului. Astfel am îmbogățit literatura maghiară cu un "nou poet".

DANIEL VIGHI: Apoi am fost acolo cu alt poet timișorean care cunoștea multă poezie, Ion Monoran, nu știu dacă îl știți și pe el...

ANAVI ADAM: Vai de mine, dar cum să nu-l știu, l-am tradus și am scris și o poezie despre el... am fost acolo, domnule, când a tras de coarnele tramvaiului când cu revoluția la pastorul Tökes, cum să nu: Monoran, da... da...

DANIEL VIGHI: Nu-l mai prea știe nimeni prin poezia română...

ANAVI ADAM: Bun poet... l-am tradus, domnule, l-am tradus, un băiat înalt, bun poet...

DANIEL VIGHI: A murit la nici patruzeci de ani, de inimă. Așa că poezie se învață și altfel decât la școală. Cum s-a născut, cum a apărut, după părerea dumneavoastră, poezia?

ANAVI ADAM: Cântând... așa: hui, hui, hui, apoi a fost și mișcare cu hui, hui, hui, și totul s-a fost însoțit de cuvinte și s-a format versul împreună cu cântecul, dar mai întâi era cântecul, apoi dansul, și apoi textul...

DANIEL VIGHI: ... care le-a însoțit pe amândouă?

ANAVI ADAM: ...așa cum ziceți.

DANIEL VIGHI: De laudă erau, imnuri?

ANAVI ADAM: Așa, așa...

DANIEL VIGHI: La zeu, sau la ce era lauda?

ANAVI ADAM: Nu! Nu! Să zicem că de voie bună, o bucurie... și dansul era o treabă, că piciorul trebuia să se potrivească bine cu tactual...

DANIEL VIGHI: Ritmul, adică!

ANAVI ADAM: Da. Exact cum ziceți, ritmul și tactul, dansul, muzica și apoi poezia. Iată, în secolul al XVII-lea, poetul Balassi Balint a scris poezie după melodie. A menționat pe una dintre ele că este compusă după un cântec românesc.

DANIEL VIGHI: Interesant ce ziceți, nu de la ritualuri a pornit poezia: rugăciuni, imprecății, blesteme, imne...

ANAVI ADAM: Nu...nu! Un moment: asta pe unghurește se spune picior de vers.

DANIEL VIGHI: Picior metric în

românește.

ANAVI ADAM: Corect, mulțumesc, asta era cuvântul. Piciorul metric al poeziei în care vorba se potrivește cu dansul și cu muzica.

DANIEL VIGHI: Am putea spune că poezia e mai degrabă o artă a timpului, dansul este ritm, adică timp măsurabil ca la metronom, la fel și muzica...

ANAVI ADAM: Cu totul adevărat ce spuneți, domnule Vighi, așa e! Dansul, baletul este și el o artă a timpului, adică a perioadei: ta...ta...ta...un pas...alt pas...o răsucire...ta...ta... apoi melodia... și ea tot așa...

DANIEL VIGHI: Da! spuneți-mi, eliminați atunci ca sursă a poeziei religia: mituri și rituri, toate astea...

ANAVI ADAM: La mine religia ca atare nu figurează ca sursă a poeziei.

DANIEL VIGHI: Am înțeles și vă respect părerea. Clar! Dar psalmii, de exemplu. Cu ei cum e?

ANAVI ADAM: Sub influența lui Dorcescu am tradus și eu trei psalmi ai lui David. În rime, domnule Vighi!

DANIEL VIGHI: Am înțeles. În Antichitate nu era rima, în Evul Mediu apare!

ANAVI ADAM: ...și dacă cineva ar fi pretins de la mine, aș mai fi tradus încă vreo cinci, șase, chiar mai mulți.

DANIEL VIGHI: Nu vă atrage traducerea lor!

ANAVI ADAM: Da, nu mă atrage! În schimb am scris cel puțin cinci poezii despre Isus și una dintre ele va fi din nou recitată la Satu Mare la o lectură publică, un poem, i-am spus: O spălare istorică a picioarelor... știți, din viața lui Isus.

DANIEL VIGHI: Știu, lăsați că știu, simbolul umilinței: spălarea picioarelor. Da! spuneți-mi, nu socotiți că la originile poeziei ar sta și magia, adică acele texte și cuvinte vrăjitorești, bolborosite și neînțelese, incantații...

ANAVI ADAM: Poate fi, dar pe mine astea nu m-au interesat, nu m-au atins, uite, am citit în tinerețe, într-o veche traducere unghurească de prin o mie șase sute și ceva, psalmii și nu mi-au plăcut, că de ce tot repetă și repetă...

DANIEL VIGHI: Aha, incantațiile...

ANAVI ADAM: Nu incantațiile! De ce repetă David, mi-am zis, același lucru, repetă, și repetă, am simțit Psalmii cumva de prisos după aceea. Cu mult mai târziu am înțeles că nu e o simplă repetiție și că e cum ziceți, o vrajă, o incantare și o încântare, abia atunci am înțeles că și preotul, dar și oratorul mai repetă câte o frază, numai că în Psalmi nu e o simplă reluare, se repetă ideea, dar se spune altfel de fiecare dată, și asta are un rost, nu e fără înțeles de ce e așa. E ritm care și în felul ăsta intră în capul ascultătorului odată cu ideea.

DANIEL VIGHI: Știți ce vreau să vă mai întreb, se zice că poezia, atunci când e autentică, spune despre tăceri, despre lucruri pe care vorbirea obișnuită nu le poate cuprinde. Se spune că în poezie cuvântul exprimă mai mult decât poate să spună el altfel, în alte situații.

ANAVI ADAM: Dom'le Vighi, aici ați nimerit esența poeziei mari! Marele poet descoperă în om lucruri pe care fiecare le trăiește și nu e conștient de existența lor. Mă scuzați că acum sînt puțin emoționat de asta și trebuie să mă plimb puțin (se învârtă în

jurul mesei).

DANIEL VIGHI: Puțină mișcare, domnu' Anavi... Deci care sunt lucrurile din om despre care acesta nu știe și i le spune poezia?

ANAVI ADAM: Imediat spun, imediat, numai puțin (se mai învârtă concentrat) ... e un sentiment care de mii de ani există în omul care trăiește în societate și acest sentiment a fost simțit de mii și mii de oameni în mii de ani și încă nimeni n-a exprimat asta, n-a descoperit acest lucru, dar Ady Endre îl descoperă în nouă... în opt silabe.

DANIEL VIGHI: În opt silabe spune ceva ce nu se poate spune...

ANAVI ADAM: (ridică mâna) ...în opt silabe ceea ce moșul meu, tatăl meu... cum să zic?

DANIEL VIGHI: ...simțeau.

ANAVI ADAM: Da, da, așa! Simțeau. Și el, domnule dragă, după o introducere bună ajunge la această concepție, la această formulare care se ridică prin simplitate, prin claritate, nu prin diferite... cum să spun?...

DANIEL VIGHI: ...vorbării...

ANAVI ADAM: Și anume, ce spune Ady? Simplu spune: "szeretném ha szeretnék" - "mi-ar fi drag să fiu drag..." Toată lumea are dorința asta!

DANIEL VIGHI: Dorința de a fi iubit de alții.

ANAVI ADAM: Și nu numai, totul e aici, nu e numai iubirea senzuală.

DANIEL VIGHI: Înțeleg cum spuneți: spirit, comuniune, lucrurile astea toate.

ANAVI ADAM: Auziți cum cântă vocalele și consoanele, cum dansează? "szeretném ha szeretnék" ... Înțelegeți asta?

DANIEL VIGHI: Cum să nu, pricep, nu e greu deloc

ANAVI ADAM: Cât de simplu e, și câte mii și mii de oameni... mii și mii, în ani mulți...

DANIEL VIGHI: Dar nu au exprimat...

ANAVI ADAM: Au trăit acest vers în toate locurile, în toate felurile. Marele poet descoperă câteodată în noi lucrurile bune de care nu știm. Uneori marele poet spune ceva că zicem toți: "păi, asta aș fi putut și eu să o spun, ce-i așa mare treabă?" Știți, domnule Vighi, cum se spune la fântână, pe românește, la fântânile vechi există...

DANIEL VIGHI: A, da, știu ce vreți să spuneți, stâlpul care-i acolo...

ANAVI ADAM: Stâlpul, și nu doar stâlpul...

DANIEL VIGHI: ...știu, știu, stați numa! că știu, cum îi zice? A, da: cumpăna!

ANAVI ADAM: Exact, domnule Vighi, asta e cuvântul românesc: cumpăna la fântână. Știți cum este asta, cumpăna asta, că ea intră

în fântână și scoate apa de acolo...

DANIEL VIGHI: Da, clar, știu cum e treaba, are așa o chestie lungă, un par legat de cumpăna și apoi găleata, și scoți apa.

ANAVI ADAM: Da, da, și cumpăna se apleacă și se ridică, după cum tragi de ea.

DANIEL VIGHI: Așa este, cum ziceți.

ANAVI ADAM: Acum spun ce zice poetul Arany János, cum spune el despre cumpăna, știți ce-i szűnyog?

DANIEL VIGHI: Ce-i szűnyog?

ANAVI ADAM: Care pișcă vara...

DANIEL VIGHI: Aha, las' că știu ce e: țânțarul.

ANAVI ADAM: Țânțarul, el e! Și ascultați ce zice (spune versurile în maghiară): orișicine ar putea spune că ăsta, țânțarul, e așa, o cumpăna...

DANIEL VIGHI: Ehe, știu cum stă țânțarul aplecat când ne înțeapă și trage sângele, formidabil, e ca o fântână cu o cumpăna.

ANAVI ADAM: ...ar veni versul cam așa: "Cumpăna este un țânțar uriaș care suge sângele pământului".

DANIEL VIGHI: Am înțeles, frumoasă imagine, minunată! Ce simplă e!

ANAVI ADAM: Cum zic, frumusețea nu e prea complicată.

DANIEL VIGHI: Simplitatea nu înseamnă simplism.

ANAVI ADAM: Nicidecum, nicidecum, ea poate fi totul!

DANIEL VIGHI: Esențialitate; esența lumii e simplă, da' cum ajungi la ea, la esența asta simplă? Ei, ce ziceți de asta?

ANAVI ADAM: Dacă ești mare poet, altfel n-ai cum. Acuma vă mai spun ceva: Heine într-o poezie de-a sa scrie: Aș smulge din peninsula scandinavă bradul cel mai înalt / L-aș înmuia în cerneala mării / Și aș scrie cu el pe bolta cerească: / Ich liebe dich, Agnes! / Ich liebe dich, Agnes!

DANIEL VIGHI: ... da... da: o imagine enormă, așa, o urieșenie...

ANAVI ADAM: Sau Petöfi, uite, are o poezie de șase rânduri în care nici nu e vorba că "te iubesc", că noi zicem, "te iubesc ca...", "te iubesc precum..." și spunem ce credem.

DANIEL VIGHI: O comparație. Facem o comparație de obicei plată. Ce să facem! Cum poate fiecare! (râsete).

ANAVI ADAM: ...și Petöfi nici nu spune te iubesc în toate cele șase versuri. Zice așa: Voi fi copac dacă tu vei fi floare, apoi mai zice: O să fiu rouă, dacă tu vei fi raza de soare, și mai spune: Fetițo, dacă tu ești raiul, eu mă prefac în stea, și la urmă: Dacă tu ești iadul, voi apuca pe drumul lui.

DANIEL VIGHI: ...revin, haideți că mă interesează să mai vorbim puțin de simplitatea asta. Trebuie să o aibă poetul de la bun început sau ea vine pe parcurs? Se dobândește treptat sau cum e? Simplitatea este o premisă pentru tânărul poet sau ajunge la ea?

ANAVI ADAM: Ajunge la ea, dar nu întotdeauna, doar câteodată... simplitatea poate fi periculoasă.

DANIEL VIGHI: Așa ziceți? Da' de ce este periculoasă?

ANAVI ADAM: Am găsit cuvântul care spune de ce este periculoasă: platitudine. Aici e pericolul, din această cauză nu poți să spui: o să fiu simplu, gata, s-a terminat, voi fi simplu de tot. De fapt, te ridici la simplitatea frumosului.

DANIEL VIGHI: Știți cum e asta, ca în legenda care povestește cum în fața lui Newton cade mărul și el s-a gândit că de ce cade. Ceva banal și măret. Enorm și la îndemână.

ANAVI ADAM: Apropos de asta, la fel e și cu Einstein...

DANIEL VIGHI: Se zice că el a mers cu liftul, și acolo i-a venit ideea cu deplasarea luminii și de acolo ar fi pornit teoria relativității...

ANAVI ADAM: Nu asta vreau să spun. El avea patru ani și tatăl lui i-a adus o bucată de fier, și micul Einstein a pus-o lângă un cui și l-a atras, apoi o sârmă și a atras-o și pe aceea, în sfârșit, o pionează, și a spus: "aber warum" (în rom: oare de ce). Și zice el: uite, de asta am devenit fizician.

DANIEL VIGHI: Domnule Anavi, eu mă gândesc câteodată că poate și cosmosul e atâta de simplu, și că de aia îl pricepem greu, că e mult prea simplu pentru noi, este groaznic de dificil din cauză că e așa de simplu

ANAVI ADAM: Domnu' Vighi, și Goethe a spus "Es ärgert die Menschen das die Wahrheit so einfach ist": pe oameni îi supără adevărul că e atât de simplu. Ne supără, ne enervează, ne depășește de cele mai multe ori.

DANIEL VIGHI: ...e așa de simplu că poate că de aceea nici nu ajungem la el.

ANAVI ADAM: Știința e o treabă a oamenilor în care se pun întrebări și se caută răspunsuri pe măsura lor. Einstein a reușit parțial, da' el zice că e bine că nu avem toate răspunsurile. Nu există așa ceva, și de aceea tot căutăm și iarăși căutăm. Mereu.

DANIEL VIGHI: Dacă ne-am gândi la raportul dintre știință și poezie, eu zic că poezia nu dă răspunsuri, ea provoacă tot timpul întrebări. Poezia mai degrabă întreabă, decât răspunde. Crește din întrebare în întrebare, nu din răspuns în răspuns.

ANAVI ADAM: Dar de multe ori poezia, să zicem arta, descoperă probleme, așa cum micul Einstein s-a mirat de magnetul lui, atunci a descoperit probleme care trebuiau rezolvate.

DANIEL VIGHI: Nu avea răspuns.

ANAVI ADAM: Nici nu avea cum, la vârsta aceea nu prea ai răspunsuri, ai mai ales întrebări.

DANIEL VIGHI: ...ca poezii și oamenii de știință.

ANAVI ADAM: Numai că, atenție, întrebarea nu este cunoaștere!

DANIEL VIGHI: Da' ce-i?

ANAVI ADAM: Provocarea cunoașterii, de asta poate fi mai importantă decât răspunsul, pentru că răspunsul provoacă puțin.

DANIEL VIGHI: Asta așa-i! Corect! Și poezia e mai aproape de întrebare decât de răspuns?

ANAVI ADAM: Depinde de poezie, de poezie depinde.

DANIEL VIGHI: Aha, aha. Și cum e asta?

ANAVI ADAM: De exemplu, pe mine m-a frânat ani de zile o teorie citită în studenție a lui Taine care spune: rostul artei este imitarea naturii. Dar eu când am încercat în poeziile mele mi-am dat până la urmă seama că natura nu poate fi descrisă și am abandonat, așa că în scrierile mele nu găsiți natura descrisă. Sadoveanu scrie peisaje minunate, numai că el nu le descrie, ci le creează.

DANIEL VIGHI: Sigur, sigur! El are pagini și despre tăcere, știți ce frumos scrie

de tăcere, are povești cu problematica asta a tăcerii, prin Asia, și până în Japonia în *Povestirile de la Bradu Strâmb*. Face legătura între arhaic și tăcere prin păduri îndepărtate. Le zice "codri merei".

ANAVI ADAM: Se poate, nu știu, nu am citit ce spui dumneata!

DANIEL VIGHI: Și tăcerea are legătură cu poezia?

ANAVI ADAM: Sigur că da! Tăcerea nu înseamnă muțenie, nu e asta, tăcerea nu înseamnă că te-ai desființat ca gândire, ba poa' să fie o adâncire.

(la o altă ședință de interviu, la câteva zile)

ANAVI ADAM: Uite, domnule Vighi, m-am mai gândit la ideea asta referitoare la relația dintre poezie și tăcere, și că, în sfârșit, în poezie se poate să vorbească și tăcerea, și vă spun că nu sînt de părerea asta.

DANIEL VIGHI: Foarte bine, e democratic așa. Normal.

ANAVI ADAM: Prin anii 30 am scris o poezie, eram încă la Cluj, îi zice *Nu există mormânt liniștit*. Ascultați acuma poezia: Camera mea este un sicriu cu scânduri bătute în cuie / Îndată ce mă culc prin crăpăturile sale intră râme / Sunt aici un veșnic mort aparent / Eu aș putea să mă lupt și să distrug ceea ce sunt / Dar mă apasă aerul, pământul / Și mă apasă amintirea că oamenii își aduc aminte de mine / Și lacrimile cad asupra-mi ca niște lovituri de greiere / Nu există mormânt liniștit / Liniștea este cea mai mare greșală a lumii".

DANIEL VIGHI: Păi, ia haideți să intrăm în această frumoasă metaforă din ultimul vers. Cum e cu "Liniștea ca greșală a lumii?"

ANAVI ADAM: Să nu identificăm liniștea cu tăcerea. Eu zic că nu există liniște, pentru că liniște înseamnă nemișcare, de fapt. Și nu există nemișcare niciunde cu o singură excepție, dar eu aici nu vreau să mă amestec.

DANIEL VIGHI: De Dumnezeu ziceți.

ANAVI ADAM: Cam așa, numai că aici s-a vorbit enorm și ne-am pierde definitiv și eu nu vreau să intru pe făgașul ăsta.

DANIEL VIGHI: Da, da, da, respect. Corect! Voia dumneavoastră.

ANAVI ADAM: Eu nu cred în existența liniștii.

DANIEL VIGHI: Da' tăcerea e altceva. Că poți să taci vorbind sau ca în definiția aceea care mi-a plăcut așa de mult cu doi înși care se așază pe o bancă într-un parc și tac împreună despre același lucru.

ANAVI ADAM: Atunci asta este o chestie psihologică. E mai degrabă o inactivitate. În fond, dacă duci ideea până la capăt asta e o suspendare a unei activități.

(fragment de interviu dintr-o altă zi)

DANIEL VIGHI: Știți ce vreau să vă spun? Ceva în legătură cu volumul dumneavoastră de poezie în traducerea lui Șerban Foartă cu Ildikó. Spuneți-mi, cum vă raportați ca imaginar poetic la clauni, că am văzut că Șerban Foartă are în poezie. Nu sunt foarte prezenți, dar există discret și cu atât mai frumos, că nu e de-a dreptul, știți cum spunea Mallarmé, poezia spune mai multe prin ceea ce ascunde.

ANAVI ADAM: Clauzii mor devreme, și asta se poate și din efortul fizic pe care-l fac.

DANIEL VIGHI: ...e greu în artă să râzi, cum e cu treaba asta?

ANAVI ADAM: Râsul este uman, numai omul râde, animalele, nu.

DANIEL VIGHI: Există un film foarte frumos al lui Fellini, chiar așa îi zice: *Clauzii*. Un film care urmărește destinul unor clauni bătrâni, pe care i-a uitat lumea, e real filmul, e un documentar.

ANAVI ADAM: Și la noi s-a jucat piesa *Se caută clauni bătrâni*, jucată de Vladimir Jurăscu și de Ternovits... Buju. Clauzul e altceva. Viața lui e altceva.

DANIEL VIGHI: Clauzul are legătură

cu masca și carnavalul?

ANAVI ADAM: E mai mult decât atât, e un fel de viață.

DANIEL VIGHI: Clauzul, carnavalul, ludicul, toate astea sunt stil de viață.

ANAVI ADAM: Ludicul nu, el nu e așa, el e un fenomen secundar al spiritului omului, dar clauzul e viață

DANIEL VIGHI: Și de ce se supără lumea și zice: e ca un clauz, despre unul mai trăznit.

ANAVI ADAM: Clauzul te înșală pentru că este în același timp scamator.

DANIEL VIGHI: Și asta e un pericol?

ANAVI ADAM: Poate fi!

DANIEL VIGHI: Întotdeauna am văzut când eram mic... da' ce spun: m-au speriat la circ mai degrabă, decât să mă încante. Mi-era frică de ei!

ANAVI ADAM: Scoate din pălărie tot felul...

DANIEL VIGHI: Are papucii ăia mari, i-ați văzut cum arată, și își dau în cap cu ciocane uriașe, cu haine cu petice imense, cu nădragii largi. Totul te sperie!

ANAVI ADAM: Intră în masă, pe sub masă și pe urmă dispăre de acolo. Iese din dulap, din sicriu, dispăre și apare, e normal să te apuce frica.

DANIEL VIGHI: Angoasă.

ANAVI ADAM: Mirare, mai degrabă!

DANIEL VIGHI: Amestecat și cu teamă.

ANAVI ADAM: Poate pentru copii; eu când am văzut că scoate ouă din curul elefantului, am fost convins că sunt de acolo. "Nu se poate", zice taticu, "ba se poate,

tăticule", ziceam, "uite că se poate".

DANIEL VIGHI: ...se poate că am văzut cu ochii mei.

ANAVI ADAM: Cu ochii mei am văzut, tăticule, cum a scos ouă din cur de la elefant. Uite, mai spun o poveste: cu fratele meu l-am convins pe taticu', care era o personalitate foarte interesantă, să vină și să vadă *Tarzan*.

DANIEL VIGHI: Filmul?

ANAVI ADAM: Da. Filmul. Cu Weissmüller. Nu mă duc! Ba, taticu, să vii la film ca să vezi cum a crescut Tarzan printre maimuțe, și cum sare de pe o creangă pe alta.

DANIEL VIGHI: ...și înoată bine, se luptă cu leul...

ANAVI ADAM: Nu-i adevărat, ne zicea. Ba da, taticu, ba da, taticu, totul e adevărat, numai să vii și o să vezi că așa e.

DANIEL VIGHI: Fițional și real, cum ar veni!

ANAVI ADAM: Vino, tăticule, vino. În sfârșit îl convingem pe taticu' să vină la cinema.

DANIEL VIGHI: Unde ați copilărit?

ANAVI ADAM: La Turda. Și cum spuneam, taticu se uită, se uită, serios, și după o vreme de la începutul filmului zice: "er ist immer frisch rasiert". Este mereu proaspăt bărbierit Tarzan! Cu asta ne-a distrus, nu se poate să stai acolo în junglă și să fii "immer frisch rasiert". Ne-a distrus, ne-a lecuit pentru totdeauna de iluzii, atunci, la Turda.

A înregistrat DANIEL VIGHI

Foto: OANA DOBOȘI

LIBRĂRIA ESOTERA

(director Florica Petrean)

esotera

Sărbătorile nu s-au încheiat!

Librăria **ESOTERA** sărbătorește Cartea în fiecare zi!

Librăria **ESOTERA** înseamnă un program managerial dinamic, al mileniului 3.

ESOTERA preîntâmpină emoția examenelor de capacitate, bacalaureat și admitere fiindcă are o ofertă completă de manuale și auxiliare școlare (ghiduri, dicționare, culegeri, antologii, sinteze). Cea mai bună pregătire începe de la cărțile cele mai bune!

La **ESOTERA** găsești titluri de la peste 300 de edituri!

O ofertă care nu trebuie să îți rămână străină : cartea străină!

ESOTERA oferă albume, dicționare, beletristică în engleză, franceză, germană.

Ai nevoie de o carte și nu ai găsit-o?

ESOTERA onorează orice comandă și ți-o trimite acasă!

În atenția școlilor!

Pentru elevii silitori, oricând o carte poate deveni un premiu mult dorit.

ESOTERA oferă cărți pentru serbările școlare la prețuri avantajoase.

Secretul nostru?

DESPRE LITERATURĂ ȘI ALȚI DEMONI

ELENA CRAȘOVAN

Fără a avea pretenția exhaustivului sau orgoliul ierarhizărilor, *Istoria secretă a literaturii române* se propune ca o incitantă invitație la (re)lectură. Miza acestei ample cercetări este să aducă în discuție deopotrivă cărți uitate și cărți canonice, precum și criteriile vechilor canonizări. Istoricul revalidează compromisul tandem critic dintre "viața și opera" scriitorilor, polemizând cu ceea ce în modernitate ar putea fi numit hegemonia textului/ignorarea contextului, oferind în schimb recontextualizări și detalii care pun într-o nouă lumină spectacolul cultural al ultimelor secole și fac din *Istorie* o carte captivantă!

Istoria... este un **joc al scoaterii din sertar**. Procedul sugerează (în bună tradiție postmodernă) că există o inepuizabilă istorie "subterană" (secretă!), opusă versiunii oficiale. Oferind această *Istorie* și sugerând existența (posibilă a) unor alte volume, Cornel Ungureanu consideră demersul istoricului literar ca o continuă încercare de rescriere a trecutului, admitând că lectura operei este dependentă (și ierarhizările influențate) de criteriile non-literare, non-estetice.

Majoritatea *Istoriilor* reiau autorii consacrați, variind doar criteriile de grupare și particularitățile analizei. Noutatea **metodei** în *Istoria secretă...* provine din reabilitarea a două concepte: **geografia literară** și **geopolitica**, devenite direcții de cercetare. Ambele sunt deja prezente în lucrările lui Cornel Ungureanu încă din 2002, când începe editarea lucrărilor de *Geografie a literaturii române*. *Istoria...* este un proiect ambițios, în continuarea acestora, dar într-un alt cod de lectură. Este comentată aici nu atât situarea geografică, ci implicațiile geopoliticii și istoria unor tabuizări culturale care provoacă mereu mișcări tectonice în geografiile deja cunoscute. Autorul reabilitează o metodă nu în pofida esteticului, ci ca un demers complementar, care plasează literatura română în contexte istorice mai largi, comune Europei Centrale sau Balcanilor, descoperind afinități culturale în aceste spații necartografiate sau fals cartografiate.

Prima surpriză pe care o oferă cartea începe de la... "Cuprins": *Istoria* nu urmărește doar criteriile cronologice sau afinitățile în cadrul unor grupări, ci poziția scriitorilor față de ceea ce Cornel Ungureanu numește, caldarhaic, "hotare". Cartea are o **structură duală**, în oglindă: un capitol despre întemeierea hotarelor și altul despre destrămarea lor. Nu două momente în succesiune, ci două atitudini care coexistă, două tendințe constante în istorie, pe care diferitele evenimente le luminează alternativ. Prima parte prezintă personalități legate de momentele inaugurale ale istoriei, care urmăresc în activitatea literară utopia reinventării unui spațiu și a unei culturi: Inocențiu Micu Klein, Andrei Șaguna, Eminescu, Slavici, Blaga, Eliade.

Dar în partea a doua tema eșecului îl bântuie pe istoric. Utopiile nu rezistă, momentele inaugurale se estompează în trădări și iluzii spulberate, **biografiile ratate ale autorilor dublează o geografie a eșecului**. Este un capitol al "cumetriilor literare", al genealogiilor, dar și al fiilor naturali și al paricidului. Structura dublă a cărții este multiplicată hologramatic în interior, într-o **estică duală** (a sus-jos-ului), o **societate divizată** (superior-inferior), un **corp epidermic** și unul visceral, o **geografie** de suprafață și una abisală. Ideea centrală a cărții este că modificarea într-una din categorii implică reconfigurarea granițelor în toate celelalte: un sistem de "vase culturale comunicante."

O altă simetrie este cea dintre început și sfârșit, două "portali" de intrare-ieșire în/din text, jalonând ferm spațiul parcurs: cartea se deschide cu un capitol despre "Geopolitică și geografie literară în Europa de Est" și se încheie cu o ultimă cartografiere a "Provinciilor literaturii", ambele fiind nuclee analitice care prezintă relația dintre literatură și geopolitică. Comentariile finale fac din nou trimitere la contextul imperial (Austro-Ungar) prin paralela între literaturile din Bucovina-Banat, discutând "demonia mediocră a unei provincii culturale", în echilibru cu referirile constante la "Centru" și "intermeieri" de pe parcursul studiului.

Chiar și atunci când discută scriitori periferici din zone marginale, bornele sunt marile evenimente ale istoriei și consecințele lor, generând analize ample, relevante pentru o întreagă zonă și o întreagă epocă. *Istoria secretă a Banatului*, de pildă, scoate la lumină numele unor autori mai puțin cunoscuți și practic ne(mai)citiți astăzi (Ioan Stoica de Hațeg, Nicolae Oțalea, Victor Vlad Delamarina, Ion Stoia Udrea, Anișoara Odeanu). Și chiar atunci când discută marii autori, criticul nu optează pentru operele deja canonizate sau perspectivele deja comentate. Pe Eminescu îl așază nu în umbra lui Maiorescu, ci a lui Aron Pumnul, iar relațiile complexe ale lui Slavici în "lumea prin care a trecut", anulează imaginea de intrus între "marii clasici". În secolul XX punctează profesionist, fără patimă (și fără exclusivismul comun astăzi) inconsecvențele scriitorilor între Dreapta și Stânga politică. Repune în discuție "poezia carcerală" din perspectiva unei estetici diferite, care o poate valida. Avangarda e privită nu doar ca distrugere a reperelor, ci ca având un model spiritual, o idee unificatoare prin Mihail Avramescu. Marin Preda este comentat nu prin marile romane, ci prin nuvelele abia "tolerate" de critică. La fel este surprins cu umor și fină ironie erosul din nuvelele lui Camil Petrescu, altul decât în "lecția de filosofie" din *Ultima noapte de dragoste...* sau din *Patul lui Procust*. Sunt doar câteva dintre gesturile de reevaluare critică ale cărții.

Alături de lectura "clasică" urmărită în paragrafele anterioare, *Istoria secretă...* poate fi citită și ca un **tratat de demonologie literară**. Deși structurată în două capitole, despre întemeierea hotarelor și destrămarea lor, cartea permite o lectură alternativă, după propriul sistem, nu doar de termeni-concepte, ci de termeni-metaforă, adesea oximoronici, cu referințe multiple care dau mărturie pentru "ispitirile" esoterice ale cercetării și stabilesc **link-uri** în afară, în rețeaua de cărți a lui Cornel Ungureanu. Literatura este, atât în latura ei apolinică, cât și în cea dionisiacă, un "pact cu diavolul". Ne putem întreba (în tonul Auctorelui): câte tipuri de exil și câte coborâri în infern, câte pacturi cu diavolul dezvăluie această *Istorie*, câți "hombres segretos" sunt demascați ca atare în capitolele cărții...

O primă ocurență a "**paradigmei anti-**" sunt "**demonii păzitori**" (scriitorii balcanici din literatura română), ereticii migratori, "seria anarhică a sudiștilor noștri". Dar demonii răsar și de unde te aștepti mai puțin: din chiar Iluminismul Școlii Ardelene, prin *Țiganiada*. Există de asemenea un pact cu diavolul în literatura generației '40 a secolului trecut (iar aici trimiterile la mitul faustic sunt ambivalente, chiar sarcastice pe alocuri). Analizele cartografiază niște "cercuri ale răului", unde locuiesc "ființele demonice care schimbă legea morală a so-

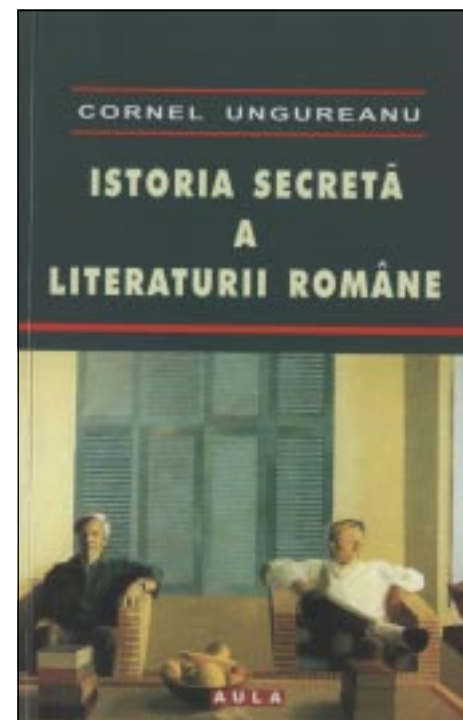
cietăți tradiționale."

Încheierea trimite din nou la un "demonic fertil", cu referire la marginalitatea Provinciilor după Unire, la teritorii necartografiate cultural, despre care Centrul obișnuia să spună *hic sunt leones*. Cornel Ungureanu observă, cu un mascat reproș, această lipsă de înțelegere pentru literatura periferiilor și încearcă să compenseze nedreptatea. Prin insistența asupra scriitorilor "subteranei", *Istoria secretă...* este "**un gest de iubire**" care dinamizează proiectul istoric, justițiar și pedagogic al autorului.

Preocuparea pentru definirea Periferiilor și modul în care spațiile marginale preiau atributele Centrului, este evidentă încă de la volumele de *Geografie literară*. Dar la Cornel Ungureanu Centrul se încarcă cu conotații nu doar geografice-politice-culturale, ci mai ales mistice! **Calea spre centru** poate fi un fir al Ariadnei în lectura operelor scriitorilor. Lumea complexă, cu geografii și istorii variabile, este structurată atât pe verticală, cât și pe orizontală: relațiile centru-periferie îi corespund o relație sujos, demonic-angelic. Ca și în cazul geografiilor (reale sau onirice), polii sunt interșanjabili. Cum demonstrează analiza nuvelor lui Eugen Barbu, *Groapa-* e o periferie, un Centru (tot cu majusculă), chiar dacă infernal. Un infern... fertil.

Analizată în perspectiva unei teorii *pro domo sua* a lectorilor, *Istoria* nu propune doar strategii de lectură, ci angajează **strategii de seducție** pentru cucerirea cititorului. Narațiunea este fluidă, nu doar "history", ci și "story", cu toate ingredientele unei povești bune: intrigă, personaje, conflict, răsturnări de situație, secrete și des-tăinuiri. Intertextualitatea, acribia și grija redactării notelor, a "trimiterilor" (care nu sunt numai la alte texte-studii, ci și întoarceri la propriul text, prin reformulări ale unor probleme sau interogații retorice, cu citate în extenso, polemici, observații) fac din *Istorie* o carte adresată atât publicului larg, cât și specialiștilor.

Farmecul stilistic al cărții este dat de aglutinarea aparent nefârșită a informației; leitmotivul lui "**și încă ceva în plus...**" păstrând însă fascinația nespulsului, a ceea ce mai rămâne de descoperit în viitoare volume ale

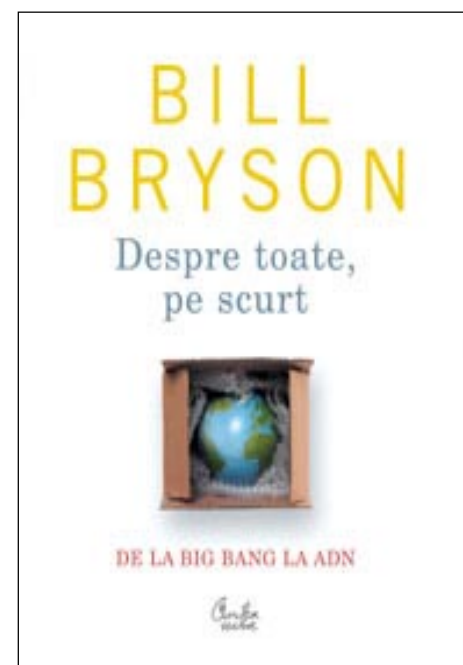
CORNEL UNGUREANU
Istoria secretă a literaturii române
Brașov, Editura Aula, 2007, 510 p.

unor alte *Istории secrete* care își așteaptă autorul. Iar structura de tip "rețea" a capitolelor, cu note și citate ample în prelungirea corpului principal întărește senzația că deschidem mereu sertare-în-sertare, fără a ajunge vreodată la secretul ultim, abia intuit în interogațiile care încheie de regulă un capitol.

Criticul timișorean propune un spectacol al literaturii, cu scriitori-personaje, într-o reprezentare imposibil de vizionat-evaluat decât de la distanță, cu detașarea istoricului (literar): analizele se alcătuiesc ca o succesiune de superlative, de interogații, acuze, scuze, imprecății și mult umor! Deși domină tonul măsurat, sunt și multe pagini scrise cu patos. Nu poate fi eludat spiritul justițiar (și miza pedagogică) a cărții. *Istoria* rămâne "o carte de învățătură", chiar dacă sub semnul demonicului.

Există, spune Cornel Ungureanu în subcapitolele cărții, "Un Vlad Tepeș **pentru toate anotimpurile**", "un profesor **pentru toate anotimpurile**", iar această sintagmă recurentă poate conota, referitor la lectură, o metaforă pentru variabilele istoriei și fluctuațiile interpretărilor/ierarhizărilor. Dar este și un joc al cărturarului (cel care la început nu poftea în text cu invitația caldă "iubite cetitorule") un joc de-a "cum vă place", o invitație de a trece de la capriciul de lectură, la strategiile analizei.

NOU la CURTEA VECHE

TERRA INCOGNITA VS. PROMISED LAND

CRISTINA CHEVEREȘAN

"Am pornit de la premisa că *Orientul* nu reprezintă o realitate inertă a naturii. Nu este pur și simplu acolo, așa cum *Occidentul* însuși nu este nici el numai un acolo. Trebuie să luăm în serios cea mai importantă observație a lui Vico, anume că oamenii își fac propria istorie, că ceea ce ei pot cunoaște este ceea ce au făcut, și să o extindem la geografie: deoarece atât entitățile geografice, cât și cele culturale – ca să nu mai amintim entitățile istorice – precum locurile, regiunile, zonele geografice ca '*Orientul*' și '*Occidentul*', sunt creația omului. De aceea, la fel de mult ca *Vestul* însuși, *Orientul* reprezintă o idee care are o istorie și o tradiție a gândirii, a imaginării și a vocabularului, ce i-au conferit realitate și specificitate în raport cu *Vestul*"¹

Într-un paragraf introductiv al uneia dintre cele mai cunoscute lucrări teoretice ale sfârșitului de mileniu II: *Orientalismul* lui Edward Said. Mi-l amintesc într-un context complet diferit de cel în care funcționa inițial: citind despre Banat. Regiune de frontieră prin definiție, plasată de-a lungul timpului la margine de țară, imperiu, continent, acesta pare a corespunde perfect imaginii conturate de părintele studiilor post-coloniale. Entitate vie, modelată constant de o populație cu structură aparte, Banatul constituie un obiect de studiu fascinant, perceput în imaginarul colectiv drept paradis interetic. Dacă timp de secole el a reprezentat un tip particular de 'Orient' în viziunea bătrânelor doamne ale Europei continentale, pentru români a făcut întotdeauna cu succes tranziția spre 'Occidentul' visat.

Nu întâmplător, Banatul constituie subiectul-vedetă al numărului 4 (*Hors série*) din revista *Cultures d'Europe Centrale*, apărut la Paris în 2007. Ca pentru a sublinia multiculturalismul specific teritoriului de care se ocupă, volumul publicat în franceză este rezultatul colaborării dintre Centrul de Studii Compare Central- și Sud-Est Europene al Fundației *A Treia Europă* din Timișoara (coord. Adriana Babeți, Cornel Ungureanu și Smaranda Vultur) și Centrul Interdisciplinar de Studii Central-Europene al Université Paris IV Sorbonne (coord. Xavier Galmiche și Delphine Bechtel). În vreme ce editor coordonator este Cécile Kovacszy, iar responsabili de publicare se fac semnarii prefeței, Delphine Bechtel și Xavier Galmiche, volumul ca atare este rezultatul întâlnirii celor din urmă cu profesoara Adriana Babeți, invitată să predea la Paris IV în 2006. Episodul se regăsește în deja-menționatul cuvânt înainte, deznodământul fiind, evident, fericit. Un an mai târziu, 350 de pagini atent puse lalolaltă veneau să spună tuturor celor interesați povestea unei zone cu destin istoric și cultural fascinant.

Vorbind despre istoria nouă a Banatului, începută din secolul XVIII, Adriana Babeți subliniază cum în epocă, deși găsindu-se odată în plus la marginea Imperiului, "Banatul începe să fie perceput nu ca un capăt de lume, nu ca o *Terra incognita* barbară, ci, treptat, ca un

Pământ al Făgăduinței, o *Terra Nova*, Mica Americă, ba chiar ca un Eldorado". Ultima comparație dă incitantul titlu al volumului, menționându-se însă că "aceste sintagme idealizează și chiar idilizează" regiunea. Specificarea subliniază un aspect extrem de important în economia proiectului: în ciuda evidentei pasiuni a participanților la proiect, cartea nu idealizează, nu părtinește, nu judecă. Ea stă mărturie realismului și profesionalismului necesare ducerii la bun sfârșit a unei asemenea inițiative, egal ambițioasă și generoasă.

Volumul este structurat în trei mari capitole care indică în mod incontestabil încadrarea actului de cercetare în sfera studiilor culturale. Fundalul istoric pe care se dezvoltă Banatul de-a lungul vremii este conturat cu ajutorul a trei studii teoretice semnate de specialiști în domeniu – Valeriu Leu, Vasile Docea și Victor Neumann – și al unui interviu inedit luat lui Claudio Magris de Afrodita Cionchin. Urmează o antologie de fragmente originale, reunite sub genericul *La frontierele literaturii*, ce descriu acest teritoriu în viziunea cronicarilor, istoricilor și călătorilor din secolele XVI-XIX, de la Nicolaus Olahus (1536) până la Arthur și Albert Schott (1845).

Respectând conceptul și formatul standard pentru numerele speciale din *Cultures d'Europe Centrale*, volumul ocupă un spațiu important *Confluențelor literare*. Acest al doilea și cel mai consistent capitol cuprinde prezentări avizate ale literaturilor (co)existente în Banat: română, germană, maghiară, sârbă, slovacă. Cornel Ungureanu, Laura Cheie, Imre Balász, Ioan Radin Peianov, Dagmar Maria Anoca sunt cunosătorii ce schițează harta literară a Banatului, făcând astfel și o binevenită introducere grupării considerabile de texte aparținând unor scriitori bănățeni reprezentativi, antologate sub genericul *Un secol de proză și poezie (secolul XX)*.

Cele aproximativ 130 de pagini de traduceri impresionează atât prin varietate, cât și prin unitate. Dacă stilurile și genurile abordate diferă (ficțiuni autobiografice, poeme, eseuri etc.), nu același lucru se poate spune și despre tematică. Fragmentele atent selectate gravitează în jurul imaginii unui Banat central-european, cu timpul și preocupările sale, cu sate, orașe, oameni, tradiții și, poate mai presus de toate, cu propria lui memorie interioară. Între Ioan Slavici și Robert Șerban – pentru a menționa doar primul și ultimul nume de pe o lungă listă – stau treizeci de autori ce vorbesc în graiuri și cadențe diferite despre o lume ce le aparține și căreia în aparțin. Realizatorii antologiei au grijă să însoțească extrasele din opere cu fișe bio-bibliografice documentate, ceea ce adaugă purei plăceri a lecturii o utilă dimensiune informativă.

În partea a treia, *Memorie și reconstrucție identitară*, în continuarea albumului cu fotografii de epocă intitulat *Practici identitare* se concentrează analize sociologice și antropologice semnate de Alin Gavreliuc, Otilia Hedeșan și Smaranda Vultur. Ele sunt dedicate imaginării

identitară bănățeană, sărbătorilor locale ca fațete ale (re)inventării de sine și istoriei orale ca mijloc de recuperare a Banatului profund, bine păstrat în amintirea locuitorilor săi. Fragmentele de interviu ce conturează cu seriozitate și farmec de poveste portretul-robot al 'bunului bănățean' sau comparația inedită făcută de Petre Nemoianu între motanul românului și cel al neamțului dau o notă personală finalului de volum. După istorie și literatură, după cercetarea științifică și culturală a regiunii, aceasta "vorbește" prin însuși glasul celor care au format-o și îmbogățit-o de secole.

Componentă specială este cea vizuală, coordonată de Smaranda Vultur. Pentru că nimic nu e lăsat la voia întâmplării, nu putea lipsi ilustrarea propriuzisă a studiilor și mărturiilor de viață în Banat cu imagini ce țin de memoria fotografică a zonei, majoritatea selectate din vasta arhivă a Centrului de Studii Compare.... Timișoara și reperiile sale fac obiectul primei colecții, menită să ofere atât un tur al cartierelor, cât și un parcurs cronologic al etapelor de care obiectivul își mai amintește. Cititorul mai poate însă descoperi, pe rând, și alte orașe surprinse în era de maximă înflorire a mozaicului etnic bănățean - prima parte a secolului XX. Arad, Bocșa Montană, Caransebeș, Deta, Băile Herculane, Lugoj, Oravița, Orșova, toate fac act de prezență prin clădiri-simbol aureolate de patina vremii. Cum însă istoria nu s-ar scrie fără oameni, o serie de instantanee înfățișează portul bănățean în diversitatea sa, concentrându-se pe evenimente-cheie ale comunității (sărbători, logodne, nunți, acte rituale specifice etc).

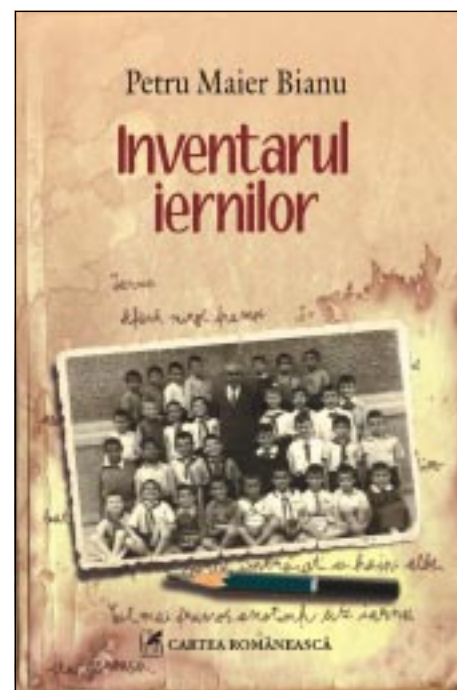
Pentru prezentarea evoluției Banatului drept spațiu al Europei Centrale în care termeni precum *plurilingvism*, *toleranță*, *conlucrare*, *civilizație*, *armonie* nu sunt cătuși

de puțin simple concepte, ci realități imediate, relevante sunt și hărțile, statisticile demografice, tabelele de echivalență a toponimelor în limbile vorbite în regiune, reproducerile de gravuri etc. Ele contribuie la alcătuirea unui volum complex, solid, valoros atât ca instrument de lucru, cât și ca demers educativ. După cum subliniază Adriana Babeți, cartea dedicată Banatului "este, întâi de toate, rezultatul unei munci de echipă care a început acum zece ani". Poate, mai important, ea este rodul curiozității, perseverenței, energiei și dăruirii celor care, timp de un deceniu, au străbătut împreună sau separat cărările unui ținut drag, regăsindu-se mereu în inima lui. Și, nu în ultimul rând, este povestea unei durabile iubiri.

¹ Edward W. Said – *Orientalism. Conceptiile occidentale despre Orient*, Editura Amarcord: Timișoara, 2001, p. 16/17.

NOU la CARTEA ROMÂNEASCĂ

TIMISOARA SI CÂTEVA LEGENDE SPULBERATE

MIHAI OPRIS

Adriana Babeți: *Spre bucuria multora, ai reeditat recent, într-o formă revizuită, Timișoara. Mică monografie urbanistică, volumul tău apărut în 1987, care a avut un succes extraordinar, s-a epuizat rapid și, practic, a devenit de negăsit. Acum proiectul e mult mai generos: o suită de trei volume, din care Editura Brumar l-a tipărit pe primul, Timișoara. Monografie urbanistică, subintitulat Descoperiri recente care au impus corectarea istoriei urbanistice a Timișoarei. Așadar, un gest polemic, încă de pe copertă. De ce?*

Mihai Opris: Pentru că Timișoara prezintă următorul paradox: ea este, pe de o parte, orașul a cărui evoluție urbanistică din ultimii 300 de ani poate fi documentată cvasi fără lacune, iar pe de altă parte, orașul despre evoluția căruia s-au scris, în ultimii ani, cele mai grozave aberații. Această situație m-a determinat să dedic volumul I corectării istoriei urbanistice a Timișoarei publicate până în prezent.

— *Știi că de ani buni te-ai stabilit în Germania, unde îți continui meseria de arhitect. Dar pasiunea pentru istoria orașului tău n-a încetat nici acolo. Cum se explică? Ești timișorean-timișorean? De unde vine familia ta?*

— Oprisii vin din două regiuni distincte din Ardeal: una din zona Baia Mare, Maramureș, și alta din zona Făgărașului și a Sibului. Ai mei se trag din cea de-a doua, din localitatea Ucea de Sus. E mai complicat traseul lor, dar ce pot să spun e că de la trei ani am locuit în Timișoara. Deci nu suntem bănățeni, nu suntem timișoreni prin origini, dar eu unul mă consider în întregime acaparat de aceste locuri. Aici mi-am făcut școala, dintr-a-nțăia până într-a unsprezecea, la actualul liceu Lenau. Deci o școală germană. Apoi, pentru că la Timișoara nu exista facultate de arhitectură, am plecat la București. M-a tentat să urmez arhitectura fără să știu atunci prea bine ce înseamnă meseria asta. Făcusem niște desene cu cetatea Timișoarei în secolul al XVIII-lea, desene de licean, firește. Îmi plăcea ideea de a restaura construcții vechi. Or, așa ceva se putea face numai la arhitectură și numai în București. Dădea bine și în ochii fetelor să spun că plec să fac arhitectură. M-am pregătit pentru admitere cu arhitectul Fackelmann și în 1966 am intrat. E drept că nu m-am simțit niciodată acasă acolo și că cea mai mare bucurie era să mă întorc la Timișoara. Iar interesul pentru trecutul orașului mi-a venit de fapt din pasiunea pentru istorie, pe care am avut-o încă de mic și pe care mama mi-a blocat-o. Pe atunci istoria se scria într-un anume fel și o carieră de istoric presupunea tot felul de compromisuri. Când am început să înțeleg anumite lucruri, am fost curios să știu ce a fost aici înainte, cum s-a dezvoltat orașul.

— *Când ai început să înțelegi anumite lucruri?*

— Destul de repede. Țin minte că am primit cadou, elev fiind, monografia lui Ilieșiu din 1943 despre Timișoara. Apoi,

în studenție, mi-am făcut rost și de alte monografii vechi. După facultate m-am întors la Timișoara și am fost angajat la un institut de proiectări, IPROTIM, unde, în 1974, am primit oficial sarcina să suprapun planurile vechi ale orașului. De ce? Era nevoie de certitudinea unor terenuri bune pentru a turna fundațiile noilor clădiri. Încă din anii '50 se făcuseră mii de sondaje și foraje pentru noile construcții din oraș. Se știa că nu se putea construi pe teren de umplutură, pe teren moale, neadecvat. Ca să ridici o clădire este mai întâi nevoie de un studiu geo. Cum în Timișoara veche erau mii de canale mici pentru scurgerea apei de la cazărmi (din secolul al XVIII-lea), plus resturi de fortificații pe piloni din lemn, era important să se știe metru de metru ce se află pe locul unei viitoare fundații. Era foarte importantă din punct de vedere economic toată povestea asta, pentru că prevenea risipa de material, de muncă, de timp. Existau peste 2000 de foraje și sondaje. Se știa, în mare, unde e teren bun de fundare și unde nu. Dar nu se știa ce a fost în spațiul dintre sondaje. Pentru asta ar fi trebuit suprapuse planurile orașului, începând cu cele din secolul XVIII. Toată rețeaua de canalizare a orașului putea fi reconstituită, din simplul motiv că fusese proiectată la planșetă. Studiind planurile, am ajuns să descopăr că o serie din lucrurile pe care le-am citit în monografiile Timișoarei scrise până în 1974 nu sunt adevărate.

— *Poți să-mi dai câteva exemple?*

— De pildă, afirmația că pe ruinele cartierului Palanca Mare s-a construit cartierul Fabric. Nu-i așa. Pe bază de documente se poate dovedi că incontestabil nu este așa. Palanca Mare și cartierul actual Fabric aveau amplasamente diferite. Există și alte afirmații greșite. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, mai exact în 1663, la Timișoara, aflată demult sub ocupație turcească, a sosit un spion austriac, Henrik Ottendorf, trimis cu o delegație de către austrieci.

— *Iartă-mă că te întrerup, dar aș vrea să precizez împrejurările venirii lui în zonă, pentru că îmi e cunoscut volumul De la Viena la Timișoara, apărut în 2006 la editura Banatul, cu o prefață a istoricului Ioan Hațegan și cu textul în patru limbi (traducerea sa din germană în română, maghiară și sârbă se datorează lui Marlen Negrescu, Hermann Egyed, respectiv lui Liubomir Stepanov). Acest Ottendorf, stă scris în prefață, a fost membru al soliei austriece care urma să medieze o întâlnire a unui influent baron cu pașa de Belgrad. Ajuns la Timișoara, Ottendorf redactează în ciornă o succintă descriere a ceea ce observă, cu o atenție concentrată însă asupra sistemului de fortificații turcești, cum de altfel va face pe tot parcursul călătoriei. Extrem de importante pentru valoarea lor de document sunt cele două desene ale sale, planul precum și stampana generală a orașului. Toate atestă rolul strategic enorm de important al Timișoarei în epocă.*

— Mie acest text îmi era cunoscut înaintea editării despre care vorbești (m-am folosit de el pentru a aduce argumente în cartea mea din 1987), iar ideea punerii lui în circulație mi se pare excelentă. În manuscrisul său, Ottendorf menționează că cele trei mahalale existente în 1663 (de la Poarta Apei, de la Poarta Azapilor și de la Poarta Cocoșului) erau deschise și fără fortificații. Dar în 1699 situația era deja alta. Există un desen al arhitectului șef al Timișoarei otomane, Radogna (probabil un inginer de origine slavă), care atestă deja existența fortificațiilor. Amănuntele sunt deosebit de importante pentru cineva interesat de adevăr: adică unde și mai ales când au luat naștere viitoarele cartiere ale orașului (în cazul nostru, cele două Palănci - palancă tocmai asta înseamnă: fortificație).

— *Știi când au avut timișorenii revelația trecutului turcesc al orașului lor? În vara lui 2006, când - refăcându-se liniile de tramvai în profunzime - pe câteva străzi din oraș, inclusiv în Piața Sf. Gheorghe, în fața redacției revistei noastre, s-a săpat adânc. Erau ca niște tranșee uriașe din care a ieșit la iveală o lume uitată: o străduță podită cu lemn, resturi dintr-o casă, un cimitir sau o groapă comună cu zeci de schelete.*

— Din păcate n-am fost atunci la Timișoara, dar am multe poze. Strada aceea descoperită e Ulița Lalelelor. Știam că e acolo, după planuri.

— *Tot după planuri și din lectura excepționalei cărți a Cristinei Feneșan, Cultura otomană a vilayetului Timișoara (1552-1716), pe care înțeleg că o prețuiești în mod deosebit, ai putea să reînvi - pentru cititorii unei reviste literare - atmosfera de atunci a ceea ce se numea Timișoara? Fără atâtea detalii tehnice ca în cartea ta, care e - să o spun de la bun început - o carte adresată în primul rând specialiștilor. Deci cum arăta Timișoara de acum, să zicem, 350 de ani?*

— Era un oraș oriental. Pentru mine e complicat să nu fiu riguros. Nu pot să fac descrieri aproximative, ca un ghid turistic. Iar mă leg de ceva exact: între Piața Libertății de azi, unde era bazarul și Castel se afla Mahalaua Latină, la Sud-Vest de Marea Moschee, care era în actuala Piață Sf. Gheorghe, lângă redacția voastră. Cristina Feneșan susține că era populată de negustori raguzani. Părerea mea e că era vorba de negustori evrei sefarzi, ladinis. Oricum, era o zonă de negustori.

— *Cu severitatea și rigoarea ta, atât de necesare unui om de știință, ne-ai distrus totuși o mulțime de - să le zic așa - legende legate de oraș în genere sau doar de unele clădiri. Cum ar fi de pildă povestea cu singura casă turcească rămasă în picioare, pe fosta stradă Păltiniș, unde am locuit întâmplător și eu, actuala stradă Evliya Celebi. La numărul doi, în curte, clădirea despre care am făcut un reportaj împreună cu Cornel Ungureanu prin anii 70 nu e o casă turcească?*

— Nu. E casa lui Kaspar Distl (Dissel). A fost un meșter constructor care prin 1720 a venit la Timișoara, a lucrat foarte mult

aici, a devenit ofițer și apoi și-a consolidat cariera militară. Probabil pe la 1740 și ceva a ridicat clădirea cu pricina. Cărămizile sunt toate austriece (a verificat colegul meu, arhitectul Opris, chestia asta). Poate or fi fundațiile turcești, nu știu, nu s-a verificat și, de altfel, pe vremea turcilor, zona aceea nici nu era locuită. Dar ce se vede, casa propriu-zisă, nu e turcească.

— *Dar tunelurile subterane care împânzesc ca o rețea orașul? Sunt tot legendă? Inclusiv despre acea casă de pe Păltiniș 2 se zvonea că ar avea în pivniță un tunel care ieșea tocmai în Piața Bălcescu. Destrami și această poveste?*

— Da, pentru că am mari dubii în ce privește tunelurile subterane ale Timișoarei. Nu le-am văzut pe planuri. Și dacă ar fi găsit tuneluri turcești, austriecii ar fi trebuit să le consemneze. Vorbim despre planuri militare, unde e exclusă orice neglijență, omisiune, aproximare. Pentru militarul Perette, care a făcut primul plan în 1716, imediat după cucerirea Timișoarei, de la sfârșitul lui octombrie, în două luni până la finele anului și încă un plan la începutul lui 1717, în februarie, nu era admisibil să greșească de două ori. Planurile acestui căpitan inginer-șef Perette poartă de două ori mențiunea că sunt "ridicate foarte exact".

— *Am sesizat ceva în acest prim volum al tău. Și anume, acribia aproape maniacă prin care demontezi locurile comune ale literaturii de popularizare, perpetuate ani la rând, în ce privește câte un detaliu din istoria orașului. Pentru nespecialiști, amănuntul că Dissel ăsta a condus într-o anume perioadă, și nu într-alta lucrările de fortificare a cetății Timișoara nu au absolut nici o relevanță. Dar pentru respectarea adevărului, ele sunt extrem de importante. Mai cred că știința autentică în domeniul tău nu se poate face altfel, chiar dacă, repet, paginile au o austeritate maximă ca stil, iar această intenție polemică, anunțată din start, vizează mai ales improvizațiile, aproximările din literatura de specialitate consacrată orașului.*

Interviu realizat de
ADRIANA BABEȚI
Continuare în pagina 14

ISTORIE ȘI URBANISM

O NOUA PERSPECTIVĂ ASUPRA ISTORIEI URBANISTICII TIMIȘOAREI

VICTOR NEUMANN

Care sînt semnificațiile noțiunii de *urbanism*? Ce fel de cercetări pretinde acest domeniu și cât de relevant este el pentru istoria și cultura unei localități? La ce servește studiul planimetriei arhitecturale? De ce sînt utile preocupările pentru identificarea construcțiilor vechi, a cetăților și castelelor, a amplasamentelor obiectelor? De ce este atractivă urbanistica Timișoarei și cât de mult schimbă rezultatele cercetării ei percepția asupra istoriei locale și regionale? În ce măsură expertizele arhitectului se interferează cu acelea ale arheologului, respectiv, cu ale arhivistului și istoricului? Și dacă da, atunci cum aplicăm studiile interdisciplinare spre a dobîndi o cunoaștere mai nuanțată ori mai obiectivă a faptelor trecutului? Putem spune că o mai mare precizie în identificarea adevărurilor istorice se datorează unei noi metodologii, diferită comparativ cu cea precedentă? Este adevărat că astfel beneficiem de alternative în definirea setului de valori social-culturale ale urbei noastre, respectiv, de șansa problematizării și conceptualizării faptelor?

Cartea *Timișoara. Monografie urbanistică* de Mihai Opreș, (Editura Brumar, 2007) este cel dintîi tom al unei ample lucrări, menite să clarifice informațiile privind istoria cartierelor orașului, amplasarea și dezvoltarea lor în perioada modernizării. Studiile tehnice și istorice realizate de Mihai Opreș sînt impresionante. Printr-o cercetare desfășurată timp de mulți ani, autorul a identificat noi izvoare documentare în câteva din marile arhive și biblioteci din Viena, Budapesta, București, Stockholm, Bologna și Timișoara. Studiul acestora l-a ajutat în corectarea erorilor istorico-istoriografice perpetuate de numeroși autori de la o generație la alta. "Contrar uzanțelor științifice", afirmă istoricul arhitecturii Timișoarei, "admirația sinceră pentru toți autorii ce au dedicat lucrări Timișoarei ..., ne îndeamnă să nu menționăm titlurile lucrărilor și numele autorilor unor afirmații greșite... Lucrările menționate au fost publicate și au avut o largă răspîndire în secolele 19 și 20. Ele sînt cunoscute unui număr mare de cititori. Atît informațiile corecte, cît și erorile, au fost apoi difuzate oral, conținutul lor variind în funcție de imaginația povestitorilor. Sursele inițiale ale informațiilor nu mai pot fi întotdeauna depistate, narațiunile rezultate dobîndind caracteristicile tipice manifestărilor de folclor"¹.

Mihai Opreș este îndreptățit să observe și să ironizeze nenumăratele greșeli comise de autorii care și-au întemeiat "istorioarele" ori "monografiile" lor mai mult pe colportarea informațiilor existente în scrieri anterioare decît pe izvoare primare, pe date culese din surse îndoielnice ori pe traduceri făcute de persoane neautorizate². În al doilea rînd, mulți dintre istoricii locali nu au fost și nu sînt pregătiți să recupereze istoria Timișoarei într-un mod credibil pentru toate grupurile ce au populat ori populează orașul și pentru diversele categorii de cititori din exterior. Aceasta pentru că, din păcate, ei au refuzat să facă distincțiile de rigoare, să vadă complexitatea orașului, cu evoluții și moșteniri social-culturale, religioase, instituționale, organizatorice multiple. Chiar și atunci cînd

aplicațiile unora au tins spre recunoașterea diversității, ele sînt slab creditate din cauza inautenticității discursului, neglijențelor privind dimensiunile intelectual-civice și spirituale ale orașului, neînțelegerii altei paradigme decît aceea a etnicității fictive ori pur și simplu pentru că "zboară pe deasupra realităților"³. Un autentic studiu trebuie să se bazeze pe cel puțin două limbi locale, regionale sau zonale și pe una-două limbi de circulație. În cazul Timișoarei și Banatului, cunoașterea românei, germanei și maghiarei⁴ îmi par esențiale. Spre deosebire de invocata categorie, arhitectul și istoricul arhitecturii a cărui operă o prezentăm aici a avut în vedere o pregătire minuțioasă. De aici, valoarea recuperării sale, unică prin anvergura documentării, prin numărul și precizia informațiilor, prin relevanța unor aspecte majore ale personalității orașului, prin identificarea modelelor și a izvoarelor culturale care și-au pus pecetea asupra urbei în faza modernizării sale. Prin istoria urbanistică profesată de Mihai Opreș istoriografia locală dobîndește un admirabil exemplu de studiu științific.

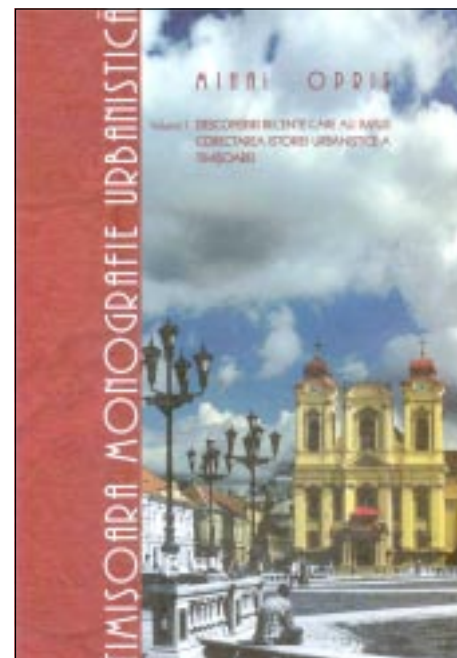
Acestea sînt doar cîteva motive pentru care cel dintîi volum (din cele trei ale cărții) din *Timișoara. Monografie urbanistică* urmează corectarea informațiilor vehiculate de predecesori, recunoscînd, acolo unde e cazul, meritele unora dintre adevărații contribuitori. În fapt, Mihai Opreș pune punct legendelor ori neadevărurilor despre fortificații, castel, clădiri importante, poziție geografică, organizare militară sau civilă, amplasarea și denumirea străzilor și cartierelor, interpretarea statisticilor indicînd apartenențele religioase și comunitar-lingvistice ale locuitorilor și locul pe harta orașului unde au fost colonizați ori li s-a permis așezarea. El rectifică numele administrativ-statale folosite după ureche, caz în care autorii – mai ales aceia din secolul al XX-lea – nu au ținut seama de repetatele schimbări și de conținutul la care trimitea fiecare denumire. De pildă, în pofida diferențelor de statut politic, confuzia între Casa de Habsburg, Imperiul Austriac și Monarhia Austro-Ungară se regăsește pînă astăzi. Sau, în ceea ce privește statutul regiunii: Banatul "țară ereditară" a Casei de Habsburg în secolul al XVIII-lea, și nu parte a Sfîntului Imperiu Roman⁵.

Mai vechile și fecunde studii de planimetrie istorică sunt evidențiate cu o exemplară probitate. Comparînd realizările inginerilor și arhitecților cu descrierile inițiatorilor studiilor de planimetrie, autorul stăruie atît asupra meritelor, cît și a confuziilor lui Samu Borowszky. Planurile cetății bastionare realizate de Bela Schiff și A.Cucu sînt socotite corecte. Secretizate în anii '50 de regimul comunist, apoi, re-descoperite în anii '70 în atelierul geotehnic de la IPROTIM, planurile istorice sînt de o importanță excepțională nu numai din punct de vedere al cunoașterii istorice, dar mai ales din rațiuni economice și de îmbunătățiri funciare. "... topografia istorică – observă Mihai Opreș – influențează condițiile actuale de fundare a clădirilor...". Descoperirile făcute la IPROTIM arată seriozitatea cercetătorilor și explică de ce a fost și continuă să fie necesară reevaluarea istoriei Timișoarei.

Corectarea istoriografiei urbanistice a Timișoarei este o operație dintre cele mai dificile, mai ales că verificarea izvoarelor autentice pretinde căutarea lor în multe arhive aflate în diferite orașe și state ale Europei. Ea face posibilă identificarea straturilor de civilizație ce se află sub actualul oraș și care sînt impresionant de bogate prin diversitatea provenienței lor, ungară, otomană, habsburgică, românească. Confruntarea migăloasă a documentelor, a planurilor și hărților, a literaturii de specialitate a condus la o nouă și credibilă descriere a cetății Timișoarei, a configurației orașului în diferite stadii ale evoluției sale. Ca urmare a verificării schițelor vechi, există o sumă de date noi indicînd mișcarea demografică, numărul militarilor turci sau austrieci staționați aici, numele și amplasarea străzilor. Sînt descrise cartierele și mahalalele, cazarmele, fortificațiile austriece și locul amplasării lor în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Cartea acordă un interes deosebit planurilor privind edificarea noii cetăți bastionare, ridicării fortificațiilor în vremea administrației militare a orașului și a regiunii.

Configurația actuală a orașului beneficiază enorm de pe urma planurilor și proiectelor realizate de arhitecți în diferite etape. Înțelegerea evoluției spațiale este importantă nu doar pentru îmbogățirea cunoștințelor de istorie urbanistică ori istorie propriu-zisă, dar și pentru conservarea și aflarea soluțiilor de gestionare a bunurilor moștenite, respectiv, pentru gîndirea strategiilor utile viitoarei dezvoltări a orașului. Verificarea și compararea izvoarelor, analiza hărților și a rezultatelor arheologice așa cum rezultă din cartea lui Mihai Opreș va ajuta, sper, inclusiv la schimbarea perspectivei istoricilor. În orice caz, profesionalizarea studiilor are mult de cîștigat grație reconsiderărilor istorico-istoriografice ale autorului, dar și formulării unor răspunsuri la întrebările cercetătorului interesat să vadă cum s-a construit orașul, care a fost condiția lui în raport cu regimul politic, ce rol au jucat administrațiile din trecut și ce proiecte pot fi asumate pentru viitor.

Observațiile lui Mihai Opreș sînt nu numai juste, dar binevenite pentru publicul cititor, pentru locuitorii Timișoarei de ieri și de astăzi, aflați în faza reconsiderării trecutului propriei colectivități. Cercetarea sa este una interdisciplinară, primul volum al cărții *Timișoara. Monografie urbanistică* promițînd o amplă și temeinică reconsiderare românească – în acord cu cele europene – privind istoria construcțiilor, a amplasamentelor, estimarea valorilor lor tehnice și arhitecturale. Mi-aș permite să-i fac autorului cîteva recomandări în beneficiul acestui minunat travaliu restituitiv. Procedînd la ordonarea cărții în sensul unei construcții originale (care să evidențieze și mai bine informațiile descoperite și de mare valoare), încercînd transferul în text al mai multor note și comentarii, insistînd pe ideile și termenii-cheie ai cărții și îndepărtînd micile neglijențe stilistice, autorul va îmbogăți cercetarea prin problematizare și va contribui la o mai largă circulație a studiilor de acest fel. Dincolo de aceste puncte de vedere, prin lectura unor asemenea cărți fundamentale, probabil, se va petrece

o schimbare în aprecierea și valorificarea patrimoniului unuia dintre orașele reprezentative ale României și ale zonei est-centrale a Europei. Studiile din familia celor întreprinse de Mihai Opreș – a căror continuare sperăm să o vedem cît de curînd în librării prin editarea următoarelor două volume – devin importante deopotrivă în sensul culturii umaniste, al înțelegerii modelului urbanistic ce a contribuit la fundarea cîtorva dintre cele mai de seamă valori sociale, civice și spirituale ale Timișoarei moderne și contemporane.

¹ Mihai Opreș, *Timișoara. Monografie urbanistică*, Editura Brumar, Timișoara, 2007, p.10.

² Acest din urmă aspect este întîlnit adesea și la cei ce se declară istorici profesioniști, dar care nu au frecventat nici una din arhivele și bibliotecile de la Budapesta, Viena, Sremski-Karlovci, Novi-Sad, Belgrad, care nu au făcut specializări în instituțiile de profil din Europa. Necunoscînd alte limbi decît cea maternă și neavînd preocupări pentru sensurile cuvintelor din propria limbă, pentru concepte și conceptualizare, produsele lor nu au depășit stadiul unor povestiri romantice. În schimb, încurajați de monoculturalismul centralist (a se vedea orientarea excesiv național-naționalistă a unora dintre ei), ele au adus prejudicii prin inculcarea unor mesaje cu un conținut pur ideologic, întîrziind nepermis de mult instituirea unei mai articulate școli istorice locale și, deci, a unei perspective raționale asupra trecutului regiunii.

³ E o expresie folosită de D. Prodan, prin ea istoricul căutînd să delimiteze produsele unei discipline, devenită știință de două sute de ani, de legende, povestiri ori speculații nefondate.

⁴ Adesea, turca, slavo-sîrba și latina medievală devin la fel de utile acestui gen de studii.

⁵ Mihai Opreș, *op.cit.* comentariul de la fig. 5, p. 13, unde indică greșita folosire a diverselor nume ale administrației imperiale, autorii neînțelegînd că, în cazul schimbării denumirii, adesea se schimbaseră și regulile juridice prin care operau instituțiile statului.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p.20.

⁸ Vezi în acest sens un foarte dens capitol privind corectarea istoriografiei urbanistice în *Ibidem*, pp. 25-89.

EVREII ȘI BANATUL

ALEXANDRU RUJA

O lucrare solid articulată în structurile de factură științifică, în informațiile bibliografice și izvoarele arhivistice, riguros elaborată în consens cu exigențele unei teze de doctorat, cartea lui Ionel Popescu - *Comunitățile evreiești din Banat, Secolele XVIII - XIX (Specific și integrare)* - aduce o contribuție esențială la cercetarea istoriei Banatului, deci implicit a unei importante părți a Europei Centrale. Banatul este, evident, un spațiu european prin istorie, mentalități culturale și sociale, multilingvism și multiculturalitate. În acest spațiu multietnic s-a derulat și istoria comunităților evreiești pe care o cercetează Ionel Popescu, defrișând și descifrând izvoare de arhivă, unele nu ușor de ordonat și de interpretat, citind și evaluând bibliografia problemei, reușind în final o ordonare a temei de cercetare și o limpezire a datelor, informațiilor și interpretărilor. Primul capitol, introductiv, este și el suficient de extins și prezintă stadiul cercetării acestei teme (lucrări generale dedicate evreimii ungare, monografii care cuprind și date despre evreii stabiliți în Banat, articole și studii consacrate evreilor bănățeni, izvoarele bibliografice și arhivistice investigate).

Lucrarea are caracter monografic prin complexitatea structurii și amplitudinea cercetării. O simplă prezentare a capitolelor pe care se structurează cartea susține această afirmație. Capitolul I: *Cadrul general european și central-european al problemei evreiești în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*. Capitolul II: *Structura demografică și economică a evreilor bănățeni în secolele al XVIII și al XIX-lea*. Capitolul III: *Statutul juridic al comunităților evreiești din Banat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*. Capitolul IV: *Aspecte privind structura instituțională a populației evreiești din Banat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*. Capitolul V: *Problema emancipării evreilor bănățeni și Revoluția de la 1848 - 1849*. Capitolul VI: *Relațiile religioase și culturale între comunitățile evreiești și confesiunile creștine din Banat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*.

Pentru a da o imagine cât mai corectă din punctul de vedere al cercetării științifice și cât mai obiectivă din perspectiva interpretării faptelor istorice, pe lângă consultarea unui mare număr de studii și cărți, autorul a făcut ample cercetări de arhivă în țară și străinătate. În perioada 1999 - 2000 a făcut cercetări în Arhivele Camerale din Viena pentru perioada 1718-1745. În țară a studiat documente de la Institutul de Iudaică din Cluj, de la arhivele din Timișoara și Caransebeș ș.a. Longeviva publicație de la Caransebeș, "Foaia Diecezană" oferă multe știri, date și informații utile pentru problema cercetată. Autorul chiar precizează că materialele publicate în "Foaia Diecezană" "demonstrează că între evrei și credincioși aparținători diferitelor confesiuni creștine au existat relații de tip ecumenic și chiar interferențe de natură spiritual-culturală, precum: contribuții reciproce la construirea unor lăcașuri de cult, donații pentru ajutorarea bolnavilor și a copiilor săraci ori orfani, participări la diferite momente importante din viața uneia sau alteia dintre comunități, spre exemplu inaugurarea unor sinagogi sau biserici, primirea învățătorilor evrei în organizația învățătorilor bănățeni etc."

Cartea lui Ionel Popescu are o evidentă valoare documentară. Autorul înregistrează, prelucrează și interpretează date și informații. Lucru important având în vedere că în decursul istoriei atâtea informații neconservate și netezaurizate în documente s-au pierdut. În legătură cu primele comunități pe teritoriul Banatului, autorul cărții consemnează: "Primele comunități de origine ebraică s-au semnalat pe teritoriul Banatului încă din secolul al XVII-lea, fiind de origine spaniolă (sefardă). Un prim grup al evreilor prezenți în orașele Timișoara, Lugoj, Caransebeș, este reprezentat de evreii sefardini, de origine spaniolă, veniți prin Peninsula Balcanică, în special din Belgrad. Celălalt grup de evrei, de origine germană, este format din familiile aşchenazilor, provenind din Moravia, Cehia, Ungaria. [...] La recensământul efectuat în data de 28 martie 1739 s-a constatat că în Timișoara trăiau 46 de familii evreiești, din care 31 familii ale aşchenazilor, având 139 membri, și 15 familii de evrei spanioli cu 81 suflete. Recensământul amintit se referă și la câteva clădiri în care locuiau evreii. Astfel, evreii aşchenazi trăiau într-o casă numită "Exodul din Egipt", iar cei spanioli în cea numită "Castel hispanic", "Farmacia poloneză" și, în final, *Căluțul*". Lucrarea înregistrează și statistica altor recensăminte efectuate de-a lungul timpului, precum și probleme vizând disponerea pe medii geografice, structura socio-profesională, viața economică.

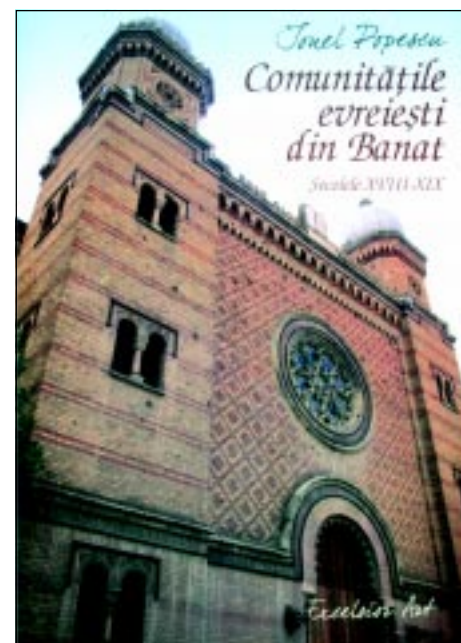
Cercetătorul are aplecare spre semnificativ și spre relevanța amănuntului, are disponibilitate spre compararea faptelor istorice, spre analiza structurilor instituționale pentru a le discuta valoarea și rolul în comunitate. Nu ocolește, dimpotrivă amintește și discută confruntările de idei, lupta dintre tradiție și inovație, dintre stagnare și modernizare. "Ca organism etno-cultural, comunitatea a dispus de o rețea instituțională adecvată menținerii și cultivării particularităților etnice ale populației evreiești. În acest sens, un rol important l-au avut sinagogile (casele de rugăciuni), băile și măcelăriile rituale, spitalele, cimitirele, organizațiile de asistență socială și de binefacere, școlile profesionale etc. Șeful suprem al întregii vieți comunitare a fost mare rabin/șef rabinul. Menținerea, păstrarea, continuitatea vieții religioase a evreimii a fost legată permanent, ca o necesitate, de existența casei de rugăciune, a sinagogilor în sfera cărora aveau loc ceremoniile, procesiunile și în primul rând însușirea tradiției religioase specifice." Acribia cercetătorului se observă și în felul în care urmărește amănunțit noțiunea de sinagogă care în sfera semantică poate denumi edificiul, clădirea, dar, mai ales, instituția cu atribuții religioase și culturale.

Aflăm din carte când și cum au fost construite sinagogile în Timișoara și alte localități din Banat (Lugoj, Caransebeș, Sănnicolau Mare, Ciacova, Deta etc.), rolul și modul lor de funcționare. Când discută despre *instituția rabinului*, autorul cărții prezintă, în limita informațiilor de care dispune, activitatea și personalitatea rabinilor care s-au perindat în Timișoara la conducerea comunității israelite. Primul rabin din Timișoara este amintit Jacob Moyses. Despre o parte dintre rabini se vorbește în capitolul dedicat personalităților - dr. Löwy Mór, Grünhut Lázár,

dr. Kohlbach Bertalan, dr. Simon Hevesi (Hadler), Aron Chorin (Arad), dr. Jakab Singer.

Între personalitățile din mediul economic și de afaceri sunt amintiți frații Köppi(s)ch, cei care au pus bazele Fabricii de bere din Timișoara. Contractul, încheiat la 4 noiembrie 1717, între autorități și cei doi frați stipula cu claritate drepturile și obligațiile părților contractante, fără echivoc și fără posibilități de interpretare subiectivă. "2. Se predă celor ce au încheiat contractul spre folosință și în primire instalarea acestei întreprinderi. În afara lor nu i se va permite nimănui să facă bere sau să aducă din alte locuri fără știința și învoirea lor. [...] 5. Susnumiții frați evrei Köppisch se obligă să predea lunar, cinstit și fără ascunziș, contra chitanță, spre folosul erariului imperial 1 florin și 15 crăițari din fiecare butoi de bere a câte 2 vedre, 3 florini pentru fiecare vadră de rachiu și 2 florini pentru fiecare stânjen de lemne de foc. De asemenea: 6. Să vândă măsura de bere cu 5 crăițari, măsura de rachiu cu 9 groși sau douăzeci și șapte de crăițari, de bună calitate, aprobată de comandant și nu le este permis în nici un caz să vândă mai scump."

Cartea se ocupă și de drumul sinuos al emancipării evreilor, cu momente de deschidere, reformatoare, cum a fost perioada iosefină, dar și de restricții și îngrădiri ale drepturilor, printr-o politică dură și discriminatorie a oficialităților. Dar autorul scoate în evidență și situația mai deosebită din Banat, care vine tocmai din faptul că această provincie europeană este un multietnică și multiculturală. "Dacă în Austria și Ungaria, în preajma anului 1860, a început să se diminueze ura împotriva evreilor și a apărut necesitatea ca reformele parțiale să fie înlocuite cu una radicală, corespunzătoare, în Banat se constată o atitudine binevoitoare față de evrei imediat după anul 1850. De pildă, în anul 1852, evreii Israel Frankl, proprietar de cafenea, Markus Grünbaum, Salomon Wein, Leopold Heim, Albert Roth, comer-

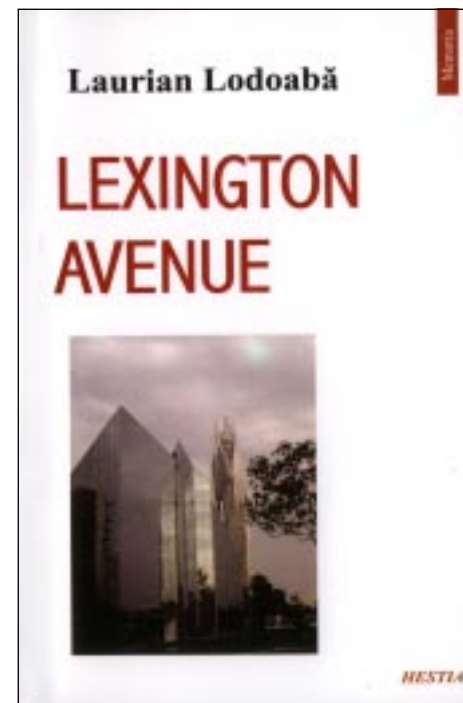
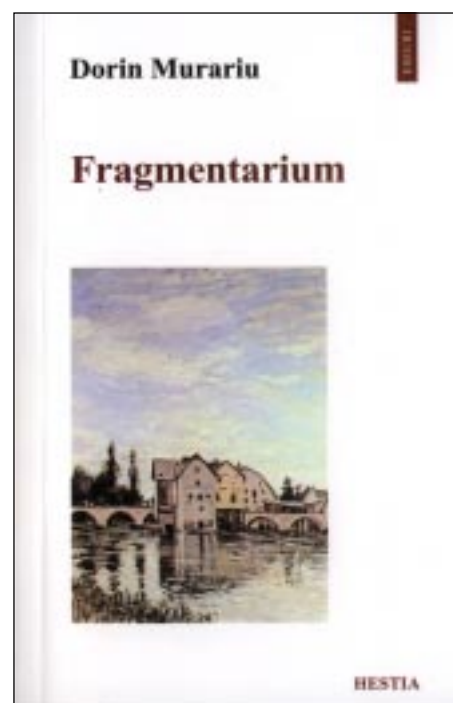

IONEL POPESCU
Comunitățile evreiești din Banat, Secolele XVIII - XIX (Specific și integrare)
Cuvânt înainte de Prof. Ladislau Gyémánt, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2007, 282 p.

ciantul Sándor Weiss și maistrul sticlar Valentin Weiss au depus jurământul de credință și au devenit cetățeni ai Timișoarei cu 14 ani înainte de obținerea emancipării. Lucrul acesta scoate în evidență faptul că în Banat, ținut multietnic, multicultural și pluriconfesional, a existat un climat de toleranță, înțelegere și colaborare între diferitele etnii și confesiuni, din rândul cărora a făcut parte poporul evreu și religia mozaică."

Ultimul capitol al cărții aduce și alte argumente și exemple concrete care dovedesc buna conviețuire în Banat între comunitatea evreiască și majoritatea creștină. Sunt ceea ce autorul numește aspecte și dovezi integrative, sau aspecte religioase, bisericesti și ecumenice; ori aspecte care țin de relațiile culturale și de învățământ, care evidențiază studiile și cercetările despre evrei, participarea acestora la activitatea publicistică, la reuniuni, asociații, societăți etc. Palierul este larg, de la, spre exemplu, celebra *Cronică* a lui Nicolae Stoica de Hațeg în care se povestește ajutorul dat luptătorilor evrei, până la tezurizarea cărților unor autori evrei sau cărți pe probleme evreiești în bibliotecile din Banat.

NOU
la **HESTIA**

PRIMA LECTIE DE TEREN: AUTORITATEA

OTILIA HEDEȘAN

Am scris de atâtea ori despre descinderile mele în teren, despre oamenii pe care i-am cunoscut și ale căror povești de succes ori ale căror eșecuri continuă să mă marcheze... Am scris despre dilemele pe care aceste întâlniri întotdeauna intempestive mi le-au provocat... Ce e deontologie profesională, ce e intuiție, de unde nu mai merge decât pur și simplu cu bunul simț... Cum să armonizezi toate lucrurile acestea în condițiile în care ești sigur că, în mare parte dintre cazuri, întâlnirile tale cu oamenii care acceptă să-ți povestească pot să fie marile întâmplări ale vieților lor... Ca orice îndrăgostit pe termen lung, pare că nu o pot duce fără să spun aceste lucruri.

Cum trăiesc cu gândurile acestea tot timpul, chiar în perioadele în care rămân în Timișoara bifând la servicii academice, mi-am dat seama în zilele acestea că am omis să vorbesc despre cei de la care am învățat să fac teren. Pare o ireverență, poate chiar este... Ar trebui să mă gândesc cum de s-au petrecut lucrurile așa, dar las deocamdată deoparte chestiunea aceasta: în ce măsură ceea ce lucrez, felul cum lucrez și felul cum scriu despre ceea ce găsesc în teren le-ar fi plăcut profesorilor mei. Am serioase dubii în această privință și poate din pricina asta nu am mai scris de atâtea vreme despre ei.

Totuși, fiindcă s-au adunat acum prea multe, în sensul că, într-un fel sau altul, am fost nevoită să mi-i amintesc pe toți cei de la care am învățat să fac teren, cred că a venit vremea nu doar să-i evoc, ci mai degrabă să mă autoanalizez ca să înțeleg ce am aflat de la fiecare. Dar, mai întâi, să-i enumer în ordinea în care i-am cunoscut: Vasile Crețu, Mihai Pop și Nicolae Bot. Un profesor la Timișoara, unul la București și unul la Cluj.

Prima dată am ajuns pe teren dusă aproape cu forța de Vasile Crețu. Era în 1982 și terminasem anul al doilea de facultate. Nimic din interesele mele nu mă recomanda ca pe o persoană căreia urma să-i placă ceea ce avea de făcut. Sau poate – poate faptul că reușisem să transcriu câteva benzi de magnetofon cu înregistrări făcute în satele din Banatul de Munte, muncă sifică în care, dacă cineva reușește din primele cinci încercări, înseamnă că nu va mai scăpa niciodată din domeniu, oferindu-i-se câmp de muncă pentru câteva vieți ale sale.

Am făcut primul stagiu de teren în Bucovina, la Mălini, lângă Fălticeni. Nu fiindcă așa i se părea cuiva util, ci fiindcă aceasta era solicitarea universitară care, pe vremea aceea, nu prea cred că putea fi evitată. Nu știu exact cui îi venise ideea, căci o parte dintre cei care conduceau destinele disciplinei pe atunci nu mai sunt printre noi, în vreme ce alții, mai degrabă executați ori trepăduși mărunti, cu care am putut discuta, discern cu greutate între lucrurile care erau impuse și cele care erau propuse, iar apoi se socotea că e și foarte bine să fie puse în practică.

Ceea ce e de spus e că, într-o bună zi din pragul lui 1980, cuiva îi venise ideea de a organiza terenuri cu profesorii care predau etnologie - numită, pe atunci, folclor, fie că era pur și simplu folclor, fie că era, oricum am fi privit lucrurile, etnologie - și

studentii lor "în mod centralizat". Unul din motivele care se invocă astăzi este că așa se puteau obține fonduri pentru cercetare, în vreme ce universitățile singure nu ar fi putut aloca resurse. Oarecum și dinspre prezent, explicația pare corectă. Doar că pentru a o accepta întru totul trebuie să povestesc pentru cei care nu știu, respectiv să rememorez pentru cei care, făcând facultăți de Litere prin anii '70 - '80, au avut parte de asemenea experiențe personale, cam ce însemna un teren cu studenții într-un sat să zicem situat la un cincizeci de kilometri de locul universității care le servea drept bază.

Ei bine, asta însemna o deplasare până la fața locului, o cazare într-un dormitor cu paturi supraetajate al vreunui internat școlar în vacanță și masa la cantina vreunui CAP. Financiar, aproape toată această activitate se putea rezuma doar la faptul că o mână spală pe alta... Adică: drumul putea fi plătit de studenți, oficial sau prin metoda tradițională a "nașului": se pune mână de la mână, și anume din fiecare mână o monedă care reprezintă cam 30% din prețul (oricum foarte mic al) biletului și se întinde de către un reprezentant mai curajos conductorului de tren... Ei, studenție - studenție... Nașul pleca acasă foarte mulțumit, studenții aveau sentimentul că au trișat un sistem reprobabil, iar universitatea făcea și ea un pas important pentru promovarea științei.

Cazarea nu costa nici ea nimic, căci în internatul în cauză oricum nu locuia nimeni, iar etnologia românească destinată studenților era una prin excelență sezonieră, ea neputându-se desfășura decât vara, din motive atât de numeroase încât prezentarea lor poate face obiectul unui studiu aparte. Așadar, dormitorul cu paturi supraetajate nu necesita încălzire, iar despre apă curentă, care să trebuiască să fie plătită, nu se discuta. Dacă stau să-mi amintesc, nu cred că din toate acele numeroase internate în care am tras între anii 1980 - 1990 va fi fost vreunul în care să beneficiaz de facilitatea unui jgheab de tablă, eventual improvisat din vreo streășină abandonată, în care să picure anemic și după programe imprevizibile câțiva stropi de apă, măcar pentru spălatul pe dinți. Povestirea felului în care m-am spălat în teren e memorie și istorie, la fel de fascinantă ca și amintirile despre tot ce putea însemna igienă personală. De la taica Malinowski citire se știe că lucrurile acestea nu sunt deloc marginale când descrii terenul, doar că noi, popor mai pudibond și rămas de căruța textualizării terenului, le-am lăsat deocamdată deoparte.

În sfârșit, problema mâncării chiar că nu se pune. În fond, de foame suferea toată națiunea, practica ei era una la îndemâna tuturor, așa că zeama lungită cu apă și câțiva cartofi în plus, ori tocănița de legume și fasolea rămase din marmitele tractoriștilor (care nu păteau nici ei nimic dacă primeau câteva polonice de mâncare în minus) erau hipersuficiente. Dacă socotim eventualele gogoși pe care le mai făcea câte o babă mai făloasă, lucrurile ieșeau chiar bine...

Vreau să spun, așadar, că povestea cu investițiile pentru cercetare ca motivare a unei practici centralizate nu mi se pare că ține. Dar, indiferent de motiv, evenimentele așa se petreceau, astfel că subsemnata, ca studentă la Timișoara, în loc să învăț cam cum stau

Vasile Crețu cu Tudor

Vasile Crețu și Livius Ciocârlie

lucrurile cu cercetarea de teren la Pesac, ori la Rudărie, am învățat în Bucovina.

Nimeni din micul nostru grup nu cunoștea satul în care descindeam decât din manualul de literatură (căci Labiș, originar din Mălini, era pe vremea aceea în vogă, ca și învățarea locurilor de naștere ale scriitorilor). Atunci întâmplarea aceasta mi s-a părut nefericită. De la colegii mai mari știam că descinderile în Banat se făceau întotdeauna pe teren cunoscut, la oameni de nădejde care mediau primele întâlniri și discuții, așa că relația propriu-zisă, întâlnirea era netezită de existența acestor verigi intermediare care îl transformau pe studentul venit din afară într-un om aproape cunoscut, după logica descrisă de americani drept FOAF (*friend of a friend*).

N-aș crede că Vasile Crețu știa, pe atunci, de filosofia descinderii antropologului pe un teren necunoscut și de eficiența acesteia, însă intuiția sa de om de teren și de profesor i-a spus ce să facă. Îmbrăcat cu o cămașă superbă, genul *retro* - a început să se plimbe pe strada principală din Mălini, explicându-ne diverse lucruri cu gesturi exagerat de teatrale. Ca să fie și mai elocvent, e de notat și că Vasile Crețu era înalt, "mai înalt decât toți oa-

menii", cum spune Neculce despre împăratul Petru cel Mare, adică înălțimea sa era în același timp o chestiune de centimetri și o a doua de a fi impozant... Atunci acest comportament mi s-a părut caraghios. Dar reevaluând toată scena dinspre prezent, trebuie să constat că reacțiile nu au încetat să apară. În mai puțin de jumătate de oră, trei lelițe ne abordaseră, răspuseseră cam uimite la întrebările neașteptate pe care li le pusese domnul acela atât de bizar și sfârșiseră prin a ne da întâlniri. Doar fiindcă domnul profesor le rugase să îi ajute, pentru el, pe studenți...

Nu mă pot abține să nu zâmbesc, constatând că lecția de abordare a unui teren necunoscut, pe care mi-a dat-o acum aproape trei decenii Vasile Crețu, poate mai mult spontan, de spaima că o să eșueze, decât conștient, mă tușează încă, în măsura în care o resimt ca pe o lecție despre impunerea autorității cercetătorului... Pentru mine e clar: am douăzeci și cinci de centimetri mai puțin decât Vasile Crețu și nu sunt tipul impozant. Genul infatuat nu mă prinde, prin urmare, nici pe terenuri cunoscute și, cu atât mai puțin, necunoscute. Însă autoritatea înseamnă, până la urma urmei, atât de multe alte și diverse lucruri...

O METAFIZICĂ SCHIMONOSITĂ

ADRIANA STAN

Ar fi greu de imaginat transcendențe de orice fel pentru lumea compactă și apăsătoare a romanelor lui Radu Aldulescu, un "ținut de verdeață și răcoare", așa cum o sugerează, pe filieră religioasă, titlul reeditării din 2007 de la Cartea Românească, în debutul unei serii de autor. Personajele sale respiră, și aici, din drojdia societății, se mișcă în virtutea reflexului sau a inerției, se conectează la ceilalți și la lume prin fiziologie și instinct, mai curînd decît prin conștiință. Neorealismul brutal, circumspect față de psihologii adînci, limbajul sfîncos, cu dialoguri abrupte, neîmbîlnzite, o anumită neglijență, după cum s-a observat, foarte bine jucată, față de minima cizelare a expresiei, au făcut ca Aldulescu, unul dintre cei mai viguroși prozatori postdecembriști, să fie spurcat rapid cu eticheta mizerabilismului. E drept, mitologia marginalității sau gunoiul cromatic, descoperite cu fervoare mai ales în producțiile lirice postdecembriste, sînt omniprezente în romanele sale, doar că acestea nu sînt aici teme în sine, ci funcționează ca o pastă stilistică ce îmbălsămează forme narrative altminteri intrate în desuetudine.

Cu siguranță neprietenos față de cititorul avid de ficțiuni călduțe și compensatoare, prin scriitura sa anticafofilă, prin degringolada argotică, adeseori și prin platitudinea aventurilor pe care le prezintă, Aldulescu joacă pe acest ton de provocare indolentă cartea unei viziuni care altfel s-ar arăta suspect de maniheistă. Căci, dacă este să ne luăm numai după titluri ca *Istoria eroilor unui ținut de verdeață și tăcoare*, *Mirii nemuririi*, *Proorociei Ierusalimului*, există în mai toate romanele sale un tangaj absolut deconcertant între materialism și spiritualism. Este, pe de o parte, lumea rataților, a gîngavilor societății, ce trăiesc de azi pe mîine, uniți prin raporturi liminar-animaliere, pe principiul hoardei, al supraviețuirii și al lui "scapă cine poate". Și, pe de altă parte, ca un spasme ce străbate tușele groase ale narațiunii, izbucnește cu o ciudată consecvență reveria unui paradis interior – cum este aceea a lui Mite Cafanu în ritmul "rîsului care rupe spaima", sau aceea a lui Relu Golea în căutarea "ținutului de verdeață și răcoare"; fața lor se răsucește mereu spre o alchimie posibilă. Mai degrabă decît scribul unei lumi "uitate de Dumnezeu", Aldulescu se poartă așadar ca profet al unui platonism pervers, prin care, fără a le fi oferită vreo porțiță de ieșire din "urîtul și mizeria" lumii în care trăiesc, eroii săi rămîn totuși robii nejustificați ai unor aspirații vag spiritualiste. Ceva dintr-o teologie negativă, pentru care epifania se presimte doar prin negativul său, apropie într-adevăr această proză de formula dostoevskiană, construită pe dominantele ireductibile ale "subteranei" și ale "reveriei". Deoarece dacă oamenii puri și duri ai lui Aldulescu se găsesc la limita unei biologii intensificate, aceasta se transmută de la un punct încolo, chiar și schimonosit, în metafizică. Un "simț enorm și văz monstruos" par să acapareze întreaga narațiune, de unde și incidența doar bilbîită a personajelor aldulesciene cu istoria și cu psihologia, incapacitatea lor de a se defini social, dar și ezitarea scriitorului în a discursiviza datele istorice concrete.

Istoria eroilor unui ținut de verdeață și răcoare apare, din acest punct de vedere, ca un roman atipic, de vreme ce își alege

ca centru narativ Revoluția din decembrie '89 de la Timișoara. Trei cavaleri plini de pată și de prihană, un scriitor neîmplinit, un diletant prin mai multe facultăți la rînd și un adolescent întîrziat homosexual, fug din cooperativa unde se speteau construind tuburi de canalizare, cu o mare sumă de bani obținută din vînzarea unor saci de ciment furăți, dar și cu o crimă care nu li se datorează în cîrcă, pentru a nimeri în plină revoluție, deși încercau de fapt să evadeze peste graniță. Pe străzile Timișoarei, ei și alți cîțiva asemenea lor, ajung de-a dreptul peste noapte – din "reziduuri și scursuri toxice" care-și duc traiul în "țarcuri"-adevărați "eroi ai neamului". Doar scriitorul supraviețuiește, și dacă veți vedea în asta un artificiu simbolic, imaginîndu-vă că tocmai el este menit să extragă pînă la urmă tîlcul unei istorisiri clasice a căderii și redempțiunii, veți fi amarnic frustrați la sfîrșitul narațiunii (cum îndeobște se petrece citindu-l pe Aldulescu), unde îl veți regăsi pe Relu lîncezind în aceeași ratare socială: "Azi știu bine că am să mor dracului de atîta urît și mizerie, strivit ca o broască sub tone de hîrtie umplută cu scrisul meu mărunt". Un fel de *mock-heroic tale* așadar, o narațiune ce își sabotează pînă la capăt propria posibilitate de a se rotunji într-o poveste cu morală.

Aurel Golea, Andrei Ilieș și Laurențiu Trandafir sînt de fapt eroi doar din împlinire, iar dacă își caută libertatea o fac fugind literalmente de foame, de "spurcăciunea aia de vînt șuierîndu-ne și vîjîndu-ne amarnic prin buzunare și prin burți și pe lîngă urechi". Pentru indivizii aceștia care îmbătrînesc emanînd sudori și motorină și se obișnuiesc cu întunericul prin hale și subsoluri, dictatura comunistă, înainte de a fi o problemă etică a supunerii sau a rezistenței, este o mutilare, un minorat fizic. De aceea, reperele generației supuse sînt "mămica Felicia, *hăcuită* și *măcelărită* în halul ăla", tatăl, contabil "cu o tenacitate de rozător", "răpus de norme duble și triple *ca un șobolan*", de aceea Aurel se simte ca o "*lighioană* iubitoare de întuneric", "un mecanism de vînturat cimentul și nisipul pentru a-l turna în forme de tuburi de puț". Noii protagoniști ai "condiției umane" nu mai întîlnesc deci istoria abstract, în conștiință, ci o experimentează ca efect somatic, bransat direct la existența lor nudă. Ferindu-se a scoate direct de la naftalină schema raportului moral – artificial pînă la urmă – al personajului cu istoria, Aldulescu reformulează radical vechea temă narativă a omului *supt vremi*. El nu o mai povestește prin intermediul unui discurs implicit de idei, ci o dramatizează cu toate mijloacele senzorialității, urmărește din interior desfășurarea acestei bio-istorii, ce are cruzimea unei strategii pe viață și pe moarte, ca un meci în ring cu pumnii goi. De "jegurile comuniste" fiecare încearcă să își salveze pielea cum poate, cu reacția precarizată a unui animal hăituit, iar din "vînătoarea de iepuri" care e revolta stradală din Timișoara, scapă cel capabil să-și activeze la turaj maxim mecanismele reflexe de conservare: "Cît încă nu mi-am rupt picioarele, (...) am să mă bat cu oricine ca să scap și s-ajung, și-am să trec prin ei ca prin brînză și-am să-i rod pe toți de osînză".

Efectul de real al cunoscutului stil indirect liber al lui Aldulescu este acutizat:

scriitorul își escamotează cît mai mult tentativele de a discuta din exterior, fie și prin mijlocirea *raisonneur*-ilor, contexte politice sau istorice, de a problematiza drame ale conștiinței. Prin urmare, personajul său, departe de a fi o figură rigidă, un monolog închis în montura cuvîntelor pe care autorul le spune despre el și în mediul istoric pe care i-l construiește, este o voce pură, o existență în carne și oase. Menținîndu-se prudent la epiderma senzațiilor și fantasmelor eroilor săi, Radu Aldulescu desfășoară o versiune "slabă" a istoricității, una dezumflată conceptual, întrucît echivalează cu lupta pentru supraviețuire sau cu experiențele fruste ale biologiei. Istoria corpurilor precedă etica, după cum, înainte de a-și vedea editate cele treizeci și șase de romane și de a putea deci să valorifice "forța cuvîntului tipărit", Aurel Golea rămîne "ceea ce este": "o scursură toxică a conștiinței colective care duce peste tot cu sine o istorie monstruoasă și atotcuprinzătoare". Alternativ outsider (în demisolurile unde se izolează pentru a trudi la romanele pe care nu le va publica nicînd sau în curtea uzinei unde își trage letargic zilele ca salahor), dar și militant ("Jos comuniștii!- acest crez care mi-a mîncat mai bine de jumătate din viață..."), acest scriitor-tubar-vînzător de noroi sugerează de fapt prin tensiunile nesatisfăcute ale existenței sale inutilitatea oricărui praxis. Marginalitatea la Radu Aldulescu nu este, în consecință, o formă de refuz, cum ar fi conceput-o un autor mai teribilist, ci o expresie aproape parabolică a neputinței umane: "poate dintotdeauna fusesem un popor format dintr-un singur ins fără căpății, bîntuind încolo și-ncoace prin lume fără nici un fel de obligație față de ceva sau cineva anume".

Ezitarea generală a romancierului de a problematiza narativ, de care vorbeam mai sus, se reflectă foarte clar în dificultatea lui Aurel Golea de a se percepe efectiv ca scriitor, în pofida celor două sute de kilograme de pagini, scris

parcă toate într-o deznădăjdă descărcare fiziologică. Nici unul din personajele lui Aldulescu nu ajunge să-și delimiteze o nișă în societate, ceea ce le face nu aît rebuturile, cît produsele cele mai tipice ale unei puteri totalitare care a sfîrșit textura socială. În lipsa altor determinări securizante deci, singura lor coordonată de indivizi sociali se reduce, la limită, la atașamentul compulsiv al acestora față de un soi de mit etnic, la fel de încețoșat precum inexplicabilele reverii care-i bîntuie mereu: "Ce-ați făcut din popor, jeguri nemernice? Ați făcut o turmă de animale de povară pe care ați înfometat-o și ați măcelărit-o neconținut. Ce ați făcut din acest loc de verdeață dacă nu un țarc și un abator de vorbe..."

Ca pentru niște cîrțițe, paradisul "ținutului de verdeață și răcoare" spre care tind acești cavaleri ai mizeriei rămîne fatalmente spectral: el urmează întotdeauna să vină. Pînă la lehamite.

NOU la HUMANITAS

REDIVIVA

REPERE CLASICE

CLAUDIU T. ARIEȘAN

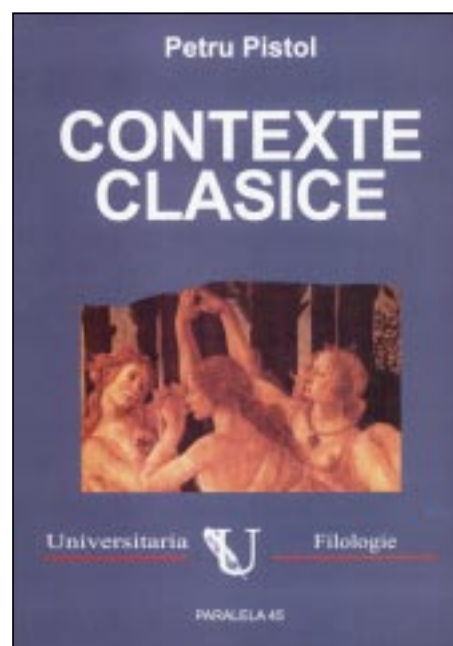
(I) După cum am promis la debutul acestei rubrici, voi încerca mereu să asezonoz aparițiile foarte recente din domeniile clasicist, patristic, teologic și religios cu lucrări de specialitate importante sau măcar notabile, ivite ceva mai demult pe piața noastră de carte: și asta cu precădere în perioadele "dintre târguri", când editurile autohtone hibernează și nu prea ne asaltează cu noutăți frapante. Când te referi la valori consacrate de două milenii, parcă anii își pierd relevanța și, cum se zice mai nou, imediatitatea!

(II) Un roman surprinzător a fost pentru mine cel semnat de latinistul bucureștean Liviu Franga, **Eu, Cicero. Cartea lui Erich**, Editura Albatros, București, 2004, 323 p. Din cei doi Liviu Franga purtând același nume, autorul recunoaște în epilog că îl cunoaște bine doar pe primul, universitar și traducător cuminte, cel de-al doilea dispărând după un premiu gen "Tinere condeie" la 18 ani și reapărând acum, ca un veritabil *Doppelgänger*, să tulbure apele literare. Reconstituirea epocii magistralului retor este credibilă și fină, ca în peplumurile cinematografice italo-americeane din anii '60, chiar delectabilă pentru iubitorul de antichități caligrafiate. Mai puțin atașantă este partea finală a cărții, ce ține morțiș să impună imaginea fantastă la modul eliadesc a lui Erich Alois Paulus, *alter ego* auctorial ce ar fi adevăratul scriitor al textului.

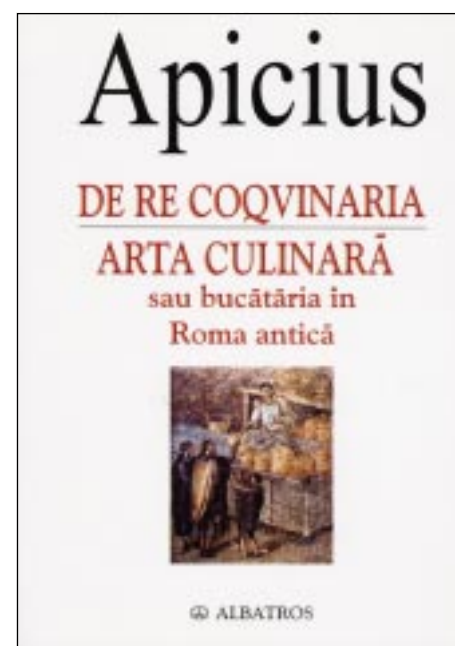
(III) Foarte caldă și întemeiată pe argumente solid articulate este "pledoaria pentru clasicism" a profesorului vâlcean **Petru Pistol**. Legați afectiv de promovarea lui Lactanțiu în cultura română, prin traduceri și studii începute fără să știm unul de celălalt, am avut bucuria să le coroborăm în editarea unor volume de marcă precum **Instituțiile divine** sau **Despre mânia lui Dumnezeu** la editura "Învieră" a Arhiepiscopiei Timișoarei. Cartea sa **Contexte clasice** (Editura Paralela 45, Pitești, 2005) apărută în orașul consacării sale ca universitar, oferă un admirabil florilegiu de articole, recenzii, eseuri și lucrări erudite întemeiate pe bucuria întâlnirii cu repere veșnice ale spiritului creator (Horațiu, Novațian, Nicolaus Olahus alături de favoritul Lactanțiu) dar și pe nostalgia valorilor perene terfelite azi de indiferența vremurilor moderne, cu o vrăjmășie opacă pe care nu și-au îngăduit-o nici măcar năvălitorii barbari.

(IV) O traducere pe care demult vreau să o subliniez este tratatul lui Apicius, **De re coquinaria. Arta culinară sau bucătăria în Roma antică**, ediție bilingvă, trad., introd.

și note Theodor Georgescu, Editura Albatros, București, 2003, 248 p. Acest repertoriu gastronomic cu pretenții de canon în domeniu a fost redactat de un extravagant *gourmet* ce a viețuit și mâncat la cumpăna dintre era nouă și cea veche, prin vremea împăratului Tiberiu. În ciuda proastei reputații de găman chelțuitor și suicidar, în vremea apologetului Tertullian numele său devenise oarecum sinonim cu "bucătar" iar corpusul apician a fost constituit definitiv către finele veacului IV, de vreme ce atotprezentul Sf. Ieronim menționează într-o scrisoare din 385 recenta apariție a cărții. Astfel avem în românește nu doar singura carte de bucate păstrată integral din lumea veche, dar și un manual al bucătarului antic, ale cărui experiențe pot desfăta deopotrivă mințea și "cerul gurii datat cu mirodenii" cum scria G. Călinescu despre cea mai asemănătoare carte autohtonă, odobescianul **Pseudokynegetikos**.

(V) La capitolul recuperării în premieră ale tezaurului mitologic universal, cap de afiș al ultimilor ani a fost echivalarea celui mai vechi epos germanic, **Edda**, trad. Magda Petculescu, pref. Dan Grigorescu, Editura Saeculum I.O., București, 2005, 400 p., cuprinzând cânturile zeilor și ale eroilor locului. Protagonistii scandinavi de aici, mai degrabă islandezi decât norvegieni, par frații

vârstnici ai Nibelungilor de mai la sud iar unele pasaje țin încă de farmecul magic al runelor străvechi scrijelate pe stânci sau bârne, pe care oamenii dinspre miazănoapte le-au înlocuit cu pergamentul scris latinește abia la începutul secolului al XII-lea. O lectură fascinantă ce completează marile epopei indiene, homerice sau vergiliene, prefigurând totodată cântecele vitejești ale Evului Mediu european.

ARIERGARDA

BULETIN DE ȘTIRI LITERARE

- Startul proiectului epic și fotografic *Povești contemporane ale unor castele în ruină din județele Arad și Timiș* l-am concretizat prin două deplasări: una la Ciacova, alta la Giulvăz, Foieni și Rudna în căutarea unor povești ale clădirilor de patrimoniu uitate de vreme și de autoritățile locale.

- Obiectivul țintă în Ciacova a fost Cula Turcească din sec. al XVII-lea ce stă de strajă lângă Palatul Administrativ, ajuns adăpostul unui "nobil boschetar" și a hip-hopărilor care își duc traiul printre ruinele clădirii de patrimoniu. Un localnic ne-a dat câteva detalii despre istoria palatului, dar încă nu suntem siguri de veridicitatea acestora. Rămâne să consultăm o monografie a localității și să mai intervievăm și alți localnici. Cert este că acest loc merită introdus în circuitul turistic al județului. De aceea ar trebui readus la viață, începând chiar prin a-i reconstitui povestea.

- Cea de-a doua deplasare, la Giulvăz, Foieni și Rudna, ne-a lăsat o impresie puțin mai optimistă, având în vedere gradul de deteriorare a clădirilor de patrimoniu, ceva mai scăzut decât la Ciacova. În Giulvăz am fotografiat cele două biserici, cea romano-catolică și cea ortodoxă, urmând castelul din Foieni despre care se spune că ar fi aparținut familiei Mocioni. Urmează să reconstituim, pas cu pas, povestea fiecărui castel, ca și la Ciacova. Păcat pentru conacul din Foieni că ușile și geamurile de termopan îi distrug întreaga fațadă. Încă o dată se dovedește cât de necesară este consultarea specialiștilor când se fac reparații la obiectivele aflate pe lista de patrimoniu!

- Tot în Foieni am mai fotografiat un minunat pod ce datează – se zice! – din vremea Imperiului Otoman. Podul este cu două bolți din cărămidă și un picior maiestuos: trece deasupra canalului Timișeț – canal care face legătura între Timiș și Bega. Lângă acest pod se află cimitirul satului dominat de cripta în care sunt îngropați membri ai familiei Mocioni.

- La Rudna am descoperit un conac construit de un baron pe

nume Nicolici, după spusele băiețelului de zece ani, handicapat locomotor, ce locuiește acolo împreună cu bunica sa. Acum conacul este proprietate privată, trei sferturi e ruinat, iar un sfert e amenajat: două camere, o bucătărie și o baie. Proprietarul locuiește în Germania și a lăsat conacul în grija celor doi. Și aici e o poveste veche și una de astăzi despre care vom scrie la momentul potrivit.

- În cadrul proiectului epic *Criminalul de război din satul Bulci*, la ultima întâlnire din 4 februarie 2008, Atelierul de proză *Ariergarda* și-a îmbogățit echipa prin participarea scriitorului Lucian P. Petrescu și a studenților Diana Iftodi, Miodrag Hojda și Ioana Duță. Am făcut un scurt rezumat a ceea ce s-a făcut până acum și a informațiilor avute despre criminalul Androhov sau Jawolski, zis Gheorghe. Rămâne ca echipa de detectivi literari formată din Daniela Rațiu și Lavinia Bălulescu să consulte arhivele Miliției fostei regiuni Banat din Timișoara și să dea de adevăratul nume al criminalului, încă misterios pentru noi toți. Miodrag Hojda va cerceta prin arhivele Episcopiei Romano-Catolice din Timișoara.

- De asemenea, în urma discuției avute cu Lucian P. Petrescu am decis că nu are rost să căutăm în arhivele spitalului din Lugoj date despre soția criminalului, ci trebuie căutat la evidența populației certificatul de deces al acesteia de prin anii 1955 sau 1956.

- Prozatorii-detectivi Viorel Marineasa, Helmut Britz, Lavinia Bălulescu, Daniel Vighi și Vlad Bidiviu, au citit fiecare cele 3000 de semne scrise pentru proiectul nostru epic care vor fi publicate în *Orizont*, alături de textele Danielei Rațiu, Borco Ilin și Tudor Buican.

- Am decis pentru următoarea întâlnire a atelierului ca studenții să citească din proza proprie, după care vom analiza informațiile descoperite în arhive. Abia apoi vom stabili următoarea deplasare la Bulci, care sperăm că va îmbogăți cu noi date ipotezele de până acum.

OANA DOBOȘI

PATIMI

ALEXANDRU BUDAC

M-am întrebat, nu o dată, de ce în literatura țărilor din fostul bloc sovietic, umorul este întotdeauna negru? N-am găsit încă răspunsul, dar am observat că scriitorii cu adevărat valoroși din această parte a lumii, indiferent că e vorba de Kundera sau Erofeev, Kis sau Cărtărescu sunt deosebit de abili în a-ți smulge surâsul amar ori hohotul la marginea isteriei prin comicul de situație – cu cât mai sinistru, cu atât mai bine, în vreme ce imaginarul lor se desfășoară, fără chip de scăpare, sub umbra canonică a lui Franz Kafka. Tulburătoarea proză a lui Attila Bartis nu face excepție.

Când, după primele pagini din *Tihna*, am realizat că acțiunea romanului este plasată tot în perioada comunistă m-am temut că autorul se înscrie în același curent literar nostalgic care se rezumă la inventarierea amintirilor plăcute cu pionieri și ține morțiș să anuleze distincția dintre științele sociale și estetică. Retragerea trupelor sovietice din Ungaria la sfârșitul anilor '80 și începutul deceniului nouă, constituie doar o indicație privitoare la cadrul temporal – e drept, nu lipsită de importanță. Memoria naratorului hoinărește schizoid prin mai multe decenii, de unde culege viniete biografice a căror logică tulburătoare se dezvăluie abia în final. Referirile la naționalismul maghiar, sărăcie, turnătorii de la AVO (Securitatea maghiară), obligația de a avea un loc de muncă, contrabanda cu alcool și țigări nu sunt puține, dar Bartis este atent ca detaliile de climat politic să nu umbrească personajele și motivațiile acestora.

Tihna este un roman despre a cărui reușită sau eșec se poate vorbi doar după un studiu atent al personajelor. Oamenii sunt, pentru Attila Bartis, mai importanți decât decorul. Nici măcar Budapesta nu primește chip decât prin cei câțiva locuitori surprinși în trei sute și ceva de pagini.

Andor Weér, un scriitor de treizeci și cinci de ani, cu succes modest, leneș și resentimentar, trăiește în același apartament cu mama sa Rebeka, o actriță de teatru pensionată în urma unei cariere ratate. Mama e agorafobă și nu suportă în preajma ei pe nimeni altcineva în afara fiului, transformat într-un obiect al unei tiranii materne ieșite din comun. Singura consolare a Rebekăi a rămas televizorul veșnic aprins, nostalgia după un blazon familial de a cărui irealitate devii tot mai convins pe măsură ce înaintezi cu lectura și banii trimiși periodic de Judith, sora cea talentată a lui Andor, în al cărei presupus succes profesional se oglindește eșecul mamei.

Andor și Rebeka sunt cele mai izbutite personaje din carte. Ura pe care o resimte unul față de celălalt este palpabilă, iar acel "undeafostbăiete" ce punctează maniacal fiecare întoarcere acasă a protagonistului,

indiferent că vine de la cumpărături, prostituate sau seri de lectură organizate prin comune uitate de lume, se substituie titlurilor de capitol și asigură o eficientă punte între episoade. Andor scrie, vorbește și se comportă ca și cum ar fi atins de sindromul Tourette .

"... Atunci ai fi nevoită să drămuiești foarte bine pâinea aia de o juma' de kil, mamă, mă gândeam. Pentru că Dumnezeu n-o să dea o fugă la magazinul din colț, mă gândeam. Atunci, fie că-ți îmbraci deupiețe-ul mâncat de molii și-i faci ochi dulci vânzătorului, fie crăpi de foame, mă gândeam. Dar de acum înainte n-o să mai faci cu mine ce ai făcut până acum, mă gândeam. N-o să mai fie undeafostbăiete, mă gândeam. Pentru că-ți dau una de-ți sar ochii, mă gândeam. Să nu crezi că n-am curajul să dau și-n tine, mă gândeam. Te prind de părul pătat cu vopsea și te arunc în stradă, mă gândeam. ..."

Această relație mi-a amintit vag conflictele lui Alex Portnoy cu mama sa, în ciuda universurilor familiale incomensurabile, și a evidentelor diferențe stilistice dintre Philip Roth și Attila Bartis. Prozatorul maghiar nu are aceleași surse de umor ca Roth, Andor are un alt tip de vitalitate decât evreul din New Jersey, iar revolta împotriva familiei rămâne, în *Tihna*, violență pură. În plus, obsesiile sexuale din *Complexul lui Portnoy* sunt ironice, iar punerea lor în practică seamănă cu un sport aerob menit a lua în răspăr întreaga tradiție psihanalitică. În *Tihna*, partidele de sex - de amor nu poate fi vorba, Andor nu iubește pe nimeni - sunt morbide, incomode până la limita suportabilului. Andor nu se sinchisește nici de psihanaliză, nici de familie, nici de suferința fizică – episoadele nebuniei simulate, rănilor autoprovocate, mânjirii cu sânge de recuzită și ingerării cretei sunt explicate în acest sens -, nici de Dumnezeu. Întâlnirile lui cu psihiatrul sunt prilejuate de internarea partenerii, labila Eszter, adusă la exasperare. Problematizările de natură religioasă se reduc la subiectul ridicol, violent în mod gratuit, al uneia dintre cărțile publicate și la o întâlnire cu un preot de țară cam excentric.

Barmanița Jolika, editoarea nimfomană Jordán – laolaltă cu Andor și tatăl acestuia, cei trei formează, peste ani, un triunghi odios -, prostituata iubitoare de păsări cu aripi rupte, nefericita Eszter își au, fiecare, propriile repertorii, totuși timide în comparație cu spectrul urii mamă-fiu, ce atinge paroxismul într-o confruntare demnă de filmul *Psycho*.

Romanul este scris cu mână sigură și îi rezervă cititorului atent mai multe surprize. De pildă, deznoământul falsei scrisorilor demonstrează rece, dar impecabil, de ce Andor și Rebeka au avut nevoie unul de celălalt, chiar dacă liantul a fost ura. Judith părăsește țara pentru a urma o carieră de violonist. Mama găsește

astfel în fiică țapul ispășitor ideal pentru spulberarea propriilor aspirații artistice. Îi organizează o înmormântare simbolică – lugubră mascaradă menită a i-o scoate din suflet, însă acceptă banii trimiși prin poștă. Îi scrie epistole Juditei, dar Andor le ascunde într-un sertar, fără să desfacă plicurile. Răspunsurile, scrise cu mâna stângă, îi aparțin fiului și sunt expediate din diverse orașe ale globului prin intermediul cunoscuților lui Andor, emigranți sau simpli excursioniști. Proportțiile acestor gesturi nu sunt vizibile decât la final, odată cu scoaterea din apartament a cadavrului Rebekăi și al mobilierului luat de pe scenele pe care a visat toată viața să joace rolul principal.

Generos cu balastul moral, dar fără să fie tezig, șocant, dar fără să fie gratuit, argotic, fără să altereze expresivitatea literară, romanul *Tihna* impresionează prin economia lui, veridicitatea celor două personaje principale și printr-un rafinament al imaginației care te fac, la final, să închizi cartea cu dorința de a o reciti grabnic.

ATTILA BARTIS
Tihna

Traducere din limba maghiară de Anamaria Pop, Editura Paralela 45, 2006, 334 p.

TIMIȘOARA...

Urmare din pagina 8

— Radu Radoslav, colegul meu, fost arhitect-șef al Timișoarei m-a încurajat să reiau prima ediție a cărții și să limpezesc o dată pentru totdeauna niște lucruri. Tot ceea ce descoperisem pe când lucram la IPROTIM și comunicasem în scris prin acea mică monografie urbanistică a rămas pur și simplu în vânt, deoarece tot ce s-a scris despre acest trecut al Timișoarei până în 2006, toate cărțile deci, n-au ținut cont de ce apăruse în volum. O suită de erori care au continuat până azi.

— *De ce e important genul ăsta de adevăr? De pildă că Fabricul nu se suprapune Palâncii Mari.*

— Pentru că se falsifică însăși evoluția orașului. Numai așa se poate vedea cât a fost orașul de întins, cum a crescut. Toată istoria spațială a Timișoarei poate fi falsificată, în sensul că mai toate monografiile pornesc de la ideea că în momentul în care a început să fie reconstruită de austrieci, Timișoara era cât azi!

— *Timișoara este un oraș proiectat la planșetă, luat de la zero, după victoria împotriva turcilor. A fost o șansă? Mai există în România orașe proiectate așa?*

— Da și nu. Raialele turcești Brăila, Turnu Măgurele, de pildă, au fost demolate și s-au trasat planuri în secolul al XIX-lea. Deci tot la planșetă au fost gândite. Dar în partea de vest a țării nu a mai existat un oraș care să fi fost demolat complet, ca Timișoara după 1716. După ce a ocupat cetatea, prințul Eugen de Savoia a lăsat aici 2000 de oameni ca să o repare, s-o curețe și să o aducă în stare de funcționare. Probabil că atunci când Preyer spune că piatra de temelie a noii cetăți a fost pusă în 1723, el se referă de fapt la unul din bastioanele fostei fortificații turcești recondiționate și care a funcționat în partea de nord a Pieței Unirii de azi până în 1742. Abia în 1732 s-a început construirea bastioanele noii cetăți!

— *Am scris cu mare pasiune despre această fortăreață uriașă a cetății, ridicată după aceea și am asemănat-o cu fortăreața din Deșertul tătarilor, romanul lui Dino Buzzati. După ce fabuloasa construcție a fost terminată, cu o singură excepție (Revoluția din 1848-1849), ea n-a mai fost asediată și s-a stins treptat, devorată de timp. Sigur, făceam mai mult literatură. Cum vezi toată povestea?*

— Păi o văd exact invers: o cetate funcționează cel mai bine exact atunci când e atât de bine apărată încât nimeni nu o mai atacă, când nimeni nici nu îndrăznește să o atace. Pentru zona asta a Europei, ea era într-adevăr foarte puternică. A făcut inițial parte dintr-un lanț strategic, care începea cu fortificațiile din Transilvania, trecea prin insula Ada Kaleh și se oprea la Belgrad. Mai era fortăreața Petrovaradinului, la Novi Sad. Și lanțul trecea prin Timișoara.

— *Iar la începutul secolului XX s-a văzut că bastioanele încorsetau orașul, că-l împiedicau să se dezvolte și a început demolarea lor. Deci o construcție gigantă care a murit de la sine.*

— Da, fortificațiile au fost demolate și doar așa s-a putut dezvolta orașul modern. Evident că dacă rămânea prizoniera zidurilor de apărare, Timișoara ar fi avut soarta unei Palma Nuova din Italia sau a unui Neuf Brisach din Franța, care au rămas orașe mici, închise între fortificații. E foarte greu de spus care din soluții ar fi fost mai bună. Pentru Timișoara așa a fost să fie. Poate că eu n-aș fi demolat atât de mult. De pildă, aș fi lăsat un fragment mai amplu din fortificații (ca parc arheologic, cu zone verzi și oglinzi de apă) și, poate, Cazarma Transilvania. Deși am înțeles că prin anii '50 ajunsese de-a dreptul un focar de mizerie, întesat cu șobolani. Timișoara a funcționat ca o cetate fortificată până în 1892, după ce, în 1891 i-au fost demolate cele trei porți mari de acces. Iar în 1892 i-a fost retras statutul de fortificație militară. Terenul a fost cumpărat de oraș și a început demolarea. Dar aș vrea să demontez încă o legendă urbană, după care această uriașă fortăreață n-a servit propriu-zis la nimic, decât câteva luni în asediul din 1849. Absolut fals. Cetatea a funcționat ca o importantă bază militară atât în secolul al XVIII-lea, cât și în secolul al XIX-lea. Ea a fost chiar sursa importanței strategice a orașului. Ea l-a făcut cvasi de necucerit.

O TRILOGIE A ÎNSTRĂINĂRII

GABRIELA GLĂVAN

Biografia lui Milos Crnjanski include o importantă perioadă timișoreană, un interval de șaisprezece ani ce cuprinde anii copilăriei și ai adolescenței. Citită îndeaproape, se poate observa că întreaga operă a autorului sârb exploatează amintiri despre Banatul primului deceniu al secolului XX. Această perspectivă se poate desprinde dintr-o abordare unitară a literaturii lui Crnjanski, facilitată acum de apariția, la editura Brumar din Timișoara, a trei volume reprezentative pentru definirea scriitorului în termenii avangardei literare.

Deși cel mai cunoscut roman semnat de Crnjanski este *Migrațiile*, o serie de alte texte stabilesc, deopotrivă, punctele centrale ale unui imaginar dominat de o perpetuă criză identitară. *Lirica Itakăi*, *Jurnal despre Carnojevic* și *Strazilovo* sunt repere esențiale în modernitatea literară sârbă și reunesc deopotrivă un corpus remarcabil de teme radicale ale literaturii central-europene - străinul și rătăcitorul, soldatul și omul fără însușiri, lirismul melancolic și ironia, în plan secund persistând refuzul viziunii tradiționale asupra relației dintre individ și istorie.

Jurnal despre Carnojevic a apărut în 1921, la Belgrad, în biblioteca "Albatros", având un pregnant caracter autobiografic și o importanță aparte în evoluția discursului literar avangardist. Experiența în Primul Război Mondial, trăită la vârsta deplinei conștiințe de sine, devine, în acest jurnal-roman, catalizatorul unor transformări interioare semnificative. Soldatul rătăcitor, zăcând febril pe un pat mizer de spital, se proiectează într-un personaj fabulos, cu o biografie bogată în aventuri. Cel mai probabil, acest transfer are rolul de a conferi sens unei existențe ajunsă la limita absurdului. Adesea conectat *Străinului* lui Camus, protagonistul *Jurnalului* are trăsături ce anunță mari antieroi nihilști ai modernității - Bardamu, protagonistul romanului *Călătorie la capătul nopții* fiind poate cel mai aproape de anxietatea soldatului ce nu își înțelege rostul într-un război susținut de o fatală inerție.

Deasupra patului, camarazii glumeți de arme au scris: "Numele: Petar Rajic; Gradul: carne de tun; Religia: gr.ort.; Rangul: necăsătorit; Etate: 23; Meseria: regicid; Diagnostic: tuberculoză", iar Petar Rajic, soldat pe frontul din Galiția, își începe povestea într-o tonalitate a deplinei mărturisiri: "Vreau să Vă povestesc. Despre un om, pe care nu pot să-l uit, și care mi-a fost mai mult decât un frate". De fapt, romanul este o dublă confesiune, a memoriei lui Rajic și a alter-ego-ului său, Carnojevic, cele două narațiuni fiind echilibrate doar de melancolia perpetuă ce domină ambele caractere, de altfel diferite. Copilăria pare a fi singurul capitol al complicatei biografii a lui Petar Rajic ce îi aparține în întregime, fără a fi alterată de invazia detaliilor din existența lui Carnojevic. "Bolile au fost experiențele mele cele mai frumoase. Mă îmbrăcau în alb și

mă așezau la fereastră, iar oamenii se opreau și mă priveau. O, câte n-au tot făcut din mine. Dar și de mama îmi amintesc doar ca prin vis. Ea era o tânără și frumoasă văduvă." Amintiri vagi conturează un trecut despre care s-a spus că ar fi fost o repetiție generală pentru sfârșitul lumii. Însă ele amintesc de calmul și armonia dinaintea acestui sfârșit: "Ea se îmbrăca nestrămutat în mătăsurile ei parfumate, negre, și mă purta pe la băi, unde se plimba sub clar de lună și dansa pe podeaua care lucea și strălucea. În jurul nostru noaptea erau dealuri negre și mari. Ea dansa de preferință cu ofițerii valahi, care îmi aduceau dulciuri." Într-un prezent sumbru al narațiunii, mama, bătrână și uscată, moare. Straniu și neliniștitor, episodul înmormântării trimite dincolo de semnificația sa imediată, spre o zonă majoră a morții și suferinței ce definesc războiul.

Captiv pe front, prizonier într-un trup mereu vânat de gloanțe, Petar Rajic evadează în lumea lui Carnojevic, marele vagabond ce a văzut ținuturi îndepărtate, a iubit femei exotice și a trăit istorii incredibile. Fascinat de cer, călăuzit de dungi doar de el zărite pe boltă, Carnojevic a străbătut lumea chinuit de amintirea mamei sale, care toată viața a curățat podele pentru a-și susține familia. "Mă ruga și mă conjura să-l ascult. Întruna vorbea despre cer. Ședea liniștit pe punte, sau se plimba sus-jos, se oprea din când în când și privea marea și cerul. Gândea la tinerețe, dar povestea încălțit, ca viața mea."

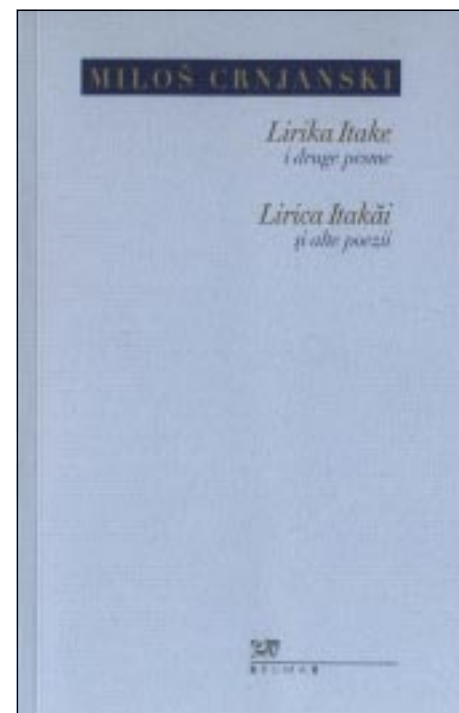
Propria existență îi devine de neînțeles lui Petar Rajic, iar obsesia morții se conturează tot mai clar. Interogațiile lui rămân fără răspuns, neputința de a mai distinge între nuanțele răului transformându-se în exasperarea de a nu mai distinge între bine și rău: "Nu mai știa ce e bine și ce e rău, și judeca totul după rumeneala cerului, găsind în ea mângâiere". Identificarea lui Rajic cu acest alter-ego este deplină, ultima lui dorință fiind anunțată o trimitere la unica alinare dată de misterul norilor și-al cerului: "Și, oi fi eu cum oi fi, știu că o să mor cu un surâs obosit, dar luminos, deși toate câte le-am făcut și câte le-am trăit nu-mi sunt prea clare."

Visul delirant al lui Rajic, fost student la Viena, bolnav de tuberculoză și "predispus filosofării", se desfășoară într-un interval aparte, delimitat, în roman, prin două citate din autorii clasici Horațiu și Tibul. Câteva versuri din *Carmen saeculare* marchează începutul visului și amintesc de *Iudi saeculares*, serbările antice dedicate zeilor infernali, ce aveau loc la începutul fiecărui nou veac roman. În 1914, însă, se împlinea un veac roman, adică 110 ani, de la eliberarea sârbilor de sub dominația turcească, în răscoala condusă de Karadjordje în 1804 (vezi și *Postfața* semnată de Ioan Radin Peianov). Ieșirea din vis coincide cu începutul unei noi existențe, protagonistul exprimând repetat speranța că începe un veac mai bun.

Lirismul acestui roman-jurnal are o natură comună cu lirismul autentic al poemelor lui Crnjanski, prezent în această ediție în două volume, *Lirica Itakăi* și

Strazilovo. *Lirica Itakăi* a fost publicat în 1919, într-o perioadă de eferescență culturală, datorată și prezenței dinamice a unei generații tinere ce a impus estetica inovatoare a avangardei. Volumul codifică subiectiv experiența dramatică a războiului și neputința omului de a se elibera de istorie, de a depăși temporalitatea destructivă a prezentului și incertitudinea angoasantă a viitorului: "Văzut-am Troia, și-am văzut tot./Mare, și maluri sub lotus involt,/ și m-am întors, singur, livid./ În Itaka și eu aș vrea să ucid./ dar de-i interzis./ măcar să recit/ ce-ar fi astăzi de scris." (*Prolog*) Distanțarea de sine, melancolia bolnavă și izolarea sunt prezente ca trăsături expresioniste într-un imaginar poetic definit de inovații la nivelul limbajului și de preocuparea romantică pentru armonii sonore: "Nu sunt om, sângele mi-e lănced/ numai rouă/ din rumeni nori ce-n zări se reped./ Cearcănul frivol de sub ochii mei/ e urma pădurii./cu durerea ei./ Ramuri grele de muguri și de stele./trac traie-n locul meu./ Tot ce-am spus eu cândva/ murmura-vă - vor vag/ nopți ce-or urma." (*Poetul bolnav*)

Volumul *Strazilovo* a apărut în 1922, fiind receptat ca o replică dură la adresa miturilor politice și religioase ce perpetuau o tradiție depășită de timpul istoric. Inovația poetică dobândește în acest volum contururi precise și tonalități dramatice, focalizarea fiind din nou asupra unui eu pribeag, rătăcind în natură și în ținuturi străine: "Pribegesc, încă, zvelt, cu arcul de-argint./ florile de cireș, din pândă, le seduc./dar deja, peste munți, baștina o presimt./ unde râsul, sub plopi solitari, mă duc/ să-l astruc." În ediția de față, volumul include, pe lângă textele poetice, două manifeste literare esențiale pentru literatura sârbă modernă - *Explicație la Sumatra* (1920) și *Pentru versul liber* (1922). Aici sunt exprimate, într-o manieră ce plasează

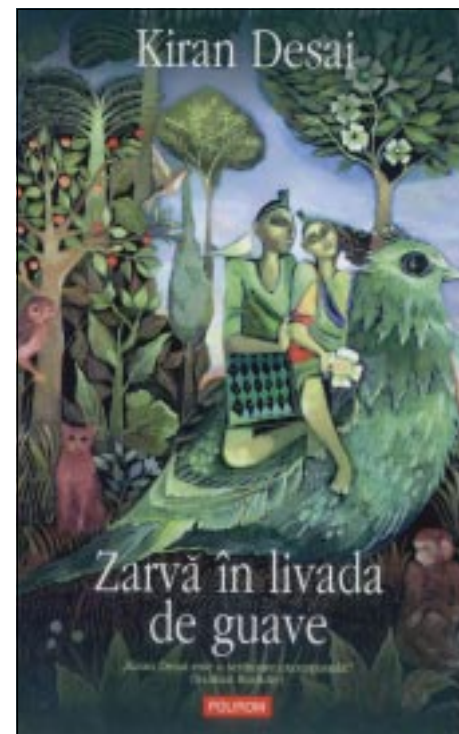

MILOŠ CRNJANSKI
Lirica Itakăi, Jurnal despre Carnojevic, Strazilovo
Editura Brumar, 2008
Traducere, note și postfață de Ioan Radin Peianov

manifestele în vecinătatea avangardelor din Europa occidentală, dezideratele unei generații ce reinterpretează tradiția literară și mobilizează atenția lumii culturale spre domenii noi ale creației: "Timpurile cele mai noi au acceptat versul liber. Viața este alta, iar în cadrul ei și arta ocupă alt loc. Și, de asemenea, lirica. Logic, se caută noi forme." (*Pentru versul liber*).

Într-o prezentare grafică de excepție, cele trei volume ale lui Milos Crnjanski sunt o apariție ce nuanțează benefic ideea de avangardă istorică, fiind, în același timp, un eveniment important în sfera traducerilor în română a textelor reprezentative din modernitatea literară.

NOU la POLIROM

IUSTINA, 21 SEPTEMBRIE 1983

CORNEL UNGUREANU

În dimineața aceasta plecăm. Nu dis de dimineață, ci pe la orele 11, după ce șoferul Gheorghe termină o nemaipomenită istorie, ceva cu vânători și pescari. Până la 11 trebuie să trec pe la redacție să predau un articol, să discut cu Mircea despre numărul cu proza scurtă și alte o mie de mărunțisuri. O rog pe doamna Iustina să se pregătească, de aici mergem la Ciclova și pe urmă pe la Zăgujeni, nu ne mai întorcem la Timișoara. Să nu-și uite lucrurile, zaharina, bastonul, ochelarii, sacoșa cu hainele de gală. Nu sunt multe, dar când mă întorc, puțin înainte de ora cu pricina, doamna Iustina nu făcuse mare lucru: nu-și găsea ochelarii, iar hainele nu-i încăpeau — nu-i mai încăpeau în sacoșa în care le adusese.

Dar tablourile, mă întrebă ușor speriată, unde ați pus voi tablourile?

Care tablouri, o întreb.

Tablourile pe care vi le-am dat, **Cina cea de taină, Târgul de sclave, Poeta din Pompei, Isus...** Goblenurile mele... Pe urmă, muștrându-mă: sunt foarte frumoase... sau cel puțin le-ați vândut?

Christ e în camera mea, pentru restul încă nu am găsit locurile potrivite, îi răspund, voi am să ne mutăm de aici... nici acum nu cred că vom rămâne în locuința asta.

Nu e convinsă.

Să știi că sunt foarte frumoase, ai văzut goblenuri și la doamna Donca și la Matei... Să știi că nimeni nu avea goblenuri mai frumoase ca ale mele.

Doamna Iustina a venit la Timișoara să-și viziteze prietenele din tinerețe — cele cu care se așezase în oraș în urmă cu șaiszeci de ani. Trăiau încă, aveau nepoți, strănepoți, unii iluștri. Prin America sau prin Argentina. Ele au fost prin pușcării, ele sau soții lor, acum sunt biiine de toooooot.. Toate au recunoscut că goblenurile mele sunt cele mai frumoase, spune fericită Iustina.

O să le pun, încerc să o liniștesc.

Să le pui, copiii pot să învețe să trăiască dacă le privesc cu iubire. E ca și cum ar fi la Veneția. Sau la Milano. Ce poate fi mai educativ decât atunci când te trezești să ai în față poeta din Pompei?

Pe urmă mă întrebă dacă i-am luat zaharina, dacă i-am cumpărat baston și poșetă. Poșetă n-am găsit — una frumoasă, cu care să facă ravagii în Ciclova — baston și zaharina i-am luat alaltăieri — sunt lângă ea. Bastonul îl ține în mână.

Așa, spune doamna Iustina, sunt puțin ametiță.

Își strânge lucrurile, le mai scoate odată din sacoșă și apoi și le strânge iar. Acum încap toate, dar caută prin casă, să nu cumva să fi uitat ceva. Nu-și găsește ochelarii. O întreb unde ar fi putut să-i lase. Nu știe. Dar dacă i-a uitat la Zăgujeni? Nuuuuu. Nuuuuu. Și nici la vreunul dintre cei vizitați? Nu.

Plec să fac aprovizionarea: cumpăr provizii pentru drum, pentru Zăgujeni, pentru tinerele noastre rude și cunoscuții din Ciclova. Șoferul Gheorghe apare tocmai în momentul în care mă întorc acasă cu cumpărăturile. Plecăm, doamna Iustina își face cruce. Când ieșim din Timișoara îmi spune, în panică: mi-am uitat zaharina și ochelarii. Dar nu spune să întorcem, ci: dacă le găsești să mi le trimiți repede — poate că mâine dimineață...

Aceeași toamnă neobișnuită ne poartă pe brațele ei grijulii. E cald, e bine, ziua va fi splendidă așa cum vor fi și zilele ce-i vor urma. Soarele, deasupra câmpiei toropite privindu-ne fără să obosească. Ceasurile ei fără de prihană acum, după ce nu mai există nimic deasupra arăturilor — ultimele. Obositul geamăt al câmpiei, acum, către sfârșitul rodirii ei. Șoferul Gheorghe mână cu peste o sută de kilometri pe oră, mașina se aruncă înainte - sfâșie aerul crud al amiezii. Poate ne trece dincolo.

Suntem în mediul nostru, al propriilor

noastre vieți — timid așezați în fotoliul somnului de la amiază. Alinați de confortul vitezei și al mașinii de nimic împrejmuite, cădem în somn. Eu mă trezesc la Stomora. La doi pași e granița, dar noi nu vom trece peste. Vom rămâne aici.

Ne oprește un tânăr ofițer — îi controlează actele lui Gheorghe.

Sunt în regulă.

Ceva mai încolo fac autostopul doi — noi însă mergem în direcție opusă. Sunt cunoștințele mele — fata cu părul lung și Valentin, nu-i așa, parcă așa mi-ai spus că se numește prietenul dumitale, nu-i așa? Bărbatul nu spune nimic, fata dă din cap, așa îl cheamă. Fata — femeia.

Mă bucur de reîntâlnire, drumul lor e acum către Timișoara: ar trebui să se întorcă acasă, dar ar putea să vină cu noi. Ajungem până la urmă la Timișoara, nu-i așa? Noi suntem o mașină sigură, chiar dacă ocolim atât de mult, acum ei au vreme, au ratat excursia. Prietenii lor sunt dincolo, de ce și-ar face vreo iluzie? S-au trezit mai târziu și au pierdut trenul, acum au ajuns și la Stomora cu mare întârziere, ce mai tura-vura: O EXCURSIE RATATĂ, două săptămâni duse pe apa sâmbetei. Dar vor avea două săptămâni de liniște acasă, nu-i așa, până vin ceilalți...

S-au instalat pe bancheta din spate lângă doamna Iustina. Îi prezintă șoferului Gheorghe și cum se face în asemenea împrejurări, adaug-supralicitez. Spun: Gheorghe e unul dintre marii noștri ziariști, e un poet de care nu mă îndoiesc că ați auzit, dacă nu ați auzit puteți să deschideți joi televizorul la emisiunea culturală. E foarte des invitat... Iar dâșii, dâșii, îi explic lui Gheorghe, îi explic doamnei Iustina, sunt cunoștințe ale mele, i-am întâlnit ieri în parc, dâșul e student în teologie...

Vă rog să mă scuzați, vă rog, la mijloc e o confuzie, am mai auzit de câteva ori asta, dar e o greșală, în alte condiții chiar o greșală grosolană, eu nu sunt student în teologie, eu sunt teolog sau dacă vă place dumneavoastră doctor în științe teologice. Specialist în Istoria religiilor, via Mircea Eliade.

Expert, încerc să-l ajut, oarecum intimidat de răceala cu care domnul Valentin își rostea micul discurs.

Desigur, desigur, în parc m-am așezat lângă dvs. fiindcă păreați interesat de unul

dintre favoriții mei, de unul din subiectele mele preferate, spune Teologul, aș fi vrut să vă explic, o mică nelămurire care mai persistă în legătură cu lumea nevăzută a lui Vasile cel Mare, dar erați mai interesat de ceva mai terestru.

Era de o vârstă cu mine, avea treizeci și opt de ani: îi recunoștea vârsta doar dacă îl priveai cu atenție... cu foarte multă atenție și numai atunci când vorbea.

Iar dânsa e prietena mea, spune domnul Valentin foarte mândru de femeia cu care trebuia să plece în excursie — dânsa se numește Magdalena și a fost dansatoare până când și-a fracturat piciorul — o poveste îngrozitoare. Acum ar putea fi instructoare de dans sau maestră de balet — să spunem că asta și este.

Iar dânsa este doamna Iustina, sora tatălui meu, spun, o ducem până la Ciclova Montană să-și vadă rudele și cunoscuții. A trăit acolo primii ei douăzeci de ani, pe urmă s-a mutat la Timișoara, iar ultimii treizeci de ani i-a trăit tot în Ciclova. De un an stă la Zăgujeni la mama mea, și se va întoarce la Zăgujeni, după care noi, împreună, vom merge la Timișoara... deseară vom fi acolo...

Lângă Ciclova e o mănăstire, spune domnul Valentin.

Da, se bucură doamna Iustina, aveți dreptate, puteți să mergeți la mănăstire, până noi îi întâlnim pe ai noștri dumneavoastră vă puteți reperi până acolo. Noi avem în Ciclova foarte multe rude, am putea spune că suntem neam cu tot satul, dar de oprit nu ne oprim decât la Donesie, la Tali, la Petrița și la Valeri, ne ducem la cimitir, apoi luăm lucrurile de la Schiau, Schiau e omul căruia i-am vândut casa, un om tare de treabă. Am lăsat acolo biblioteca lui Ion, cărțile și revistele. Și Jurnalele lui Ion.

Ion a fost soțul ei.

Poate că ar mai trebui să renunțăm la câteva vizite, observ.

La care, se întrebă doamna Iustina, nu se poate, la Donesie trebuie să mă duc, la Valeri la fel, la vecinii noștri iar, iar între timp dâșii se duc la mănăstire, vizitează locurile sunt locuri foarte frumoase. E păcat să meargă până acolo și să nu viziteze mănăstirea. Are câteva sute de ani, deasupra ei, în munte, sunt mormintele călugărilor, e și o icoană făcătoare de minuni.

Desigur superstiții, sare iritat domnul Valentin.

Dar superstițiile acestea trădează și domnul Valentin începe să vorbească repede repede desigur există o înapoiere spirituală care garantează o forță spirituală o capacitate de rugă de jertfă o stare primitivă dar eu pe mine nu mă interesează cătuși de puțin așa ceva pe mine nu mă interesează mănăstirile superstițiile folclorului religios pe mine mă interesează felul în care doctrina și-a făcut drum între înțelepți — atât.

Glăsul lui s-a înăsprit, apoi a devenit arogant, din când în când țipa: dumneavoastră ar trebui să știți că religie fără o disciplină a credinței nu există - fără o disciplină severă.

Vorbiți mai încet, spune poetul Gheorghe, nu pot să conduc dacă țipați, dar domnul Valentin țipă în continuare, din ce în ce mai iritat: patronul meu a fost primul care a văzut idei a văzut o ființă care i-a spus oh, aș putea să vă recit:

Văd totul amestecat cu Pneuma în eter
Văd spiritual care e purtat de pneuma,
Trupul atârnat de suflet
Sufletul atârnat de aer
Aerul atârnat de ether
Fructele ieșind din noian
Un copil mic ridicându-se din mitră

Valentinian a văzut! A văzut! El a văzut cum a fost creată lumea! A pătruns în lumea nevăzutului!

Vă dau jos din mașină, spune ferm Gheorghe. Și opri. Vă rog să coborâți.

Mașina se opri în sat, era satul Greoni, așa se numea, domnul Valentin coborî primul. El era îmbrăcat într-un costum în carouri, pantofi galbeni, nepotriviti desigur cu vârsta sa. Jurnalist și poetul, șoferul nostru preferat, încercă zadarnic să observe ce culori au ochii săi: nu putea, ochelarii aveau foarte multe dioptrii. Erau ochelari cu o construcție specială. Și nici nu-și mai amintea dacă prietena lui, Magdalena, avea agățat de gât un aparat de fotografiat performant. Cum nu mai văzusem până atunci. Oare era aparat de fotografiat sau vreun instrument topometric? Ce să caute Dincolo cu el, fiindcă plecaseră Dincolo?

Până la Oravița nu mai erau decât vreo zece kilometri. Eram în Greoni, satul poetului Ion Stoia Udrea, biograful sfântului Iosif cel Nou de la Partoș.

Cei doi pleacă fără să-și ia rămas bun,

fără să salute; rucsacurile nu păreau că îi incomodează prea tare. Bărbatul mergea cu un pas înainte, femeia îl urma supusă. Poetul Gheorghe se așeză pe o bancă, părea obosit sau doar enervat. Își aprinse o țigară și mă întrebă dacă nu cumva biblioteca lui Stoia Udrea mai e aici. Știam că nu mai era, mai întâi o răscoliseră câțiva amatori de documente literare, pe urmă dispăruse. Fusese donată sau vândută. Oricum, era o bibliotecă fără importanță. Prima lui bibliotecă, făcută în zeci de ani la Viena și München, fusese confiscată și pe urmă topită. O colecție de ziare îi rămăsese dar, spunea bătrânul, i-o luase Petru Vintilă. Sau i-o făcuse cadou lui Vintilă, cel care scrisese despre el într-o revistă din București.

Batem la ușa casei în care a locuit bătrânul Stoia Udrea. Casa e în stare bună, cineva — noul proprietar — a vărui-o și a adăugat deasupra și anul construcției. Nu pusese numele proprietarului (așa se obișnuiește aici) fiindcă bătrânul nu avea nume bun în sat. Făcuse politică, e drept, de stânga, dar atacase pe câțiva de-ai lor, făcuse pușcărie, făcuse câteva afaceri, pe urmă, în ultimii ani, venea zilnic la crâșmă. Cum să-i pună numele pe casă?

Întreb un vecin dacă e cineva în casa lui Stoia-Udrea. Ce să ne spuună eel. Să întrebăm la primărie la tovarășul... Dacă e cineva acasă, insist, dacă locuiește acum cineva acolo. Păi de ce nu întrebăm la primărie? Țăla de acolo poate să ne dea o lămurire ca lumea. Mai apar doi care se interesează de vrem. Aci nu mai locuiește nimeni, ne spune unul, dar cine știe. Dar cine știe.

Ne așezăm pe banca din fața casei și mâncăm mere, poate apare nepotul poate apare vreun bineștiitor. Doamna Iustina rămâne în mașină, nu vrea să ne mai creeze probleme cu urcatul și coborâtul din mașină. Să ne mai facă vreun necaz.

Stăm în fața casei ilustrului poet, prozator și critic de artă din Greoni. A făurit opere nemuritoare, balade, nuvele istorice, ghiduri turistice. A scris un excepțional ghid turistic al Timișorului și încă unul, cum se ajunge în Cer. O epopee.

Din cele mai vechi timpuri satul Greoni s-a mândrit cu creatorii lui de frumos, pictori, poeți și muzicanți — români și de alte naționalități. De-a lungul vremii au trecut prin acest sat hoardele năvălitoare, hunii, vizigoții, ostrogoții, dar nimic nu i-a făcut pe acești mândri purtători ai tradițiilor strămoșești să-și abandoneze plaiul natal. Cu o mână pe sabie și cu una pe coarnele plugului, ei au perpetuat, prin veac, speța. Și imaginați-vă momentul istoric când, unul dintre fiii acestui sat se află înaintea înaltpreasfinției sale Mitropolitul Vasile care îi spune: dragul meu istoric, orice Mitropolie din lume se află sub protecția unui sfânt al locului. Dacă vrem mitropolie la Timișoara, trebuie să o punem sub protecția unui sfânt. Ai tu, dragul meu, știință de cineva de aici, din aceste locuri strămoșești care ar putea îndeplini în cinste această misiune? Care ar putea deveni sfântul nostru protector?

Și înaltpreasfinția Sa Vasile, cel care l-a premers pe înaltpreasfințitul de azi, își ridică ochii înspre cerul atotocrotitor.

Există, spune maestrul Ioan, cel ce a studiat istoria la Viena, artele la München și a practicat gazetăria la Timișoara. Documente n-ar fi decât dacă am face noi cercetări, sprijinite bineînțeles financiar... cam așa trebuie să fi început această faptă — cea mai de seamă dintre faptele lui Ioan I Cavalier de Greoni, cunosător ca nimeni altul al istoriei Banatului, cel care, descălecător, a pus degetul pe hartă și a spus: aici s-ar fi putut naște. Și a răsfoit cu degetele sale de diac, cu degetele sale uscate de povara scrisului și la pagina potrivită a pus semn: în acest loc istoria începe să se nască abia acum. Peste un an cărțile erau gata și Mitropolia putea să își primească, cu glorie, oasele sfântului.

Acum noi stăm în fața casei sale așteptând, așteptând. Conversând despre isprăvile amoroase ale bătrânului longeviv... oh, ces contes drolatiques! Și pe urmă regretăm că — poetul Gheorghe regretă — că i-a coborât pe cei doi.

Cei doi nu înaintaseră prea mult. Nici nu aveau nici un motiv să se alerge. Timp aveau,

vremea era frumoasă, totul trebuia degustat fără grăbire. Orașul era în preajmă, clădirile sale tulburau cerul cu trâmbe de fum. Sau erau doar locomotivele, scârnavele animale ce încă mai înghițeau cărbuni? Tot ce se poate. Deocamdată ei sunt la marginea lanului, întinși pe iarba ușor îngălbenită. Prânzesc: au ouă, ardei, roșii și brânză. Pâinea lor cea de toate zilele e proaspătă. Prin apropiere există și o fântână — de aceea au ales acest popas. Frumoasă este viața la țară, spune Teologul, acest loc este plăcut Domnului nostru. Orașele se trag din Sodoma, peste ele va pogori apocalipsa: atunci când toată lumea nu va fi decât un mare oraș, îngerul Domnului va vesti sfârșitul. Cine nu crede să privească în adâncurile împuțite ale spurcăciunii: să treacă noaptea prin baruri să intre în restaurante și să întrebe de curve și de zarafi, de vânzători, de ei, împuțiciunile lumii!

Nu te supăra, iubitele, spune femeia. Copiii noștri vor rămâne pe înălțimi, da, spune Teologul, copiii noștri...

Lucrurile lor încep acum într-un singur rucsac pe care îl ia în spinare ea. O să-l poarte cu schimbul. După masă el e mai slab, ficatul lui e mai leneș, a fost odată bolnav. Și ea a fost bolnavă, dar acum se simte bine: i-au făcut o trepanație și i-au tăiat părul... părul ei magnific. Părul ei fără seamăn...

Când îi ajungem sunt la marginea orașului. Urcă în mașină fără să facă mofturi. Femeia promite că el n-o să spună un cuvânt: nici o vorbă. Și într-adevăr, cei doi tac, ascultă, doamna Iustina spune că parcă pe dânsul l-ar cunoaște de undeva. Oare de unde? Nu cumva... nu cumva a fost pe la ei în timpul războiului? Nu cumva era prieten cu Ion? Teologul tace, deși... deși poetul Gheorghe îl roagă să povestească să spună.

N-am nimic de adăugat, spune repede Teologul.

Poate după război, nu ai lucrat la primărie la...

N-am nimic de adăugat la cele declarate.

Lăsați-l în pace, spune femeia, vă rog,

vă implor, lăsați-l în pace.

La intrarea în Ciclova Montană îi lăsăm. Cei doi trebuie să ajungă la mănăstire și, în timp ce doamna Iustina își vizitează rudele și cunoscuții, să se întoarcă. Dacă la ora cinci și jumătate sunt înapoi, e bine. La șase plecăm, până la Zăgujeni sunt o sută de kilometri, de la Zăgujeni la Timișoara, altă sută. Patru ore de drum.

Dacă nu ajungem până la șase, să nu ne mai așteptați, spune femeia, înseamnă că ne place acolo sus. Noi și așa avem timp liber. Bine, spune poetul.

Doamna Iustina încearcă să intre la Valeri, dar Valeri nu e acasă. Mergem încă, la Tali da, se poate. Tali e acasă. Nu credea să o mai vadă pe doamna Iustina; nu bănuia că mă va vedea pe mine atât de repede. Bineînțeles că lucrează, ea e o femeie foarte harnică. E o femeie frumoasă, nu-i așa, satul întreg era, odată, plin de zvonuri pe seama ei. Poate că e și acum. Dar ce-i pasă. Se bucură că ne vede și știu că se bucură. Nu se aștepta. Ne conduce la vecini, la casa doamnei Iustina, cea pe care dânsa a vândut-o! Tovarășul Șchiau e în plină desfășurare. El muncește zilnic, și azi l-am găsit în plin efort. Sudoare curge de pe umerii săi de campion de greco-romane. Lângă el se mai află doi meșteri și încă un ajutor. Curtea casei a suferit transformări, dacă n-ar fi casa, dacă n-ai ști... nimic aproape nimic nu mai e ca înainte!!! Suntem în plin efort, spune tovarășul Șchiau. Să știți că nu lucrăm haotic, la întâmplare, noi lucrăm după un plan bine stabilit. Mai întâi am refăcut grajdul — priviți ce cetate! Grinzile sunt puse după procedee proprii. Poftiți!

Vizităm grajdul. Înăuntru, două vaci bine dezvoltate își așteaptă mulgătorul. Ele sunt mulse nu de două ci de trei ori pe zi; așa le-a obișnuit tovarășul Șchiau. Acum e ora două, dacă dorim putem să asistăm.

Nu, spune doamna Iustina, suntem grăbiți, și atunci tovarășul Șchiau ne arată cum a renovat dânsul pivnița. E pivnița pe care bunicul

Salutare dela mănăstirea „Calugara” lângă Ciclova.

Kladja Welas Felix Oravica

meu, tatăl doamnei Iustina, o folosea pentru depozitarea butoaielor de vin. Coborâm, înăuntru e plăcut. Locul e gol, doar într-un colț sunt depuși saci. Tovarășul Șchiau a instalat lumină electrică, aprinde toate becurile: să știți, ne spune, că și aici am aplicat o metodă personală: întâi electricitatea și pe urmă au intrat în discuție cimentul și alte materiale de construcție necesare bunului mers al lucrărilor. Pe urmă am ales meșterii. Mi-am chemat tovarășa mea de viață și i-am spus: pe cine crezi tu că...

Poetul Gheorghe îl ascultă uimit, construcția se înalță maiestuosă în fața lui: deasupra pivniței crește un fel de hală, o puteți folosi ca ring de dans, îi spune proprietarului, care nu protestează. Dacă necesitățile o cer, se poate.

Tovarășul Șchiau a fost plutonier. Acum e la pensie. Soția lui e de aici și l-a convins și pe el să se retragă aici. În Ciclova Montană se trăiește o mie de ani, dacă ai o grădină două vaci crești niște porci poți să te umpli de bani. Casa doamnei Iustina i-a plăcut fiindcă e centrală. Lui i-au plăcut întotdeauna locuințele din centru. S-a târguit mult, a calculat mult și până la urmă a luat-o. A redus de câteva ori prețul cu cât cu mâr. Acum repetă ceea ce spusese de fiecare dată când protesta împotriva sumei: casa e veche, el trebuie să dărâme și să facă alta în loc. În jurul ei — numai ruine. Singurul lucru pe care dă bani e locul, în centru. Chiar în centru. Și grădina. Altfel nici nu ar mai sta de vorbă cu noi.

Tovarășul Șchiau e bronzat, a muncit toată vara. Ca și cum ar fi fost la mare. Îmi pare și mai înalt și mai lat în umeri; mi se pare chiar că a mai întinerit. Se înțelege foarte bine cu Tali, el e un om bun, un om de viață, la toți cei din miliția sibiană le-a părut rău atunci

când a trebuit să se pensioneze. Și lui îi pare rău după Sibiu, dar acum a făcut-o. Nu vrem să-i vizităm grădina? I-a pus îngrășămintă după indicații, să vedem. Promitem că ne întoarcem când revenim de la deal, la deal mai sunt de văzut tușa Petrila, Donesie, doamna cu pensiile de înmormântare.

Ne reîntâlnim la Șchiau de unde trebuie să luăm cărțile și revistele, jurnalele și scrisorile lui Ion Velceleanu. Aruncăm unele-altele, dar nu colecția Medicul nostru, colecția asta e mândria familiei. Ei l-au cunoscut pe Dr. Ygrec, Ion a corespondat cu el. În **Medicul nostru** se găsește un șir de articole senzaționale despre ființa umană. Despre bolile care i-au ucis pe maimarii omenirii. Despre erotica nebulă a celor din prezent și a lumii care vine. Și **Viața sexuală**, cu fericirile și necazurile ei. Am vrut să public în **Orizont** corespondența doctorului Ygrec, cu bănuielele privind viața amoroasă a scriitorilor din anii 30, mari și mici. O parte din corespondența Doctorului Ygrec, dar, la a doua lectură, mi s-a părut că dezvoltă nepermis istorii tulburi. (**O notă, 20 februarie 2008**: am vrut s-o public, pe urmă am uitat de ea. Fiindcă nu cred că se putea publica în acei ani). Înghesuim în saci reviste, caiete, cărți. Suntem gata de plecare, dar doamna Iustina își amintește că trebuie să meargă la Gingirlica, asta are carnetul cu taxele pentru înmormântare, reciproc. Doamna Iustina are depuși vreo trei mii și mai pune acolo în fiecare lună. Când mor, îmi spune pe drum doamna Iustina, te duci la Gingirlica și ridici trei mii de lei.

(Din **Șantier 2. Un itinerar în căutarea lui Mircea Eliade**)

Continuare în pagina 31

MAI MULTE NOTE INFORMATIVE DANIEL VIGHI

PRIMA

Vin rușii! Adică se năpustește peste povestire, creația lui Mikhaïl Ivanovich Glinka cu **Ouverture-ul la Ruslan & Ludmila** – dirijent este tovarășul artist al poporului Vladimir Verbicky. Mai spun în această notă informativă despre felul în care se arată lungimea zilei din salonul de la spitalul Clinicile Noi de lângă Sensul Giratoriu, nu departe de Piața Unirii, de la fereastra care se deschide spre peisajul specific locului, cu iarbă tunsă, ceva bănci, nu multe, statuia unui general cu sănătatea înțepenită în piatră, la un băț depărtare de aglomerarea mașinilor în Sensul Giratoriu, care claxonează, care frânează, fiecare se agită la modul sănătos, cutare vinde ziare, cutare hotdoguri, și eu îi privesc cu interes, sînt internat cu o boală fără scăpare și văd ce n-am prea văzut înainte vreme, pe cînd eram în putere și sănătos asemenea ăluia care vinde ziare, asemenea celui alt care vinde hotdogi, o furnică se arată pe lemnul pervazului de la fereastra pe care stau proptit cu coatele și privesc cum se unduie iarbă sănătoasă în parc, cum moș generalul din piatră stă statuie la marginea aglomerației de la sensul giratoriu

A DOUA

Prietenul meu mi-a spus că a venit vremea ca, în lupta împotriva manelelor, să trecem de la vorbe la fapte. Iată pe scurt ce anume a făcut: a mers la bazarurile de pe Fâșia Gaza și s-a așezat nu departe de taraba unui vânzător de casete și compact discuri cu Adrian Minune, și Frații Pește, și Guță, și cântăreața asta mare în bulane din Banat cu nume sârbesc, uite că nici n-o mai știu, în sfârșit, s-a așezat nu departe de taraba care revărsa decibelii cu manele și a scos o sculă performantă cu difuzoare pe măsură, a așezat alături o lozină mare pe care scrisese MUZICA MEA. Pe urmă a slobozit decibelii cu Symphonies Nos. 84 și 85 de Franz Joseph Haydn în interpretarea lui Slovak Philharmonic Orchestra. Când au năvălit fragmentele cu *Largo. Allegro*, pe urmă *Andante*, apoi *Menuetto* pe dată s-au întunecat toți trecătorii la fețe, vânzătoarele au început să scuture din cap, așa de parcă veneau muște de vară, sclepti le zice, din astea care pișcă rău la plajă pe la Albina sau la Șag, pe malul Timișului. Mai apoi, pe cînd Slovak Philharmonic Orchestra tocmai interpreta *Finale. Vivace* s-a arătat un bodyguard încruntat: "Domnu", i-a zis, "ce faci dumneata aici, se poate să deranjezi lumea, ia strînge sculele pînă nu mă supăr" și a scuturat semnificativ bastonul din cauciuc de la brâu. Amicul meu – ce era să facă? – a pus punct protestului, și-a strâns sculele, a rupt gura lui Franți și a lăsat-o în loc pe cântăreața asta mare în bulane din Banat cu nume sârbesc, uite că nici nu mai știu cum o cheamă?!

A TREIA

Doamne apără țara noastră și poporul nostru de bulangii și de buzăraniți. Dacă nu știți ce sunt aceștia va spun minteasă. Cea dintîi vorbă mi-a fost reamintită de parada de la Bucale, ca să vorbesc în aceeași cheie lexicală. Așadar bulangiul este unul cu aplecări spre feciori și face parte din minoritatea bulangiilor, adică a buzăraniților, care ar fi numele regional de extract germanic al acelorași. Lucrul acesta mi l-a spus

Adriana Babeți care dobîndește de ani buni erudiții pe tot felul de lucruri care de care mai neașteptate. Trăznăi hermeneutice ca lumea. Are o carte despre dandy și dandysm – o specie de artiști din secolul XIX care se îmbracă extravagant, iubesc nebun, vorbesc asemenea și își poartă coafurile, parfumurile și dantele prin saloane aristocratice, și dacă te uiți mai bine vezi că seamănă cu Baudelaire, cu Proust sau cu David Beckham. Uneori sunt și nițel bulangii și buzăraniți dandy aștia și au plăceri mai acătării decît ale noastre care aspirăm către sexul slab, cum li se spune doamnelor postmoderne, indignate de acest calificativ în care au dibuit demult niscaiva discriminare. Acum ar mai fi de spus că nu știm ce-i de făcut atunci cînd sus numiții bulangii și buzăraniți fac paradă. Strigăm la ei, îi asaltăm cu prapori, le dăm în cap cu cădelnițe, patrafire și icoane, sau ce facem? Aici chiar că nu știu ce să zic. De altfel, am senzația stranie că de ieri s-a uitat unul mai insistent la mine pe uliță: n-o fi, Doamne apără, vreun d-ăsta? Rău am ajuns să nu mai poți trece liniștit pe stradă de cînd cu parada!

Continuare în pagina 31

JURNAL DE CĂLĂTORIE VALABIL PENTRU O JUMĂTATE DE ZI VIOREL MARINEASA

și închinat marilor voiajori de tip Marco Polo, Neculai Milescu Spătarul, Mikluho- Maklai

că lu danel îi veni că să merjem iară. nu, am zis, că mă dor foalele, că nu am mai scriat dămunt la literatură și că n-o să mai scriez, du-te zmieilor. m-am zuitat că să zic că m-am întâlnit la piață cu cârpaci arghitan hegeduș, fost vecin, care afirmativ că are problemă cu autorități, că lor li s-o-mpărut că el vrea să le fentează, nu-i adevărat, autoritățile îi bun totă vremea, cârpaci arghitan hegeduș s-o confesat la mine că el înțelege să fixeze războiul cu autoritatea și că face un exercițiu pentru memorie, așa că vrea să-l boteze pe al micu (el este străbunic la patruze cișase de ani, mai tare ca domnul care a strigat la cenaclul flacăra și acuma face larma în parlament) patrimoniu, adică Patrimon Cărpaci, să nu se mai spună prostia că atentează.

automobilul, în demaraju-i subtil, ne aruncă la o leghe în afara orașului, trecuam val-vârtej de groapa de gunoi din buza satului Parța, așezământ cu notorii vestigii neolitice, deasupra fumegăndelor resturi menajere ne fixau ochi incandescenti cât roata carului, cât planetele, cât circumferința neantului.

Giulvăz. În plațul ce încadrează biserica, monumentul având în vârf un vultur cu aripile desfăcute. În disputele-i nerezolvate cu lumea și cu șefimea din România, Brâncuși propusese o viziune esențializată asupra martirilor neamului, riscând să nu fie pricepută nici de autorități, nici de populație, iar aceasta chiar a fost cu vehemență respinsă, astfel că țara s-a ales, multiplicată vajnic, vorba titanului de la Hobița, cu o cioară fără anvergură, însă din marmură neagră, croncânind la răspântii sau în preajma bisericilor și având dedesubt numele fiilor satului pieriți în cele două bătăi mondiale. Așa și aici, la Giulvăz, unde, conform mult lăudatelor și – nu rareori – fin falsificatelor statute bănățene, pe coloana solemnă, oblăduiți de acvila hulpavă ce-i repugna lui Brâncuși, eroul șvab Schneider coabitează cu eroul român Bacșa și cu eroul țigan Cărpaci Arghitan. În această aventură de-o jumă' (de zi), întâmplător sau nu, Narcis, puștiul ce-o însoțește pe Oana, vine din mai-mult-ca-brâncușianul Târgu-Jiu. În loc să-l pisălogim cu formule și cu explicații, îl lăsăm să fotografieze în draci. S-o alege (cu) ceva. Oscioarele lui Cărpaci Arghitan, ale lui Schneider, ale lui Bacșa zac, desigur, în Galiția, în Crimeea sau în Tirol, aici le-a revenit doar numele, bunul simț ne îndeamnă să-i actualizăm pentru o clipă, însă nu ne putem preface că nu observăm (deși nu suntem interesați) atelajul ce străbate strada principală la vremea cercetării noastre; citim: "Bea un Nescafe cu întreaga lume!"

Foeni. Apare, deus ex machina pretimpuriu, hirsut, răchiat, agresiv și prevenitor, frust și cult, Dorin M. Cizme de gostat, scurtă de obdăhloser. Anunțat de diferite servicii secrete că descindem. Pe Vighi l-a decupat din televizor, pe mine m-a citit din tipografie. (Ne pare cunoscut, însă nu l-am mai văzut până acum.) Genescu a făcut bine atunci. Gogu Lână se documentase. S-a prins Costinaș imediat. Domnu Manolescu la Paris. Uite-așa a săpat cot la cot cu arheologii din Timișoara, din Cluj, de la Heidelberg, de la Oxford. "N-aveți cumva un *Orizont*?" Șanțuri medievale, simetrii din neolitic, buruienii contemporan, ciurda de vite în pășunea aducând a mlaștină, cripta Mocioneștilor – sus, la dreapta. Un ins schiopătează pe lângă bicicletă. Trece podul din arce de cărămizi, croit de turci pe la 1600. Gâște deasupra și dedesubt. Ce apă-i asta? Se cheamă Timișat, nu vă fie frică, n-o să vă dezinformez, în curând o să-mi revin total, o să vă mirați de discursul meu coerent. Timișatul face legătura între două șlaițuri: Bega și Timiș. (Acasă, mă uit în dicționar: germ. *die Schleuse* = ecluză, stăvilar. Dorin știa tot.) Dacă prinzi unghiul, podul se reflectă emfatic în canal, iar peste el se clădește la fix cripta Mocioneștilor. În sat, la conac, într-o decădere marcată de implantul termopanelor, în sala de primire se joacă, previzibil, ping-pong. Poporul, adică urmașii sătenilor ce l-au știut pe Andrei Mocioni de Foeni, adică succesorii celor ce s-au hârjonit de-a comunismul, adică descendenții opozițiilor la gostat, adică mai știu eu cine, joacă ping-pong cu căpățânile virtuale, miniaturizate, ale exploataților. Simțul unei colectivități tulburi se manifestă și astăzi, din moment ce inscripțiile au coborât la nivelul privirilor, al statului de om: *ION - HIPHOP - Hai Steaua*.

Rudna. Un posibil *capăt al lumii*. De fapt, mai încolo e Ciacova, e Timișul, cum zice băiețușul cu dizabilități fizice care merge servindu-se de un cadru pe rotițe. Pentru bunică-sa, adusă din Bucovina, dincolo de conac nu mai e nimic semnificativ. Acum e pustietate. Primăvara, aici, va fi un colț de rai. Iar stăpânii sunt buni, sunt dumnezeiești. Un neamț și nevasta lui româncă au cumpărat conacul de la scorbătorii baronilor Nikolici. Le telefonează zilnic din Germania. Au reamenajat cinci încăperi, dar mai sunt 55. Astăzi au zece câini, însă mâine vor fi o sută. Au înlocuit două sute de pomi roditori, mai trebuie puși de două ori pe-atâta. Îi lăsăm, singuri, imenși, neajutorați, optimiști, nepot și bunică, în poarta castelului pe care par să-l stăpânească.

Scăpăm spre Timișoara. Am în nări mirosul lui Dorin din Foeni – de beție, de zăcut prin bucătării strănte și prin cimitire suprapuse, de cultură enciclopedică devorată în hălci, cu vocație de canibal.

BANATUL – TIMP DE RĂZBOI, TIMP DE PACE

ANNEMARIE PODLIPNY-HEHN

EUGEN BUNARU: *Stimată doamnă Annemarie Podlipny-Hehn, v-ați născut într-o mică localitate din Câmpia Banatului, la granița lui de vest, într-un spațiu multicultural, la Lovrin, unde, de altfel, v-ați petrecut primii ani ai copilăriei. Ați poposit mai apoi, împreună cu părinții, la Tomnatic și la Sănnicolaul Mare, orașel în care ați urmat primii ani de școală, gimnaziul. Ați continuat, apoi, cu Liceul pedagogic german din Timișoara. Povestiți-ne despre acești ani de formare. Dacă ar fi posibil să vă întoarceți la vârsta aceea, la anii aceia, pentru ce momente anume ați opta? Ce ați selecta?...*

ANNEMARIE PODLIPNY-HEHN: În 1938 Lovrin era o comună mare și bogată, locuită de populație germană; numai 2-3 familii erau români: perceptorul, notarul și văcarul. Am avut o copilărie fericită în casa părintească, situată în apropierea bisericii, a școlii și grădiniței pe care am urmat-o în limba germană. Tatăl meu a avut o prăvălie de confecții bărbătești cu 10 angajați croitori și calfe și un atelier foto. Peste drum era casa bunicilor din partea mamei. Iubind animalele, mi-am petrecut cel mai mult timp acolo. Bunicul a fost de fapt meseriaș-tapițer, dar a avut o gospodărie mare: o vacă, doi cai și vreo 20 de porci. Crescătorul lui de porci era un model, pentru că o făcea din pasiune; se afla în spatele grădinii și în fiecare zi grajdurile pietruite erau spălate pe jos și pereții erau văruiți aproape lunar. Trimestrial venea un intermediar și cumpăra porci pentru export. Bunicul avea și o capră, pentru că bunicii îi plăcea mai mult laptele de capră. Mie îmi plăcea nespun de mult iezii. Cu ei, cu câinii și pisicile m-am jucat mai mult decât cu păpușile.

Lovrinul avea și un parc situat aproape de centrul comunei care, pe atunci, era foarte frumos întreținut și avea un teren de tenis, unde tata juca în fiecare duminică după-masă tenis cu domnul Buding. Mama împreună cu bunica ne-au dus pe noi, cele trei fete, la plimbare în parc, la o înghețată. Familia Buding avea un conac în afara comunei, unde am fost deseori în vizită, aveau patru copii, iar fata lor Edda, de vârsta mea, a ajuns, după război, prima campioană mondială de tenis a Germaniei.

— Ați „prins” ceva din anii și atmosfera războiului, niște ani de istorie zbuciumată ai României, care, finalmente, au coincis cu o schimbare de regimuri politice. Cum ați resimțit – copil fiind – toate acele evenimente? Cum s-au imprimat ele în memoria fetiței Annemarie Hehn?

— La Lovrin nu s-a simțit atmosfera războiului, n-au fost bombardate până în toamna anului 1944, când s-au retras trupele germane urmărite de cele rusești; frontul a trecut prin comună. Când au început luptele la țigărie și răniții și morții au fost aduși în spitalul comunei și la cimitir, atunci părinții și bunicii au hotărât să ne refugiem din fața frontului care se apropia – de fapt multă populație germană din Banat a luat calea spre vest. Bunicul a cumpărat încă un cal și cu trei cai și o căruță lungă cu coviltir am plecat în septembrie 1944 prin Ungaria spre Austria. Bunicul știa bine ungurește și sârbește și a hotărât să nu ne încadrăm în coloana exodului care a fost lungă de câțiva kilometri și mereu atacată de avioane. Noi, așadar, nu am mers pe artera principală – pe acolo s-a retras armata –, ci pe drumuri lăturalnice. Prima înnoptare la Kikinda ar fi putut să ne fie fatală. Am încercat să înnoptăm într-un grajd din pustă și bunica, știind ungurește, a auzit un grup de bărbați (partizani sau bandiți?) care au hotărât ca în noaptea aceea să ne omoare pe toți ca să fure caii. Rapid am plecat de acolo ca să scăpăm cu viață. Am ajuns până în apropiere de Graz, unde am rămas peste

iarnă. Dar pe drum am fost mereu atacați de avioane care zburau la joasă înălțime – ai văzut și pilotul – care au tras în noi, iar noi ne învârteam în jurul copacilor mai groși, să nu fim nimeriți.

Am văzut cum a fost bombardat orașul Graz cu bombe incendiare și cum a ars toată noaptea – a fost un infern. Aici, la Gleisdorf, am urmat și clasa I, dar îmi amintesc că în fiecare zi a fost alarmă aeriană și toți elevii școlii au stat în bunkere. Era o foamete cumplită, totul a fost raționalizat pe cartele: pâine foarte puțină și neagră, numai copiii au primit câteva grame de pâine albă, unt cât un vârf de cuțit și 100 gr zahăr pe săptămână numai pentru copii. Imediat după război părinții și bunicii au hotărât să ne întoarcem acasă, dar casa noastră era ocupată de perceptor și casa bunicilor era la fel ocupată. Astfel, ne-au primit rudele noastre din Tomnatic unde am stat câțiva ani. În 1950 tata a deschis un atelier foto la Sănnicolaul Mare. Acolo am terminat școala germană, apoi am urmat Școala pedagogică germană din Timișoara.

— V-aș ruga să creionați câte ceva din ceea ce vi se pare a fi fost specific, distinct pentru atmosfera Timișoarei, a Banatului, în genere, din acei ani de după război. Ce ați resimțit ca fiind „prelungiri” din spiritul Timișoarei, al Banatului interbelic și, poate, chiar de dinainte?

— Timișoara în anii 50-60 era mai curată decât acuma. Am mers des la spectacole, la operă, la concert și țin minte, după terminarea spectacolelor, la orele 23 începeau măturații de stradă și mașinile de pompieri să spele tot orașul noaptea. Și Bega era mai curată. Iar Parcul Rozelor era încă așa cum l-a gândit și plantat arhitectul peisagist Wilhelm Mühle, o celebritate europeană. Viața culturală a orașului era întotdeauna efervescentă. Dacă în trecut aici treceau personalități ca Brahms, Liszt, Bruno Walter, în anii studenției mele ascultam Filarmonica din Dresda cu Karl Böhm sau pe Sviatoslav Richter, Yehudi Menuhin și mulți alții.

— Cum vi se pare Timișoara de astăzi? Ce mai regăsiți din vechea Timișoară? Odată, i se spunea mica Vienă. Ce colț din Timișoara ați alege pentru a vă simți mai... timișoareancă?...

— Din vechea Timișoară a rămas doar substanța arhitecturală a unor clădiri baroce târzii sau Jugendstil (Art Nouveau). Denumirea de "Mica Vienă" s-a vehiculat în secolul al XIX-lea, când s-au construit palatele mari în stil eclectic sau al historismului vienez. Comparația nu mai este valabilă pentru secolele XX sau XXI. Viena s-a dezvoltat mult de tot, iar Timișoara a rămas pe loc, chiar s-a degradat mai mult în vreme de pace decât alte orașe pe timp de război. Îmi plac colțurile mai retrase, cu case mici și grădini. De altfel locuiesc între Elisabetin și Fratelia, unde am cumpărat în anii 70 o casuță.

— V-ați remarcat ca istoric și critic de artă, dar și ca istoric și critic literar. Ați profesat ani mulți ca muzeograf principal la Secția de Artă a Muzeului Banatului din Timișoara. Ați fost, de altfel, soția unui mare pictor, Julius Podlipny, căruia i-ați consacrat o monografie. Ați scris cărți despre mulți alți artiști plastici și scriitori. Ce a însemnat, ce înseamnă pentru dumneavoastră a scrie? Și de unde aplecarea, pasiunea pentru arta plastică?

— Talentul artistic l-am moștenit de la părinții mei, iar la dezvoltarea lui a contribuit mult atmosfera din casa părintească. Biblioteca noastră a rămas în casa în care n-am mai putut să ne întoarcem. Dar după război mama cumpăra, cu puținii bani economisiți, de la anticariat din Timișoara, cărți pentru noi: clasicii literaturii universale și germane. Apoi părinții ne-au cumpărat o pianină la care am

cântat, cu mai mult sau mai puțin talent, fiecare din cele trei surori. Mama a pictat cu noi – avea talent la pictură, dar și la scris și povestit. Surorile mele au studiat artele plastice la Podlipny. Așa l-am cunoscut și eu. În urma căsătoriei și prin munca mea la secția de artă a Muzeului Banatului m-am "scufundat" în domeniul artelor plastice, astfel am suportat mai ușor dictatura comunistă. Am trăit zi de zi între artiști și am scris săptămânal recenzii și cronici în ziarele de limbă germană despre viața artistică timișoreană timp de 40 de ani. Cărțile mi le-am redactat în concediu. Fiind doctorandă, am avut drept la o lună de concediu fără plată pe an, plus concediul legal; a fost de ajuns pentru a redacta materialul adunat de-a lungul anilor.

— Participați – de mult timp – la viața culturală a Timișoarei și, în mod deosebit, la viața Filialei Uniunii Scriitorilor din Timișoara...

— Cu toate că am scris mai mult despre artiștii plastici, am participat la viața Filialei Uniunii Scriitorilor de la înființare. Atunci am frecventat cenaclul literar german "Nikolaus Lenau" din cadrul Filialei, condus de Franz Liebhardt, care apoi s-a transformat în cenaclul "Adam Müller-Guttenbrunn", condus de Nikolaus Berwanger, care a promovat mulți tineri scriitori germani din Banat. După 1989 m-am ocupat mai mult de literatură și de viața literară, am devenit membră a Uniunii Scriitorilor. Mă bucur că în viața Filialei, condusă cu multă înțelepciune, pasiune și tact de Cornel Ungureanu de-a lungul anilor domină un spirit colegial.

— Ce credeți despre prietenii dintre artiști, dintre scriitori?

— O prietenie cum a fost cea între Monet și Renoir sau Van Gogh și Gauguin n-am întâlnit. Artiștii sunt personalități complexe, deseori individualiști, egocentrice, ambițioși, invidioși, de aceea prietenii între artiști sunt mai rare. Eu pot să fiu fericită că am o prietenă atât de aleasă în prozatoarea Marika Pongrácz-Popescu.

— Conduceți de ani de zile un cenaclu literar de expresie germană. Ce anume vă face să perseverați, să nu vă pierdeți elanul,

entuziasmul?

— Cenaclul literar german "Stafette" pe care-l conduc s-a înființat în 1992. Până în prezent am redactat și editat 15 antologii și 25 de cărți de debut ale membrilor cenaclului. Este o satisfacție să vezi că din rândurile lor, tineri ca Lucian M. Vârșândan, Lorette Brădiceanu-Persem, Alexander Gerdanovits și Petra Curescu, venind ca elevi la cenaclu, sunt deja membri ai Uniunii Scriitorilor. Mă bucură succesul lor la întrunirile noastre din străinătate: Budapesta, Viena, Berlin, Bonn, Düsseldorf, Köln, Nürnberg, Ulm, Ingolstadt, Augsburg ș.a. Iar Petra Curescu a fost nominalizată în 2005 la vârsta de 22 de ani pentru prestigiosul premiu Chamisso din Germania.

— Cu ce gânduri și sentimente priviți în urmă, dar și înainte, de la... altitudinea acestei frumoase și rotunde vârste, pe care tocmai o aniversați? Ce proiecte aveți?

— Dacă privesc în urmă, nu regret nimic din tot ce am făcut. La vârsta de acum, de altfel, nu mă simt deloc împovărată de această cifră impunătoare. Mai am multe proiecte pe care sper, dacă îmi dă Dumnezeu sănătate, să le duc cu bine la împlinire.

Interviu realizat de
EUGEN BUNARU

CENTRE
CULTUR
EL-FRAN
CA-ISTI
MISOARA

LUNA FRANCOFONIEI LA TIMIȘOARA
MARTIE 2008

LITERATURĂ

5 – 6 martie: Primăvara Poetilor
Invitat: poetul Yvon LE MEN
5 martie, 19h00: Seară de lectură/Întâlnire
cu autorul
Centrul Cultural Francez

6 martie, 15h00: Întâlnire cu autorul

Biblioteca Județeană «A.D. Xenopol» Arad

CINEMA

16, 17, 18 martie: Festivalul Filmului
Francofon

O programare care cuprinde 6 filme
reprezentând diversitatea și bogăția la
diversité et la richesse creației
cinematografice francofone contemporane .
Casa Adam Müller Guttenbrunn

LITERATURĂ

20 martie, 19h00: Întâlnire cu scriitorul
belgian Daniel De Bruycker
Organizator: Lectoratul Belgian Wallonie
– Bruxelles
Librăria Cărturești Mercy

CINEMA

24 martie: Seară dedicată cinema-ului
francez
Organizator: Lectoratul Francez din
Timișoara
Facultatea de Artă din Timișoara, Mansardă

MUZICĂ

26 martie, 19h00
Seară de «Muzică Francofonă»
Organizator: Lectoratul Francez din
Timișoara
Cafeneaua VanGraf

SPECTACOL

31 martie – 3 aprilie 2008
Festivalul Internațional Francofon de
Improvizație și Teatru Universitar din
Timișoara «Improphonies»
Concours de Improvizație teatrală
Ateliere și spectacole de teatru prezentate
de trupe de studenți din Universități din
România și din străinătate
Organizator: Lectoratul Francez din
Timișoara
Casa Studenților Timișoara

ASTROFIZICA VIETII

PAUL EUGEN BANCIU

Dimineața, mai cu seamă orășeanul școlit, înainte de a merge la serviciul său, își bea cafeaua lângă fumul unei țigări, așteptând să vină ora horoscopului de la un post de radio FM. Își derulează în minte ceea ce crede că va avea de făcut la birou, ori la locul de muncă, ascultând reclame pentru mașini, reparații, benzină, uleiuri, răbdător, sperând ca măcar în ziua aceea horoscopul de la radio să se potrivească măcar cu cele pe care le va citi în ziarele de dimineață, dacă nu și cu ceea ce i se va întâmpla lui. Dacă va avea și un televizor, îl va aprinde să culeagă din gura frumuseții cu mini, pleoștită după o noapte de amor, dar machiată îndeajuns de bine să nu i se vadă surâsul fad, care sunt șansele lui, leu, taur, săgetător, balanță, fecioară, berbec, scorpion, pești, vârsător, capricorn, rac, gemeni în ziua aceea, să le compare cu cele de la radio, apoi cu cele din ziare.

Este tipicul unei dimineți de orășean care n-a mai văzut cerul înstelat din concediul celuilalt an petrecut la o cabană. Acolo nu avusese alături pe nimeni capabil să-i arate constelațiile de pe bolta cerească, să înțeleagă și el de ce Casiopeea sau Ursa Mare nu fac parte dintre cele douăsprezece zodii ce influențează destinul oamenilor, sau cum de unei combinații aleatorii de stele de pe cer li s-a dat numele unor animale de pe Pământ ori a unor tipuri de oameni. Atunci citise într-o revistă că este imposibil ca niște aștrii de la mii de ani lumină să poată avea forță asupra unei planete mici dintr-un sistem solar de la marginea galaxiei, și mai cu seamă asupra ființelor de pe ea. Să fie convins că totul nu e decât o demonstrație rațională împotriva credințelor păstrate de la caldeeni, își notează pozițiile Soarelui și Lunii în dreptul uneia sau alteia dintre cele douăsprezece zodii, trăgând concluzia că de fapt adevărata taină a zodiacului stă în relația dintre Pământ, Lună și Soare în lunile anului. Că importantă e ora din zi la care te-ai născut, de unde vine și ascendentul zodiei.

Aceste preocupări le are aproape fiecare dintre oameni ce nu pridițește să citească tot ce apare în legătură cu variantele destinului său.

Sunt atomii unei molecule familiale, singuraticii, sau însingurații orășeni, cei ce cred că sunt aleșii unui întreg șir de oameni dintr-o familie, să ducă mai departe moștenirea unor gene, a unui sânge ales. Dacă ar mai ști cu precizie datele nașterii fiecăruia din acea familie mare care l-a ejectat într-un cartier de oraș și-ar da seama că ar acoperi cu ei toate zodiile, că ar avea în neam și oameni de aer și de foc și de apă și de pământ. Dar cum să cuprinzi un întreg neam, într-o moleculă vie care se transformă în alte molecule vii și acoperă în mișcarea lor perpetuă peste un veac de istorie?

I se relevă dintr-o dată că familia patriarhală a bunicilor săi a fost o astfel de moleculă, care după un secol și mai bine s-a transformat în alte molecule prin combinarea cu alte nuclee de aici sau de

aiurea, fără să poată trece în urmă mai departe de jumătatea secolului al XIX-lea. De regulă, marginile veacurilor se topesc în magma moleculelor familiale, ca niște repere pentru toate moleculele de-atunci, să poată fixa evenimentele istoriei, ori ale unei lumi mai apropiate.

Străbunicii își vedeau urmașii din a patra generație, înainte de a pleca spre eternitate cu sufletul împăcat că neamul nu s-a stins, că poteca lăsată de ei se întinde, în timp spre viitor, spre unul care nu le mai aparține. De aici și voința de a dirija destinele urmașilor lor după propriile obiceiuri și dorințe, să se asigure că peste vreme nimic nu se va schimba esențial. Ca și garanție a iluziei sau dorinței aceleia, care de cele mai multe ori se înfăptuia era transferul proprietăților casei, castelului, pământurilor, averii către urmașii aleși de ei, să le sporească, ca o continuitate în timp.

Adeseori aceste molecule consanguine opreau pentru un veac mișcarea timpului, repetând jocul din tată în fiu, până la un urmaș ieșit din rând, acea "oaie neagră" pe care orice familie a avut-o, ce risipea totul sau intra în conflict deschis cu tradiția încetățenită peste vreme. Deși se știe că de cele mai multe ori tocmai aceștia au dus lumea mai departe. Sentimentul covârșirii timpului cu prelungirile descendenților acoperea teama de viitor a bătrânilor, obsesia unui trecut despre care nu voiau să povestească urmașilor, să treacă în eternitate odată cu ei ca o mare taină, satisfăcea lucida privire asupra limitelor vieții, pe care o au oamenii trecuți de vârsta a doua. Speranța erau nepoții, a treia generație, cea care și genetic o urmează pe a bunicilor și mai puțin pe a părinților. Mai departe greutatea cădea pe generația a doua, înrudită cu a patra, iar jocul continua.

Singuraticul de la oraș, venit cândva și el de la țară, știe că satul românesc și de aiurea a conservat cel mai bine acest tip de familie patriarhală, ca și micile orășele, unde meseriile se continuă din tată în fiu, averile sporesc și totul ajunge la o curgere lină peste timp, chiar dacă istoria e potrivnică prin mersul ei dirijat de alte rațiuni, pe care omul de la capătul neamului său nu le cunoaște, nu le ia în seamă, sau le consideră străine intereselor lui. Cel mai nedorit eveniment din viața unei asemenea molecule, e moartea cuiva, care întrerupe dramatic scurgerea timpului unui neam, mitologizând umbre.

O întregă literatură are ca motiv de inspirație acest tip de familie, așezată undeva între viața tribală și marile dinastii regale, după modelul cărora s-au luat, și astfel, obsesia arborelui genealogic gădilă încă vanitățile oamenilor bine așezați în structuri sociale, trecuți de cincizeci de ani și din ce în ce mai interesați de trecutul neamurilor ce le-au premers, de marile figuri care le-au lăsat istoriei. Dacă e cazul. Obsesia alunecând până spre căutarea rădăcinilor de prin secolele al XVIII-lea și chiar spre Evul Mediu.

Continuare în pagina 31

MĂRTURIE

PIA BRÎNZEU

CLAREI GEORGESCU

"Testimony" este titlul unui film documentar la care lucrează Răzvan Georgescu. Un film cutremurător, cu artiști din Germania, Statele Unite și România, artiști care luptă cu boli și suferințe dintre cele mai mari, care își privesc destinul drept în față și au curajul să se ia la trântă cu el, mărturisindu-și fără nicio reținere durerile și neputințele. În mod obișnuit, în filmele de ficțiune, vedem actori sănătoși și întregi. Relația lor cu corpul este în ordine, chiar dacă interpretează roluri de oameni bolnavi, căci altminteri nu s-ar afla pe platourile de filmare. Protagonistii lui Răzvan Georgescu, în schimb, sunt trădați de corp, iar anatomia lor dezvăluită le răstoarnă ordinea proprie și pe cea a lumii din jur. Neștiind de ce sunt ei cei aleși să sufere, neputând răspunde decât parțial la marile întrebări ale vieții, ei găesc, totuși, un refugiu în artă. Atrăși de pictură, sculptură, muzică sau film, reușesc să își transforme suferința în creație, să o sublimizeze prin căutări artistice în ceva ce atinge sufletele altor oameni, îi face pe aceștia să se îmbogățească și să se ridice din materialismul grosier în care, cel mai adesea, trăiesc. Prin artă, suferința trupului încercat de boală ajută eroii să rupă, măcar temporar, blestemul celulelor invazive.

În general, artiștii intervievați acceptă opinia oamenilor de știință, potrivit căreia boala rezultă dintr-o dezarmonizare a energiilor interioare. De aceea se supun tratamentelor medicale, sunt operați și reechilibrați cu ajutorul unor aparate sofisticate, a medicamentelor, perfuziilor și metodelor impuse de o conduită terapeutică modernă. Nu știm însă exact câți dintre ei acceptă boala așa cum o vede religia, ca pe un semn al înțelepciunii Dumnezeuști. În opinia teologilor, orice suferință a corpului este, împreună cu aducerea-aminte de Domnul, temelia unei bune rânduieli creștinești. "Ce rugăciune îi trebuie bolnavului?", se întrebă sfântul Teofan Zăvorățul. "Mulțumire și suspinare", răspunde tot el, considerând că prin acceptarea senină a bolii ca pe o lecție a destinului trebuie să fie acceptat și binele făgăduit de calea bolii. Boala îi face pe bolnavi să-și reconsidere relația cu divinitatea, să se roage, dacă nu au făcut-o până atunci, sau să se roage cu mai multă râvnă, dacă o făceau și înainte. Deplina supunere față de Domnul, cu primirea bolii ca pe un lucru ce ajută la împlinirea spirituală, le-ar vindeca sufletele și, uneori, și corpul.

Frumusețea interioară a artiștilor din filmul lui Răzvan Georgescu, efortul lor de a înțelege boala, puterea și curajul lor neasemuit te fac să lași capul în jos și să plângi. Ascultându-le mărturiile de pe ecran, ești ridicat înspre o zonă a iubirii de aproape, o zonă unde tirania patimilor egoiste slăbește și ești îndemnat să ai mai multă înțelegere și compasiune pentru cei în suferință. Dar oricât de importantă ar fi mărturia artiștilor pentru cei din jur, ea este, în primul rând, semnul propriei mântuirii a unor suflete bolnave de corp.

KARAOKE

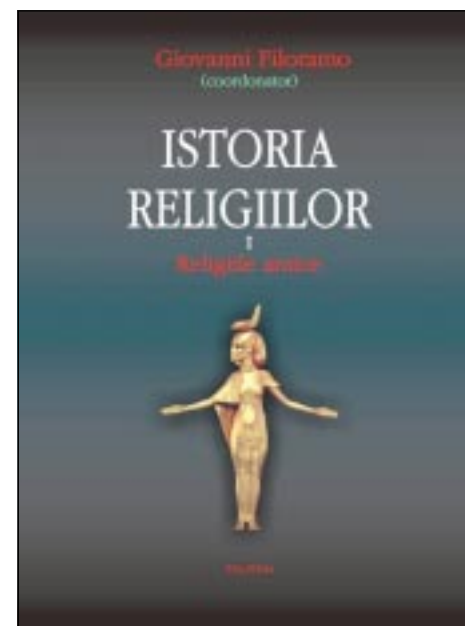
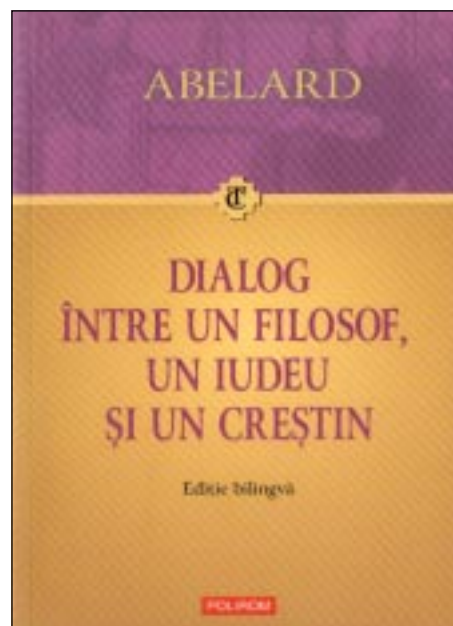
ADRIAN BODNARU

Sub burta cămelui învățaseră să-și urle
sărbătorile înălbite, pe dinafară;
prea de jos aruncaseră ninsorile-n turle,
să se vadă biserica ușoară, de vară,

culegându-și albastrele și maci, de sub ceasul
răsucit peste vene, să le-ascundă de lamă,
ca o fată la chiuveța fierbinte, din glasul
ridicându-se, -al apei, pe deasupra, în ramă.

NOU

la POLIROM

DEAL-VALE-DEAL CUM SĂ DAI ȚIGARA DIN GURĂ PE POEMUL DIN CARTE ROBERT ȘERBAN

Nevroze, vise erotice și acnee aduce, o dată cu venirea ei, adolescența. Iar ca primă de instalare, un teanc de poezii. Cam atunci se aștern pe hârtie primele versuri, când lacrimogene, când furioase, când cioraniene; oricum, tâmpițele. Nu după mult timp, poetul va auzi – fie de la cei care l-au introdus în lume fără să-l consulte, fie de la verii mustăcioși, cu neveste și servicii, fie de la telenovele – următoarea chestie: *cu poezia mori de foame*. Atunci va intra brusc pe mess, pe site-uri, pe forumuri, va cerceta în spațiul virtual, cele patru ore de somn se vor reduce, din cauza gândurilor macabre, la nici trei, ca să afle că poezia e nefolositoare. Imediat urmează momentul de divizare a speciei în trei categorii. Majoritatea va lua de bună amenințarea cu foamea și se va lăsa instantaneu de scris. Vreo câțiva vor intra într-o fază superioară a seriozității și se vor apuca de proză. Pe baricadele lirismului vor rămâne puțini, dar nu atât de puțini încât să nu fie majoritari. Printre scriitorii, cel puțin...

De-a lungul timpului, s-a încercat, voluntar sau nu, de către diverși inși din diferite categorii sociale, să se demonstreze că poezia este, totuși, folositoare omului. Bogdan O. Popescu este un astfel de ins. Și-a dat două doctorate în medicină. Unul la Karolinska Institutet din Stockholm. Din 1997 alină suferințele bolnavilor la Clinica de Neurologie a Spitalului Universitar de Urgență București. Deși nu e una de specialitate, ultima sa carte de poezie – el fiind autorul altora cinci – face mult bine, în special fumătorilor. "Poeme în loc de tutun" scrie mare pe copertă. Un îndemn, o revelație, o urare. Lupta doctorului cu viciul este reflectată chiar în debutul op-ului: "ce vremuri imbecile că trebui să mă las/ ce de folos era țigara la taifas/ sau la visat în van, între alergături – / ce-aș mai fuma din nou, cu șaptezeci de guri." În plus, un factor destabilizator – berea – se insinuează și pare că înclină balanța în favoarea drogului înecăcios: "cu prietenii, pe seară, e greu la câte-o bere/ deliciul nicotinei lipsește din plăcere/ și din băutul berii rămâne doar un gol./ că fără fum în creier alcoolul nu-i alcool." Vindecare prin scris dă semne că funcționează chiar din "ziua a treia": "nu mie/ dar dacă ai da oricărui poem al meu/ o țigară/ ar face pipi pe el/ ca un dulău/ care nu a mai primit demult/ de mâncare".

În fond, chiar această activitate intelectuală îl ține pe medic la distanță de pachetul pe care stă inscripționat cu litere posomorâte: "Tutunul provocă impotență". Dar cine a spus că-i lesne să te lași? Cel care crede că e o joacă să schimbi țigările pe cuvinte, află la pagina 53 că "mă doare fața pentru că nu am fumat de cinci zile". Iar zece file mai încolo, autorul pare că a intrat în sevraj: "mă stimulez cerebral profund să nu/ mai fumez/ și am început în schimb să fur/ să trădez, să rup/ pânza tablourilor și paginilor cărților/ de poeme// ajutor". Însă, neîndoind, scrisul posedă o mare putere terapeutică. Mai mult, e izbăvitor. Cazul Popescu este relevant, medicul reușind să scape de fumat datorită faptului că a stat în fața foii (nu a foitei!) de hârtie și a așezat vers după vers, așa cum unii trag țigară după țigară. Vocea autorului: "e un final, aș spune, al unei cărți de chin/ ce-am ronțăit-o dulce, cu hrean și rozmarin/ și-n care ceas de ceas am scris că n-am fumat/ o carte de-nceput, dintr-un nebun lăsat".

"Poeme în loc de tutun" are, în afara valorii literare, și valoarea unui strigăt. A unuia de victorie.

ÎN EST, DAR MAI LA VEST (III) RADU PAVEL GHEO

Cum închei un text despre felul în care am văzut o bucată din Europa de Est ca scriitor – și cum am avut impresia că am fost văzut acolo ca scriitor (român) – trebuie să trag niște concluzii. Nu stă în intenția mea să trasez aici niște direcții de promovare a culturii naționale, ci doar să înșir niște impresii și niște opinii legate de felul în care e perceput un scriitor român în Europa de Est – adică o parte din ea, partea vestică –, dar și, de la celălalt capăt al privirii, cum vede un român acel spațiu.

Primul lucru pe care l-am remarcat e că România e mult mai cunoscută în Est decât ar avea impresia pesimiștii. Aici trebuie să recunosc că o contribuție esențială (de fapt cea mai importantă) au avut-o cineastii noștri tineri, cei pe care CNC-ul autohton îi sărea sistematic de la finanțări. Peste tot se auzise de Cristi Puiu, de Cătălin Porumboiu, de Cristian Nemescu și, bineînțeles, de Cristian Mungiu. Faptul că filmele ultimilor doi au cucerit juriul de la Cannes, obținând premiul secțiunii *Un certain regard* și *Palme d'Or*, ne-a netezit în mod cert calea în străinătate. Veneam dintr-o cultură devenită brusc interesantă, cel puțin în cinematografie, așa că de ce n-ar fi interesantă și literatura? (Cum, de altfel, cred că și e.)

Pe de altă parte, publicul cu care ne-am întâlnit de fiecare dată era totuși unul destul de avizat și nu întru totul necunosător de literatură română. Lăsând la o parte cinematografia, un impact semnificativ l-au avut în ultimii ani *Jurnalul* lui Mihail Sebastian (despre care tot în Polonia mi s-a vorbit laudativ) și, în Cehia, Petru Cimpoșu cu *Simeon Liftnicul*, romanul a cărui traducere a cucerit cel mai mare premiu literar cehesc, "Magnesia litera". Dar nu am avut impresia că începem să fim cunoscuți abia acum, cu scriitorii și scrieri recent apărute și la noi. Cred că în Polonia, de la cititorii polonezi, am auzit cele mai multe nume de scriitori români, de la Mihai Eminescu, Liviu Rebreanu și Camil Petrescu pînă la Mircea Cărtărescu. În Slovacia s-a pomenit și de Ioan Slavici. Nu șintem chiar atât de necunoscuți cum se crede – deși nici atât de cunoscuți pe cât am putea să fim.

De altfel, nici nu ne deosebim așa de tare. În momentul de față piața de carte a fostelor țări comuniste din Est este comparabilă cu cea din România. Și acolo, ca și aici – și ca în toată Europa –, topul vânzărilor este dominat de traducerile din limba engleză (în primul

rînd autori americani, dar și britanici). Literaturile autohtone ocupă o mică parte din piață. Volumele de poezie se vînd în tiraje de câteva sute de exemplare, iar cele de proză în câteva mii – trei-patru-cinci în cazurile fericite. Cele care trec de zece mii sînt excepții și aici, și acolo. Din discuția avută cu un membru al Asociației Editorilor din Cehia am dedus că ne putem compara liniștiți cu ei la tiraje. E drept, populația Cehiei e pe jumătate cît a României. Numai că, de vreme ce aproape jumătate din români trăiesc la sat și ajung cu greu la cărțile publicate în ultimii ani, iar vreo câteva milioane de români sînt plecați la muncă în străinătate, comparația mi se pare funcțională. Diferențele constau în nivelul venitului mediu pe cap de locuitor (cehii, de exemplu, au un venit de trei ori mai mare decît românii) și în gradul de civilizație (care include și accesul la cultură, dar și la... apă curentă, de exemplu). Aici stăm, evident, mult mai prost.

Revin la literatură cu o întrebare: la o judecată rapidă, cîți scriitori polonezi contemporani am putea numi noi, cititorii români? Contemporani, adică nu Henryk Sienkiewicz. Dar cehi? Dar slovaci? Nu mai zic acum de scriitorii contemporani bulgari sau croați. Așa se face că și reciproca e deocamdată valabilă. Pentru România însă s-ar putea să fie momentul cel mai bun pe care l-am avut pentru promovarea culturii noastre (bineînțeles, după momentul 1990, care a fost ratat stupid, deși atunci se putea lansa o campanie de promovare culturală cu șanse maxime de reușită).

În fine, dacă ar trebui să selectez o țară în care să concentrez o campanie concentrată de promovare a culturii române și așa avea de ales între recent vizitatele Polonia, Cehia și Slovacia, cred că m-aș opri la Polonia. E o țară mare, cu o tradiție culturală puternică și cu un public interesat de România, țară cu care Polonia are destule lucruri în comun. Ungaria mi se pare în continuare un teren foarte bun pentru scriitorii din România – reciproca fiind, desigur, valabilă, poate mai mult decît în cazul altor țări est-europene. În fine, ca poartă pentru spațiul german, Austria e o altă opțiune care mi s-ar părea profitabilă. Oricum, nu m-aș aștepta la minuni. Literatura nu e film, iar azi trăim într-o epocă a imaginii. Dar nici n-aș lua-o în tragic – și în Europa de Est se mai citește cîte o carte. De ce n-ar fi una scrisă de un autor român?

LINIA ORIZONTULUI DE ION BARBU

CENTRUL CULTURAL GERMAN DIN TIMIȘOARA

PROGRAM

6- 26.2 – **Noua fotografie germană.** Expoziție, Muzeul de artă, Piața Unirii 1.

Timișoara este al cincilea "popas" al unui turneu de expoziții coordonat de Centrul Cultural German din Timișoara și susținut de IFA (Institutul pentru Relații Externe) pe teritoriul României și al Ucrainei. După marele succes cunoscut în Brașov, Iași, Sibiu și Cluj, ni se dezvăluie în galeria de la parter a Muzeului de Artă, până în 26 februarie inclusiv, o captivantă perspectivă asupra fotografiei tinere din Germania.

7-10.2 + 22-24.2 – **Atelier de teatru pentru profesorii învățători din Ungaria și România**

Atelierul face parte din proiectul "Attention neighbour! Romanian-Hungarian cultural 'cross-border meetings'", finanțat din fondurile de Vecinătate România-Ungaria, Componenta PHARE CBC 2005. Workshopul se desfășoară pe parcursul a două weekenduri, ambele fiind organizate în Timișoara. Trainerul atelierului, d-na profesoară Mária Szász-Mihálykó, vicepreședinta Asociației dramapedagogilor maghiari din România, va antrena cadrele didactice în diverse forme de pedagogie teatrală și artistică.

28.2-21.3 – **Zoltán Pazmany: Imaginea panoramică a stării de repaus**

Zoltán Pazmany, fotograful ziarului "Allgemeine Deutsche Zeitung pentru Rumänien/Banater Zeitung", exprimă în prima sa expoziție personală starea de tensiune permanentă a unui fotograf de presa, pe care încearcă s-o contracareze cu aura unei arhitecturi care iradiază liniște.

PLIMBAREA

ATTILA BARTIS

Plimbarea (A sėta), romanul de debut al lui Attila Bartis, a ieșit din tipografie și a ajuns în librării maghiare în 1995. Dumnezeu știe cum trebuie să fi răsfoit autorul (la 27 de ani) paginile cărții aceleia subțiri și cum trebuie să-i fi privit coperta. Bănuiesc că a făcut-o cu destulă tandrețe și, nu știu de ce, sînt sigur că a avut grijă ca primul exemplar, măcar o zi, două, să nu ajungă pe mîinile copiilor lui, care l-ar fi putut face ferfeniță.

În primăvara lui 2008, *Plimbarea* va ieși din altă tipografie și va ajunge și în librării românești. După părerea mea, un om norocos (fiindcă am citit deja traducerea, în manuscris), editura Polirom a intrat în posesia unei rare bijuterii literare. O lucrătură miniaturală demnă de vechii meștri orientali aduce laolaltă deșertăciunea, revoluția, pustiirea, iubirea, frămîntarea, fuga și neputința. Mai cred că *Plimbarea* reușește unul din marile paradoxuri posibile: splendoarea iese deasupra, ca o spumă, dintr-o tristețe sfișietoare.

FILIP FLORIAN

Încă nu v-am spus că trăiam împreună cu Eberhart. Îmi plăcea cum îl cheamă, dar nu i-am spus niciodată pe nume. De fapt, nici nu ne spuneam mare lucru. Rareori rosteam Eberhart, în singurătatea cotlonului meu, ca de pildă în noaptea aceea cînd mi-am simțit prima oară efemeritatea.

Eberhart era în vîrstă și orbitele ochilor săi îmbătrîniți erau pline de nisip. Iar nisipul cenușiu era acoperit de o pielită ca nailonul, care lucea, reflecta de minune lumina veiozei. Uneori, în grădină, făceam bulgări de pămînt cît globurile ochilor lui. Calculam cam cîte furnici ar putea locui într-unul din ei. Vreo șaizeci, șaizeci și cinci.

Eberhart era bunicul meu și, pe vremuri, a dansat pe toate scenele vestite din marile orașe. A orbit în timp ce dansa.

- Din clipa asta toate lucrurile la care mă uit se îndepărtează tot mai mult de cele pe care le văd. Poate e o lume nouă - i-a declarat el în pauza ultimei sale premiere reporterului tînăr și puternic al statului tînăr și puternic. Apoi a dansat cu doar două mici greșeli tot actul al doilea, iar colegii lui au început să intre la bănuiele doar atunci cînd, în loc să se ducă la club, s-a dus direct la hotel.

"Eberhart face aluzii cinice la inegalitatea de șanse!" - a apărut în ziarele de dimineață, pe care a trebuit deja să i le citească Edit. "Acum, în pragul războiului, nu putem fi atît de generoși, încît să nu considerăm drept trădare de țară toate afirmațiile ambigue." Dar eu n-am apucat să citesc aceste articole decît mult mai tîrziu, în biblioteca lui Eberhart.

În fiecare sîmbătă venea de la mănăstire o soră care răzuia săpun galben în oala de rufe și fierbea hainele îngrămădite pe scaune. Apoi arunca în closet resturile mucegăite din mîncarea de săptămîna trecută și gătea alta, la fel. De cele mai multe ori mă feream să dau ochii cu ea. Purta uniformă; se numea Helga.

Nu prea dormeam în același loc. Peretele din dosul camerei era acoperit de un singur tablou, uriaș. În rama neagră, nu era nimic altceva decît un lac, nori și luna plină. Adîncimea norilor înghițea lumina veiozelor de aramă de pe perete, așa că în cameră era amurg mai tot timpul. Celălalt mal nu se vedea, sub malul apropiat mai era un jilț sculptat.

Acolo stătea Eberhart toată ziua, de parcă ar fi fost pe nisipul de pe malul lacului. Pe ochii lui era întinsă o pielită verzuie. Acum ochii lui privesc prin pielită aceasta, de-a lungul camerei, pe fereastră, printre

cei doi platani de afară, pe acoperișurile de peste drum și văd altceva, gîndeam eu.

Noaptea se ridica, dădea la o parte pătura în carouri și umbla prin cameră pînă în zori. Căuta. Lua cîte un obiect de pe raftul de sub scară sau din vreun sertar, o cutiuță, un carnețel, orice și îl privea cu degetele. Apoi se așeza undeva și adormea. Așteptam întotdeauna capătul drumului său. Abia după aceea mă culcam și eu.

Să nu-ți faci griji, pentru că n-am trăit în mizerie. Poate că sora considera locuința noastră mizerabilă, fiindcă niciodată n-a avut voie să intre altundeva decît în bucătărie. Mai precis, tot de ea ținea și nișa de lîngă ușă, unde erau ligheanul, precum și veceul englezesc separat. O singură dată a încercat să intre în cameră. Auzeam rar glasul lui Eberhart, dar cele două cuvinte de atunci, "marș afară!" au sunat foarte trist.

Casa avea trei încăperi. Pe lîngă cameră și bucătărie, mai era și o galerie de artă, poate cea mai importantă, despre care încă nu am vorbit.

În galerie se ajungea pe o scară în spirală, iar scara provenea dintr-o biserică. Era sculptată din lemn, dintr-un singur trunchi de copac, pe care constructorii l-au plantat, apoi nepoții lor au așteptat cu răbdare să crească, să crească la dimensiunea unei scări de biserică. Iar dimineața, tot orașul se ruga să nu trăsnească vreun fulger în biserică lor neterminată. Așa trăiau ei.

Galeria ocupa mai tot podul. Acolo erau așezați sub sticlă pașii de dans îngălbeniți ai lui Eberhart, nimic altceva. De la prima pînă la ultima privire invidioasă a lui Engelhard, toate mărite și înrămate. Și o ladă plină cu negative zgîriate și cu gîndaci care se înmulțeau sprinten. Cînd am urcat ultima oară acolo știam deja în linii mari ce înseamnă "marș afară!"

Eberhart era încă înalt și uscățiv și apăsa pămîntul cu o forță uriașă. Totuși, felul în care degetele lui alunecau în trecere pe balustradă era cel mai frumos gest pe care-l pomenisem.

Întîmplător, într-una din ultimele săptămîni, am urcat și eu în galerie. În halatul lui vișiniu, părea înfoclit într-o cortină de scenă și, în această cortină de la capătul galeriei, era o rușine foarte bătrînă. În fața lui, una din ultimele sale poze. O pată minusculă pe scîndurile prelungi, culcată pe burtă și cu membrele răsucite într-o parte. El, păianjenul.

Într-o bună zi, Eberhart a rămas la mal. Fața îi era acoperită de umbră, seara n-a cotrobăit nicăieri. Mîna îi era sprijinită pe

leii jilțului. Dimineață m-am dus în grădină, sub platan. Soarele lumina palid și ploșnițele mișunau pe uscături. Noaptea m-am culcat și a doua zi m-am uitat din nou la gîngăni. Una s-a răsturnat și s-a oprit. Apoi s-a oprit și cealaltă. Doar așa, din mers. La prînz nu mai mișunau decît două,perate, lipite una de cealaltă.

Ușa dintre cameră și bucătărie era întredeschisă și muștele din jurul cratiței s-au mutat înăuntru. Erau mai multe ca de obicei. Majoritatea, muște de pripas, focoase. Au năpădit malul și se roteau ca un catarg luminos deasupra lui Eberhart și peste tablou. Aveau poartă în carne. Se așezau uneori pe buzele întredeschise, intrau și ieșeau.

Au mai trecut așa două zile. Atunci a trebuit să deschid ușa. Vecinii au venit după miros, trăgînd cu ochiul și ținîndu-și batistele la nas. Înjurau și mi-au spus ca altădată să le spun dacă mai moare bunicul. Apoi au plecat. S-au întors pe la prînz cu un medic, cu doi oameni în alb, cu alți doi în negru și cu un sicriu de serviciu. L-au băgat repede pe Eberhart în ladă, au început să dezinfecete peste tot cu niște pompe manuale, medicul le arăta pe unde să stropescă și între timp își lua notițe.

- E epidemie. Abia acum și-a îmbătrînit războiul unele din victime - a spus el înainte să plece. Bunicul tău a fost un mare dansator, dar în în vremuri ca acestea e mai bine să mori. Ascultă-mă ce-ți spun.

Cînd plecau, am mai auzit că vor veni autoritățile, apoi sora, iar eu să aștept neapărat, dacă se poate chiar în dosul ușii.

Dar m-am întors în cameră și m-am așezat pe scaun, cu ochii ațintiți asupra leilor. Am privit de-a lungul camerei, pe fereastră, printre cei doi platani, la acoperișurile de peste drum. Am văzut altceva. Ca întotdeauna, de acolo se apropia încet toamna. Plîngeam. Apoi m-am potolit și multă vreme n-am mai plîns. A sosit într-adevăr o soră și m-a dus într-un internat, alături de alte cîteva sute de copii, unde voiau să mă educe cu orice preț, chiar cu forța dacă ar fi fost nevoie.

Cam pe la mijlocul drumului către internat, sora i-a cerut șoferului să oprească, iar noi am coborît în fața clădirii cu două turnuri, care încadrau măcelăria și atelierul de croitorie.

- Aici este centrul - a zis ea, iar aceasta e cea mai vestită croitorie. Poate că ție n-au să-ți coasă niciodată ceva, dar o să-ți dăm noi alte haine. Croitorul a albit demult. Iar alături e biserică. Dar uită-te pe partea cealaltă. Acolo sunt tot magazine. De la război încoace, orașele noastre au cele mai dezvoltate centre. Și cu asta m-a apucat de braț și m-a tîrît pe poarta întunecoasă în biserică. Era o soră aprigă. Grăbită.

Prin una din ferestrele navei laterale răzbătea o rază gălbuie, plină de praf. Lumina aceea hoinară ce desenează un cerc printre bănci și străbate întreaga biserică înainte de vecernie. Bătrînul preot a sărit din confesional și s-a îndreptat cu pași repezi spre noi, trecînd prin acel cerc de lumină care i-a luminat mai întîi bocancii, poalele reverendei, apoi degetele împreunate și în sfîrșit chipul. Aici s-a oprit cu ochii mijiiți. Tocmai am ajuns în dreptul lui.

- E cam cald, dar vine toamna - a spus el. A izbucnit în rîs și a ridicat mîna stîngă, ca să simtă soarele și cu ea. Eu sunt stîngaci, dar nu-i nimic. Pentru un bărbier

e altceva. Cînd eram copil, a apărut la noi în sat un bărbier din acesta. Apoi, cînd s-a apucat să-l radă pe cîrciumar, ăla a început să strige disperat. Toți cei din sală au dat buzna în bucătărie, țărani, tăietorii de lemne, chiar și preotul, pentru că acolo stăteau ei de dimineața pînă seara, iar preotul a spus că numai Satana bărbiereste cu mîna stîngă. Asta i-a lipsit! I-au tras nenorocitului o bătaie soră cu moartea, apoi l-au alungat din sat. L-au găsit a doua zi la marginea păduricii, în dosul capelei. Se spînzurase, pentru că era al șaptelea sat în care pățea la fel. Nimeni nu s-a atins de el, așa că, după-amiaza, ciorile din turla bisericii au început să se înfrupte din carnea lui. Iar noi, copiii, am împușcat ciorile cu pistoalele primite de la școală și le-am îngropat. Deci tot a avut parte de înmormîntare. Așa am început să devin preot.

Sora a scos o bancnotă din portofel și i-a îndesat-o în palma ce se încălzea la soare.

- Dați-i sfîntul botez, dar îndurați-vă de noi, pentru că ne grăbim. Nu avem timp de pierdut.

- Bine, hai cu mine - a spus părintele zîmbind și a luat-o înainte, către altar. Acum o să-ți ud părul un pic, dar afară o să ți se usuce cît ai zice pește.

Nu ne-am mai oprit pînă la internat, dar sora îmi tot vorbea despre pace, de parcă ar fi vrut să sădească în mine o sămîntă. Îmi arăta orașul prin geamul mașinii.

- Acum poți să privești locurile de joacă unde, cîndva, ai să poți ieși din nou - mi-a spus ea. Iar eu am văzut bisericile, statuia eroilor, termocentralele și fabricile dintre care puteam să o aleg pe aceea unde, firește, aveam să lucrez și eu. Apoi sora m-a făcut să simt țara puternică, pașnică, întinsă dincolo de orizont. Știi dragă, glia țării e plină la tot pasul de cei morți. Ei sunt sub pașii tăi. Chiar și aici, sub asfaltul neted. Toți sunt niște eroi, cărora trebuie să le fim recunoscători pentru că mașina aceasta ne poartă atît de lin.

Iar eu, cu fața lipită de geam, căutam casa noastră. Cred că am și găsit-o.

- Eu am încercat să-i sădesc sămînta în suflet, dar priviți cum se uită, s-ar putea foarte ușor să nu fi reușit - a spus însoțitoarea cînd m-a predat educatorilor mei.

Dar atunci s-a apropiat de mine cea mai frumoasă dintre surori și m-a liniștit de față cu toată lumea. Mi-a șoptit că nu voi simți nimic violent în educația pe care-o voi primi. M-au trimis afară și a trebuit să aștept în fața ușii. Cînd a venit să mă ia, era fericită. M-a condus zîmbind pe treptele lungi de marmură ce duceau la etaj.

Dincolo de ferestrele coridorului se ridica o pădure și se însera. S-a oprit la etaj. M-am uitat pe geamul pe care am văzut copacii și totodată oglinda chipului ei.

- Minunat, am spus eu, dar atât de încet, încât sigur nu m-a auzit.

Am învățat în câteva zile să scriu și să citeșc și, din clipa aceea, am primit o cameră separată în dosul magaziei, unde puteam să învăț în singurătate. Într-o seară, le-am spus celor din dormitor să nu mă mai urască, apoi mi-am luat așternutul și m-am mutat definitiv de acolo. Am unit două fotolii și m-am întins. Așa m-a găsit Adél. M-a mîngîiat, a așteptat să adorm și nu m-a trimis înapoi.

Într-o bună zi nu au lăsat pe nimeni să intre în sala de mese. Apoi, seara, au deschis ușile de stejar și ne-au poftit pe toți în încăperea prelungă. Mirosul obișnuit al prînzurilor noastre se amesteca cu unul proaspăt, al prafului de pușcă, iar departe, la capătul sălii, am văzut între crengile de brad focuri de artificii. Cînd am ajuns în dreptul pomului, am descoperit că era plin cu îngerași asexuați. Nu se auzeau decît respirațiile noastre și sfîrșitul lumînărilor.

Pe urmă, sora Gizella s-a așezat la armoniu, iar noi am început să cîntăm imnurile repetate săptămîni în șir. Mai tîrziu, cineva a aprins lumina și directorul ne-a chemat pe fiecare, după lista lui. Toți cei trei sute de copii am primit cîteva obiecte de folosință zilnică, din partea lui Dumnezeu.

- De Crăciun, soldații au tăiat cu cuțitul părul tuturor femeilor care se numeau Maria. Și i-au ordonat pantofarului să pună cleiul la fiert, cît mai repede cu putință, amenințîndu-l că-i vor țintui limba cu gloanțele, de calapod. Apoi i-au poruncit să le lipească bărbi din acele fire frumoase de păr, căci de atunci înainte ei vor fi micii Iuși și vor apăra țara.

Bărbile le ajungeau pînă la poale, iar celor mai norocoși, pînă la genunchi, așa că au hotărît cu metrul de tîmplărie cine este Micul Isus șef. Au cîntat toată noaptea prin oraș cu tuburile smulse din orga bisericii și și-au vărsat mațele prin zăpadă în cinstea Colonelului. El a avut în seara aceea de Crăciun cea mai frumoasă barbă, pentru că era făcută din părul mamei mele – mi-a povestit pînă la urmă Adél.

A venit în camera mea, s-a așezat alături, pe pat și, în timp ce vorbea, îmi mîngîia plețele răsirate pe pernă. Printre mineralele din magazia laboratorului, se găseau cîteva cristale în care se răsfrîngea lumina, desenînd pretutindeni dîre în șapte culori. Îmi plăceau, iar, în seara aceea, mi-a dăruit unul din cristale.

Înainte să mi-l dea, a împrăștiat lumina lămpii în șapte firișoare colorate. Și-a pus încheietura mîinii în calea lor și pielea i s-a umplut de nuanțe.

- Mulți au să-ți vorbească despre război. Unii din necesitate, alții din invidie. Au să-ți reproșeze că ai venit prea tîrziu. Nu-ți fă iluzii, niciodată nu e prea tîrziu. Dar tu să-i ierți.

Să-i crezi cel mai puțin pe cei care-ți vor povesti că ei au fost conducătorii, chiar strategii unuia din vestitele bătălii. Iar acum vorbesc despre război ca despre o operație, ca despre îndepărtarea reușită a unei tumori. Ei folosesc pluralul amestecînd războaiele între ele. Le dau nume ca noilor născuți și le numerotează ca pe scaunele dintr-un

cinematograf. Dar tu să știi că le e teamă și că sunt foarte nefericiți. Totuși nu sunt cu nimic mai nefericiți decît tine și nu au născocit niciodată nimic. Nu au fost niciodată medici, nu au făcut decît autopsii, nu au condus nici o bătălie și mai ales nu s-au ales cu nimic de pe urma lor. Au primit doar o amîinare pînă la următorul asalt, nu mîntuirea.

Pentru că războiul e unul singur. El este adevăratul bun al întregului popor și nu se tocește, ci mai degrabă se ascute, mereu. Se manifestă prin crize noi și noi, ca nebunia. Tot mai spectaculoase și mai periculoase. Ai noroc dacă te naști între două crize și ghinion dacă rămîi în viață după cîteva, dar numai în aparență. Pentru că, de la prima bătaie de inimioară, porți și tu acest virus în sînge. Trebuie să te obișnuiești cu el. Numai să știi.

- Vezi cele șapte culori de pe încheietura mea? Sîngele iubirii mele n-a fost roșu, ci în tonurile curcubeului. Și s-a petrecut cam așa. Îl păzeau. Îl rețineau. Nu i-au dat drumul pe front. Nici pe mine nu mă putea vedea decît însoțit. Opt ore de somn, opt ore de muncă, opt de odihnă. Hrană sănătoasă, zarzavaturi de iarnă furate de dincolo de tranșee. Dimineața exerciții de rimă și ritm cu profesori, după-amiaza gîndire liberă cu supraveghetori. Fără miros de dinamită, fără lumină artificială, numai asfințituri și aer curat.

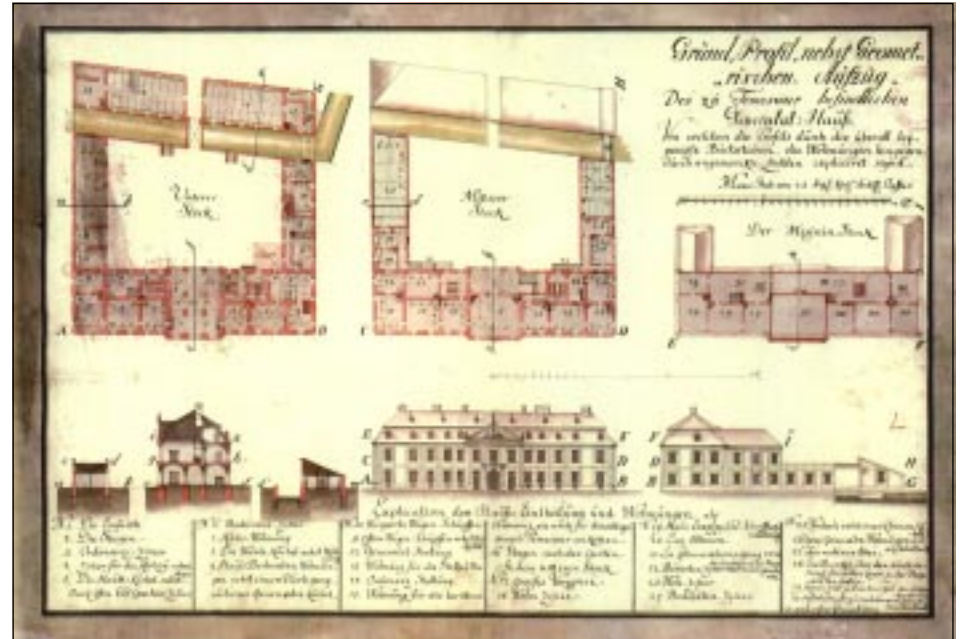
Dar, de îndată ce conflictul s-a încheiat, l-au și aruncat în luptă. Atunci viața s-a născut din nou și numai cei din cercurile înalte nu s-au mirat că a primit pașaport. Făcut anume pentru el, cu poza mea alături de a lui. Fotografii ne-au vizitat luni de zile. Au expus, au retușat și au fost dați afară, întinzînd coarda pînă la perfecțiune. În cele din urmă pașaportul a fost gata, era minunat, legat pe jumătate în piele, numai bun să mă umple de mîndrie, ori de cîte ori îl simțea în buzunarul interior din dreptul inimii. Așa că, în timp ce ruinele erau curățate și cadavrele arse, noi ne-am dus pe litoralul inamic.

"Călătoria noastră a fost mai eficientă decît toate tratativele", a declarat el la întoarcere. "Iată că ne-am întors cu un mînunchi de sonete de dragoste. Nu am cîștigat doar teritorii. Cu ajutorul acestor poezii vom putea educa o generație nouă, proaspătă și viguroasă."

Mașinile de scris făcneau, tipografiilor lucrau ore suplimentare, cenzorii au rămas cu mîinile curate și, pe la mijlocul verii, a apărut prima culegere de sonete. Cu prețul unor compromisuri, a fost înlocuit numele meu într-o singură poezie cu cel al țării, ceea ce a prelungit versul cu două silabe, dar oficialitățile au fost mulțumite.

Eram fericiți, pentru că toate sonetele erau scrise la cel puțin șaisprezece mîini. Le compusesem împreună cu prietenii noștri emigranți, sub umbrele, în timp ce savuram vestitele răcoritoare acidulate. După această glumă proastă, înjositoare față de tot războiul și de întreaga clasă conducătoare, ne făceam planuri și ne imaginam cum voi spăla eu vase în trei schimburi, dacă vom reuși să ne întoarcem

La lansarea primului volum de versuri al țării, au așezat cartea, în mod simbolic, pe un raft gol, în fața camerelor Televiziunii Naționale, apoi i-au dat iubitelui meu decorația. După care au oprit camerele și ne-au luat pașaportul în care erau și cele

două bilete de tren cumpărate cu o zi înainte.

"Pușlamalele mele inimoase", ne-a spus Colonelul. "Dacă nu erau casierii căilor noastre ferate care să vă însoțească pașii cu atenția lor protectoare, duioasă, ați fi în stare să vă întoarceți la lucru. Să scrieți versuri. Dar dumneata, tinere, știi cel mai bine că poezia nu e salahorie. Ai nevoie de odihnă. De nemaipomenit de multă odihnă, altfel te consumi. Îți pieri suflul și atunci gata, uite calitatea, nu e calitatea. Noi te iubim și tocmai de aceea nu avem încredere în dumneata".

Nu aveau încredere în mine. Iar, pe măsură ce se apropia primăvara, tot mai puțin. Germenii însămînțați în sufletul meu nici nu se clinteau. Dormeam într-o cameră separată, ce-i drept, dar nu mă sustrăgeam de la nimic. Chiar mai mult, în timpul programului liber, coboram în bucătărie ca să spăl vase, pentru că omul poate să facă asta și singur. Cristalul de la Adél l-am pus pe pervaz, ca să frîngă lumina și să nu pătească ceva. (...)

Ei bine, la astea mă gîndeam eu în bucătărie, în sala de mese, în camera mea, în timpul orelor, de cînd adormeam și pînă mă trezeam, dar nu erau decît gînduri și nu mă sustrăgeam de la nimic, cu singura excepție a plimbărilor cu cîntec.

La a doua plimbare cu cîntec, am leșinat imediat ce am ieșit pe poartă. Iar la cea de-a treia m-am dus de bună voie la bucătărie, fiindcă o credeam singura faptă prin care puteam să-i recompenez.

Chit că plimbările nu păreau prea complicate. Trebuia să fim în uniforme de orfani, adică în uniforme pe care le purtam întotdeauna. Duminică dimineața, la ora opt și jumătate, sora Gizella se proțăpea în frunte și, în pas cadențat, în ritm mediu de plimbare, grupul ajungea la ora nouă fix în centru, în dreptul statuii eroilor. Acolo, nenumăratele uniforme orfane înconjurau tancul așezat pe soclu, după înălțime, și sora Gizella se oprea în fața țevii. Cîntau pînă ce se făcea ora prînzului.

Nu era o afacere. Majoritatea oamenilor aflați la promenadă ocoleau corul de orfani. Așa că era suficient să deschidă cam o dată la două luni cutia sigilată pe care stătea scris "Pentru orfanii de război și cei obișnuiți".

Crede-mă că nu leșinam intenționat. Totuși au intrat la bănuiele. Iar cei care se mulțumeau cu explicația că aș fi refuzat să contribuie, din încăpăținare, la costurile educației mele, erau cei mai indulgenți. Doi dintre profesorii noștri au fost de părere că

obiecțiile mele se îndreptau tocmai împotriva monumentului. Probabil că și la orele de cor abia dacă îngînam ceva, sabotînd astfel textele patriotice. Leșinurile mele repetate erau dovada cea mai evidentă a atitudinii mele apolitice și reacționare.

Mulțumită istețimii Adélei, aceste insinuări au rămas fără urmări. Dar ea n-a putut să împiedice apariția celor două caricaturi. Într-una din ele eu eram de capul meu în fața monumentului eroilor, iar trecătorii se înghesuiau în jurul pușculiței pentru orfanii de război și cei obișnuiți cu bancnote mari în mîini. Alături, în cea de-a doua caricatură, eu tocmai întindeam pușculița unui cofetar, care îmi dădea în schimb un cornet uriaș, plin cu globuri colorate. Pe care, pentru mai multă siguranță, era scris "înghetată", ca să înțeleagă și cei care nu mai văzuseră așa ceva.

Caricaturile fuseseră făcute de unul din noii preceptori, mai zelos. În numele celor ocrotiți și pentru gazeta de perete, după cum a spus mai tîrziu. Îți povestesc despre ele, pentru că, dacă în viața mea nu au jucat un rol prea mare, în cea a institutului, una dintre ele a devenit foarte importantă. Au discutat soarta acestor caricaturi la multe ședințe de lucru. Artistul și cei din grupul lui argumentau că erau niște desene reușite, estetice și cu caracter educativ. Adél și grupul oponent susțineau că erau niște aiureli didactice, urâte și fără nici un substrat. Sora Gizella se smiorcăia că cele două desene o puneau într-o postură ridicolă, fără nici o vină, iar vâicărelile ei au făcut bine cauzei.

Directorul a hotărît să nu fie expuse la gazeta de perete, dar dacă deja existau, ar fi fost păcat să le arunce. Cu unele modificări, una din ele putea fi de folos. Autorul a fost nevoit să redeseneze bancnotele în monede mici de metal și, așa, portretul meu a ajuns, contrar primelor intenții, în preajma icoanelor. Caricatura a fost prinsă cu pioane pe ușa bisericii, alături de anunțurile matrimoniale și de cele ale familiilor de mai multe ori binecuvîntate. Mai întîi eu bulversam sufletele vizitatorilor și doar apoi pășeau ei în fața Domnului, să se spovedească. (...)

În prima lună au golit de două ori pușculița, iar apoi cam în fiecare lună o dată. Internatul meu și-a dat seama ce înseamnă reclama.

(fragment)

Traducere de MARIUS TABACU

Romanul **Plimbare** [A Séta] este în curs de apariție la Editura Polirom

ISTORIA CRIMINALULUI DE RĂZBOI IVAN IVANOVICI ANDROHOV (II) PROIECTUL EPIC AL ATELIERULUI DE PROZĂ ARIERGARDA

DINȚI

Subsol. Cărămizi. Aer rece. La fel de rece ca în flash-urile epice ale Laviniei, Borco, Helmut, Vighi și Vlad. Cred că și în textul lui Tudor, se vede pe ochi: e încrâncenat. E semiîntuneric, iar lumina monitorului ușor albăstrie se răsfrânge pe chipul lui Daniel Vighi. E ca un drogat care prizează proză. Citește, se oprește, se miră, continuă, hăcuiește, citește și se ascultă în același timp. Acest mareșal al paginilor albe ce devin victorioase nu lasă nimic la întâmplare. Literele de pe monitor par a se juca pe chipul său. Frigul. Din nou frigul. La Bulci o fi tot timpul frig. L-a adus criminalul de război polonez german ucrainian rus, universalul criminal de război. A intrat într-o zi în Bulci, venind pe șosea, cu doi cai și o căruță, un geamantan mare plin de cărți, ascuns, el și femeia lui, nădușit, și privind pe sub șapcă femeile adunate pe la porți. Le ocolea privirile iscoditoare. Femeile se opreau din vorbit și îi conduceau cu privirea. Atunci, de cum a intrat în sat și a dat de femei, au început să se audă dinții. Vag. Apoi din ce în ce mai tare și în special noaptea. Era o liniște ruptă doar de dinți. De zgomotul lor.

Cuvântul lui Helmut *Kriegsverbrechen* (*Criminal de război*) taie aerul rece din subsolul unde ne-am adunat, în Muzeul de Artă, cândva un palat. Limba germană sună dur și rece. Și Helmut astfel hăcuiește. Acum din criminal de război au mai rămas niște zdrențe. Mai nimic. Simt curentul de aer rece pe lângă urechi. E ca și cum curentul aduce cu el și plimbă prin camerele înalte, pe scări, pe sub arcade, bucăți de trecut, al unui trecut pe care îl recompun ficțiunile. Hăcuți, tranșați, rupeți, coaseți trecutul șadar!

Dinții. E noapte. Femeia lui doarme liniștită lângă el. Luna stă lipită perfect pe cer, de parcă nu ar avea volum. Dinții îl înnebunesc. Nu doar că se aud din ce în ce mai des, însă parcă și dantura lui începe să doară. Oamenii din Bulci au danturi. Le vede. Peste tot vede danturi. Iar noaptea le vede adunate în grămezi. Grămezi ordonate. Ca acolo. Acolo. Acolo erau multe danturi, pantofi, ceasuri, haine de blană, inele, cercei, brățări, lăntișoare și medalioane. Femeile nu aveau păr. În Bulci, femeile au părul foarte lung, împletit.

Fumează, stând pe prispa casei, în timp ce o stea căzătoare își lasă o dără strălucitoare pe cerul întunecat. El nu a lăsat nicio urmă. El nu va lăsa nicio urmă. Pentru că Bulci nu are nicio urmă. Bulci e un sătuc suspendat. Nimeni nu pleacă de aici și nimeni nu vine. Doar el a venit. Doar dinții îl pot da de gol. Femeia lui nici măcar nu e a lui. Ea și dinții îl pot da de gol. Zgomotul ăsta îl scoate din minți. E ca și cum nu îl lasă să uite.

Curentul de aer șerpuiește pe sub arcade. Dinții lui se aud parcă și aici. E destul să vorbești despre el și fantoma lui atât așteaptă.

E supărat că a fost prins și dinții l-au dat de gol. Sigur dinții. Femeia era prea tăcută și speriată pentru totdeauna. Nici nu o simțea pe lângă el. Când mergea parcă nu era, părea că se deplasează fără corp. Nu vorbea pentru că nu avea dinți.

DANIELA RAȚIU

DE LA GLONTE LA TANC

Mi-l imaginez așa cum l-au descris cei ce l-au cunoscut. La un metru nouăzeci, cu o talie de vițel și falcos. Trecea drept «bărbat bine». Bea de unul singur o ladă de bere.

De 23 August tata cumpăra o ladă de bere «Azuga» Umplea găleata plină de apă, grijuliu cu sticlele calde. Apa dădea peste marginile găleții. Răsuca încet roata fântânii în sens invers și afunda sticlele în luciul tremurând al apei. Pentru mai multe detalii vezi site-ul "Fratelia anilor '50" pe www.ariergarda.com.

Introduc Ivan Ivanovici Androhov la "Kriegsverbrechen". 0 rezultate. Încerc același lucru la "wiesenthal" și "lastchance". Nimic. Sunt în impas. Răsfoiesc înapoi site-urile accesate până dau de "Paris 4 iunie 1944". Îmi sare în ochi un alt nume pe lista cu litera B: Heinrich Böll. E chiar scriitorul. A fost în același timp cu tata la Paris în cadrul forțelor de ocupație germane.

Turla cheală a unei biserici șvăbești. Crucea trebuie să fi căzut. O imagine atât de obișnuită colegilor de expediție spre Bulci, încât nici nu se sinchiesc să oprească mașina. Who the fuck is care, cum ar spune haverul meu din Fratelia în americana lui ghibițată la televizor. Dacă ar fi o biserică ortodoxă și un parlamentar român în mașină, ar sesiza Curtea de la Haga. Apar tot mai multe cărți în România în care legionarii sunt absolviți de multe păcate fiind că au fost buni creștini. Da' cu fluierătorii în biserică cum rămâne?

La ședința de grup literar ("literarischer Gruppensex", în traducere germană) s-a luat o decizie importantă: nu ne interesează numai misterul legat de criminalul de război de la castelul din Bulci. La fel de importanți sunt oamenii cu care a trăit, apoi urmele lui în conștiința colectivă a comunității și ce se menține în "oral history" a satului. Last but not least, ce impact are demersul nostru asupra publicului larg actual și, în ultimă consecință, cum ne marchează pe noi, participanții direcți ai experimentului literar.

Pe mine mă urmărește imaginea unei singure căruțe pe drumul de mii de kilometri din Polonia până la Bulci. Cu doi cetățeni presupuși polonezi pe capră. Ce mâncau, cum dormeau? Cine a mers o dată și numai 20 de km pe un drum de țară într-o căruță nu se va mai plânge niciodată de drumuri proaste parcurse cu o mașină de orice tip. Oare ce i-a îndemnat să-l parcurgă? Prin acea Europă centrală devastată de război a anului 1945? (Aici ar fi cazul să introduc măcar câteva peisaje ilustrative, dar cu toții le cunoaștem din filme). Trebuie să aflăm măcar data exactă când au sosit în Banat. S-ar putea să se fi folosit de repatrierea șvabilor care a avut loc în exact același timp. O mișcare de proporții biblice, zeci de mii de care încărcate cu familii, de la mic la mare, bătrâni, ologi copii, toți: cu cățel și purcel. Plecaseră în direcția inversă în data de 26 - 27 August 1944, de teama trupelor sovietice. Să fi profitat Androhovii de învâlmășeala inevitabilă și greu de imaginat a unui astfel de exod impus contra istoriei?

Dependințe ale Castelului Mocioni-Stârcea din satul Bulci unde a locuit presupul criminal de război

Silueta egretei pe izlazul iernatic din Bulci. De ce n-a plecat? Aici o să moară. Turla cheală a unei biserici șvăbești. Peisajul se încifrează de unul singur. Oare? Sau simplul nostru demers de a-l privi îi conferă sens? Dacă Androhov n-a fost căutat de NKVD ca un criminal de război, ci ca transfug ucrainean scăpat din armata lui Vlasov? Armata respectivă a fost formată în timpul războiului în majoritate din naționaliști ucraineni și prizonieri căzuți în mâinile nemților, care au luptat până în ultima zi de război de partea hitleriștilor numai de teamă să nu cadă în mâna rușilor. Când au fost capturați la cucerirea Vienei de către trupele rusești și trimiși de conducerea aliată în bună înțelegere în portul Trieste ca să fie repatriați în URSS, au preferat cu miile să sară de pe vapoare într-o încercare reușită de suicid colectiv.

Dacă în spatele mării călătorii a celor doi fugari se ascunde o poveste de dragoste răvășitoare, cum numai războiul o poate scrie?

Când Fischer Onkel venea în vizită era sârbătoare, mama făcea Kreamschnitt, prăjitura lui preferată. Trecea drept cel mai avut din famili, deși nu prea mai făcea parte din "család", cum se autointitula ramificația de rudeni din jurul fraților mamei. Fuseseră opt la număr, mama lor murise la nașterea ultimului copil. Bunicul a reușit cu chiu cu vai să acopere necesitățile bănești, fiind meșter croitor. Dar locul de mamă l-a ținut sora cea mare, Elisabeta. Când cea mai mică surioară a terminat șase clase la Pensionul Notre Dame și și-a început ucenicia de legător de carte la atelierul Busch din Josefin, Elisabeta s-a căsătorit cu Fischer Onkel. Pe considerentul principal că era croitor bun. În "család" bărbații erau sau croitori sau tâmplari buni. Puteau fi nemți, unguri, evrei, turci și mai târziu români sau sârbi, numai să fie croitori sau tâmplari destoinici.

N-a trecut anul și Fischer Onkel a fost înrolat în armata română într-o divizie specială de tanchiști. Ostașii erau, de la soldat la ofițer, germani din România, iar materialul de război, de la glonte la tanc, de proveniență nemțească, celebrele Tiger panzer. Au ajuns în timpul celui de-al Doilea Război Mondial pe flancul de sud în Rusia până în Caucaz,

au fost singura divizie care a spart linia sovietică de apărare pe Urali și au ajuns în deșertul Kâzâl Kum unde s-au oprit, că erau cu vreo trei mii de kilometri în spatele liniei frontului împotmolit la Stalingrad și în fața Moscovei.

Când Elisabet tante a primit înștiințarea oficială că soțul ei a rămas prizonier de război într-un lagăr din Urali, n-a stat pe gânduri o clipă. S-a înscris în Partidul Comunist Român și a plecat cu carnetul de partid în buzunar benevol cu primul tren de deportați șvabi în Urali să-și caute bărbatul. Fiind una din primele membre nemțoaice ale PCR, de după război, în Banat, credea că îl va putea recupera sau cel puțin îi va putea ușura soarta. Nu s-a mai întors niciodată și nu s-a mai auzit de ea. Mama, la optsprezece ani, a intrat și ea după alți doi ani în PCR - de acum PMR - în speranța, la fel de deșartă, că ar putea afla astfel vești de la sora ei. Fischer Onkel în schimb a trăit excelent în lagărele din Urali mai întâi, iar după aceea la diferite comandamente ale armatei sovietice, fiind croitorul preferat al generalilor. A stat doi ani benevol în plus și s-a ales cu un capital consistent și relații pe măsură ca să-și deschidă atelier de mic meseriaș întors la Timișoara.

Deși n-au fost puține cazurile de amnezie și de dedublare a personalității în lagărele groaznice din Donbas, nu cred că mătușa Elisabeta a supraviețuit. Dar dacă s-ar fi aflat că totuși s-a întâmplat o minune și a dus o altă viață sub alt nume cu alt bărbat, familional nostru cum ar fi reacționat?

Dacă doamna Androhov, găsindu-și soțul mort, s-a hotărât să-și ia soarta în mâini și să înceapă o nouă viață, departe de tot ce să-i amintească de cea veche?

HELMUT BRITZ

EU, CANTARAGIUL

- Bă, ce dracu' faci? Tu nu auzi ce-ți zic, dom'le? Vino aici!

Șoferul ocoli grămada de grâu din stânga camionului răsturnat și se apropie de cantaragiul furios care arăta cu degetul spre marginea cântarului.

- Vezi scândurile astea? Le vezi?

- Da, tovarăș.

- Și m-ai auzit când urlam la tine să

POLONIA-CULTURA REZULTATELOR

CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU

În prima parte din luna decembrie a anului trecut am fost în Polonia. M-am reîntors emoționat într-una din țările, puține, în care, dacă aș fi putut să aleg, mi-ar fi plăcut să mă nasc. Am fost, cu câțiva colegi ziariști din România, dar și împreună cu domnul Mircea Martin și cu scriitorul basarabean Leo Butnaru, într-un turneu dens și impresionant în câteva orașe poloneze, discret și atent ghidați de Luiza Săvescu, reprezentanta dinamicului și foarte eficientului Institut Cultural Polonez din România.

Scriu aceste note de călătorie la rece. La mai bine de două luni după ce, între altele, într-un carnetel, îmi notasem impresiile "calde" de acolo. Le recitesc și mă izbesc de aceeași constatare pe care am făcut-o, cu uimire uneori și cu invidie amicală, în fiecare zi de ședere poloneză: oamenii care conduc instituțiile pe care le vizităm nu se simt înjosiți de ideea de succes. Vorbesc elegant și convingător limba unui pragmatism sănătos, bun de copiat. O spun cu mâna pe inimă. Este, de fapt, prea puțin spus că "vorbesc" limba pragmatismului; avem ocazia, în peregrinarea noastră, să pipăim mai ales faptele lor.

Dacă în urmă cu 5 ani, am luat cu mine la reîntoarcerea în România mai ales imaginea unei Cracovii universitare exuberante, acum, revin în țară cu câteva lecții care îmi colorează tabloul unei Polonii în plin fuleu instituțional-occidental. Știu că sună cam romantic, dar nu mă pot abține să nu notez asta: nu ar strica dacă am trimite într-un fel de practică mai multe "plutoane" de funcționari – dispuși să învețe - în cele mai importante orașe poloneze, în instituțiile-reper ale acestora. Fie și numai ca să privească și să ia notițe. Ca să "fure" idei foarte simple și ca să vadă la lucru mecanisme care motorizează - pe diverse paliere - o țară care ar trebui să ne servească drept model mult mai des decât ne este acum.

Începem cu Poznan. Orașul cu cea mai spectaculoasă dinamică de dezvoltare din ultimii ani din Polonia. Orașul (sper că am reținut bine) natal al lui Roland Chojnacki, întemeitorul Institutului Cultural Polonez din România, condus acum, tot cu rezultate spectaculoase, de Jaroslaw Godun. Mergem la primărie - fostă clădire a Colegiului Iezuiților, în care, în 1807, a locuit și Napoleon. Apoi, la Academia de Arte Frumoase, unde apucăm să schimbăm câteva vorbe și cu o studentă venită din România. Și mai apoi, către seară, la Institutul Memoriei Naționale, "CNSAS"-ul polonezilor, mult mai logic organizat, mult mai bine dotat (echipele de cercetători sunt dublate de echipe de procurori), cu aproximativ 1500 de angajați (a căror medie de vîrstă e de 30 de ani, după cum ni se spune). Ar fi trebuit să stăm acolo, la filiala din Poznan cam o oră și jumătate; impresionant de amabili, dr. Konrad Bialecki și colegii care îl însoțesc, ne găzduiesc și ne răspund la întrebări aproape 3 ore.

Trebuie să ajungem în buza nopții la Cracovia - programul de a doua zi e dur. Apucăm însă să ne oprim pentru câteva ore în Wrocław - luăm masa în centrul istoric, într-un restaurant unde, cădem cu toții de acord, cîntă natural și fermecător o tînără femeie cu grație, cu o prezență scenică și cu o voce minunate.

Destul de tîrziu în noapte ajungem la Cracovia. Păstrăm în memorie, la plecarea din 2002, un oraș înșorit; îl regăsim, altfel, oarecum posomorît. Plouă cînd intrăm în Cracovia; suntem însă cazați în cartierul

Kazimierz, la hotelul Eden. La câțiva metri de hotelul unde stăm pentru două nopți a filmat câteva secvențe Steven Spielberg pentru "Lista lui Schindler". Vizităm, cu ghid, cimitirul evreiesc din cartier, apoi, după amiaza, mergem la la Centrul Internațional al Culturii. Bem un ceai extraordinar, primim cărți, luăm notițe într-o fabrică modernă de management cultural. În 2010, dacă lucrurile vor merge bine, în orice caz, dacă vor merge mai bine decât merg acum, România și Polonia ar putea oferi Europei un tandem cultural. "Noi sîntem foarte deschiși pentru un asemenea parteneriat" - spun polonezii. A propos, în 2007, Cracovia a adunat în jur de 10 milioane de turiști. În aceeași zi mergem și la "Tygodnik Powszechny" ("Săptămînalul Universal") - hebdomadur de orientare catolică, dar incompatibil mai "comestibil" decât ce se întîmplă în jurul "Radio Maria". Prindem un moment istoric pentru un brand istoric: săptămînalul "trebuie să se schimbe pentru că altfel încetează să mai existe". Își schimbă formatul și paginarea pentru că nu mai vor să fie "precum o femeie foarte frumoasă cu care nimeni nu vrea să se culce". Trec de la un format mare la unul foarte aproape de o formulă tabloidală. Scurtează textele și dau pozele mai mari. Foarte interesantă discuția de acolo - ar merita spusă cîndva în detaliu. Ar putea folosi măcar ca pildă pentru ce înseamnă să faci un ziar "religios" despre care se știe în toată lumea și care să nu fie îmbîcsit.

Apoi, la Institutul Cărții. Impresionant pur și simplu. Urcăm câteva scări și ajungem, de asemenea, într-o uzină de management cultural. Care duduie cu adevărat. Institutul Cărții împrăștie, cu un ritm amețitor, deci, cu o rigoare exemplară, carte poloneză în străinătate. E un fel de a spune că "împrăștie" - de fapt, cei de acolo, finanțează traduceri din limba polonă în alte limbi (uneori, acoperă integral costurile de traducere), girează festivaluri de literatură și pun pe roate programe de promovare a lecturii. Dați o căutare pe google: Institutul Cărții Cracovia. E mult de "furat" și de aici.

A doua zi revăd castelul Wavel - inclusiv anumite detalii muzeale care nu erau pentru public în precedentele mele descinderi. Ne întîlnim și cu studenții și profesorii lor de la secția de romînă a filologiei jagelloniene. Cu exemplari "ambasadori" și cu potențiali "ambasadori" ai culturii romîne în Polonia care ar merita mai multă atenție decât cea de care au parte acum. Seniorial, I. Kania, super-traducătorul polonez (traduce inclusiv din limba romînă, dar și din alte 10-12 limbi). Delicată, Joanna Porawska. Războinică și convingătoare în vehemența ei, Codruța Antonesei. Mă bucur însă în mod special că e de față Kazimierz Jurczak. Abia aștept să își termine cartea despre conservatorismul românesc și să o citesc.

Apoi, goană către Varșovia. Și, ajunși acolo, întîlniri la foc automat.

Întîi, la TVP-Kultura, "TVR-Culturalul" lor. Mult mai tînăr decât al nostru - există doar de doi ani și ceva. Al nostru și al lor sînt, de altfel, singurele două posturi publice culturale din Europa. TVP-Kultura "bagă" zilnic 19 ore de emisie, se prinde prin satelit și în Asia, mîncîncă în jur de 3% din bugetul total al televiziunii publice poloneze (ceea ce înseamnă cam 10 milioane de euro anual), are angajate în regim permanent 33 de persoane (cu o medie de vîrstă de 33-35 de ani) și - asta nu însă o surpriză, nu? - "nu are audiența ca prioritate". După, în ritm

alert, bifăm două săptămînale serioase - "Wprost" și "Polityka". Ultimul, e un fel de "22" al lor. La "Wprost" mergem chiar la sediul lor. Etajul 20 și ceva, într-un super building, o super-redactie. Ne așteaptă și ne ghidează Waldemar Kedaj, șeful secției "internațional" al săptămînalului care vinde între 260.000-270.000 săptămînal (și nu e primul pe nișa asta). Ne vorbește 10 minute într-o romînă impecabilă. Apoi, într-un cadru informal, cu un publicist-comentator de la "Polityka". Îmi spun, după fiecare dintre cele două întîlniri, că suntem la ani buni distanță în urmă față de media poloneză.

Însă, ceea ce e și mai șocant abia urmează. Ajungem, în jur de ora 16, la cotidianul quality numărul trei - ca audiență - din Polonia. Se cheamă "Dzienik". E un fel de "Cotidianul", varianta poloneză. Poloneză, dar cu infuzie masivă de capital de la Axl Springer. Înainte de a intra, cît trag o țigară "fumătorii" grupului, mă uit cu atenție și fotografiez clădirea. E imensă! Sigur, nu e numai "Dzienik" acolo; sunt mai multe "produce" și departamente ale trustului care editează acest cotidian, dar orișicît. Mă minunez

cu voce tare. Luiza mă aude și zîmbește cu subînțeleș. Îmi spune apoi că ceea ce văd e nimic pe lîngă ce au cei de la "Gazeta Wyborcza". Acolo unde trebuie să ajungem, dacă ne iese turul de forță, la ultima întîlnire, seara. Intrăm: impozant, de asemenea. Ca și tirajul: vînd efectiv 170.000 de exemplare zilnic. Știu cifrele din România - fac, normal, ochii mari. Și, încă o dată, "Dzienik" e doar numărul trei. În fine, ajungem și la Institutul Cultural Român. La Doru Branea. Stau în centru, incredibil de bine. Doru ne rezumă povestea ICR Varșovia; punctează foarte bine și din multe "poziții" în zonă. Reiau în minte, ascultîndu-l, calculele mele: dacă am avea vreo 50 ca el, plasați în toată lumea, ar fi mult mai bine pentru România.

Nu mai ajungem la "Gazeta Wyborcza". Nu mai apuc, deci, să casc și mai mult ochii de uimire. Însă e foarte foarte bine și așa. Am portofelul doldora cu cărți de vizită. Și, după două luni de decantare sau, în unele cazuri, chiar de evaporare a impresiilor și emoțiilor, câteva certitudini. Una dintre acestea: mi-ar fi plăcut să fiu polonez.

Institutul Polonez din București
 împreună cu revistele
Observator cultural, Orizont și Contrafort

vă invită să participați la
cea de-a VII-a ediție a concursului

*Eseu despre cultura și istoria
 poloneză a sec. XX și XXI*

Premiul I: un sejur de trei/patru săptămîni în Polonia, la un curs de limbă și civilizație polonă (transport cu avionul)
Premiul II: 200 euro (echivalentul în RON)
Premiul III: 100 euro (echivalentul în RON)

Eseul declarat câștigător va fi publicat într-una dintre revistele culturale românești de largă audiență precum și pe pagina web a Institutului Polonez.
 Data limită de trimitere a textelor: **30 aprilie 2008.**

Institutul Polonez
 str. Alexandru Constantinescu nr. 46-48, ap. 1
 sector 1, 011474 București
 tel.: 0040 21 224 45 56
 fax: 0040 21 224 56 93
 e-mail: institutul.polonez@culturapoloneza.ro
 www.culturapoloneza.ro

ÎN SECRET, MI-AR FI PLACUT SĂ FIU TIGANCA SAU DESPRE EUROPA ȘI ETNIA EI CALATOARE RODICA BINDER

Mărturisirea a făcut-o nimeni altcineva decât Madonna, într-o conferință de presă, la recent încheiata ediție a Festivalului Internațional al Filmului de la Berlin. Acolo, "diva absolută" s-a prezentat în inedita postură de regizoare a peliculei "Fifth and Wisdom". Contează prea puțin că filmul a fost un real eșec câtă vreme Madonna a reușit să fie vedeta cea mai asaltată a Berlinalei, făcând reclamă și interpretului principal al primei sale creații cinematografice, Eugene Hütz. Vara trecută Madonna și-a extaziat din nou admiratorii dînd o fulminantă interpretare songului "La Isla Bonita", acompaniată de formația Gogol Bordello a aceluiași Eugene Hütz. În uralele fanilor, diva a făcut o reverență noilor ei prieteni: "My romanian Gypsy Friends".

Madonna, chiar dacă nu este nici prima și nici singura care descoperă și se folosește de farmecele muzicii gitane din Balcani, poate contribui în felul ei la popularizarea tradițiilor acestei minorități europene. De ce și-ar fi dorit ea însăși să fie o țigancă? Fiindcă este fascinată de nomadismul, de muzica, de caracterul spontan al vieții țiganilor. Ca majoritatea celor care au tematizat literar, plastic sau muzical existența și destinul țiganilor, și Madonna a căzut în plasa unor clișee care aureolează pozitiv, frizînd kitsch-ul, imaginea "călătoarei ginte".

"ATENȚIE TIGANI" - ISTORIA UNEI NEÎNTELEGERI

Cît de mare este deschiderea arcului percepției "celuilalt" - a "țiganilor" - de către locuitorii ținuturilor prin care aceștia trec, oprindu-se temporar de cele mai multe ori și doar în ultima vreme, stabilindu-se definitiv într-un singur loc, nu cuvintele Madonnei lasă să se înțeleagă, ci o expoziție, organizată și prezentată la Luxemburg, care trebuia să ajungă și la Sibiu, dar din varii motive, mai mult sau mai puțin absconse, a ocolit România pentru a poposi la Helsinki. Intitulată voit provocator "Attention Tziganes! /Atenție țigani, istoria unei neînțelegeri" expoziția a avut drept cadru parteneriatul celor două capitale culturale ale anului trecut, Luxemburg și Sibiu.

Din nefericire, îmi spun și acum, la câteva luni după ce am vizitat-o și ori de câte ori mai consult cu mare plăcere și folos uriașul catalog, România ar fi trebuit să fie prin excelență destinația primă a acestei unice manifestări cu atît mai mult cu cît și expoziția și splendidul catalog sunt roadele unei colaborări a specialiștilor din Germania, Spania, Franța, Finlanda, Marea Britanie, România, Cehia, Suedia și Luxemburg. O realizare cu adevărat europeană, inteligentă și edificatoare, la a cărei concepție a contribuit și Corina Ciocârlie, comisariatul expoziției, semnatarea mai multor articole în catalogul care, de facto, este un fascinant tratat de inițiere în istoria și cultura acestei etnie.

EXCLUZIUNE/ INCLUZIUNE

Întru totul "academic" a fost tratată problematica "țiganilor" în Europa centrală și de răsărit, de către un grup de cercetători afiliați Universității din Trier. Specializat în studierea fenomenelor incluziunii și excluziunii acestei comunități etnice în Europa Centrală și de Răsărit, grupul de lucru, din care fac parte și universitari români, a organizat la finele toamnei trecute un simpozion avînd ca temă formele de reprezentare și semantizare a "țiganilor". Termenul este pus cu mare precauție între

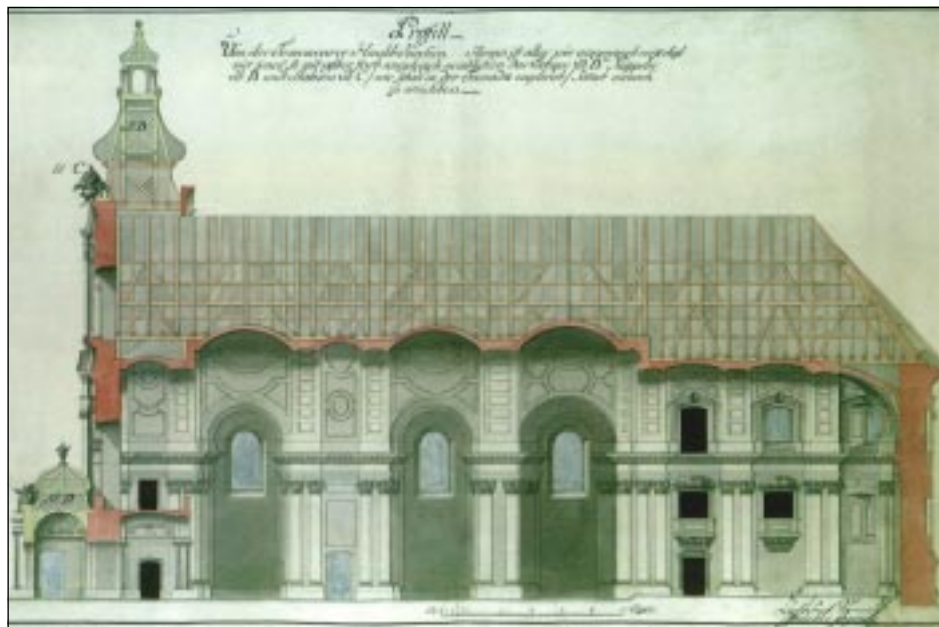
ghilimele în Germania din cauza balastului istoric, iar în discursurile orale, prezentatorii au grijă să indice prin gesturi precis codificate, această particularitate a utilizării sale generice. Un volum publicat tot anul trecut, coordonat de Iulia Karin Pătruț de la Universitatea din orașul de baștină al lui Karl Marx și de profesorul Herbert Uerling, ca și de profesorul George Guțu de la Universitatea București, prezentat cu ocazia simpozionului, a focalizat "figura țiganului în literaturile central și est-europene". Contrastul care există între abordarea "in vitro", pur imagologică și academică a ontosului gitan și realitățile date de zi cu zi, a fost la scurtă vreme după simpozionul din Trier cum nu se poate mai dramatic. Incidentele de la Roma, provocate de cazul Mailat, au evidențiat cu maximum de tragism cît de uriaș este potențialul de neînțelegere, discriminare și chiar ură ce dăinuie pînă și în societățile occidentale "emancipate". Fără intenția de a bagateliza fărădelegea comisă de Mailat, un rrom originar din România, în presa occidentală s-au făcut auzite voci care au atras atenția asupra marii neînțelegeri pe care, în termeni diferiți, au tematizat-o atît expoziția de la Luxemburg, cît și simpozionul din Trier.

ÎNȚÎLNIRI NEAȘTEPTATE

Îl reîntîlnesc astfel pe Norman Manea în paginile cotidianului *Le Monde* semnînd în traducerea Alexandrei Laignel Lavastine un articol care cere reevaluarea de către România, Italia și Uniunea Europeană a statutului social al comunității gitane. Îl reîntîlnesc pe Mircea Cărtărescu cu un text tradus de Gerhard Csejka, publicat în *Neue Zürcher Zeitung*, intitulat "țiganii - o problemă românească". Dar și o cronică de carte, un splendid album fotografic editat la Steidl despre țiganii din Europa. *Tagesspiegel* scrie despre vîntul vieții, relatînd despre vechi prejudecăți și noi imagini ale rromilor, *Tageszeitung* revine asupra eternului "antițigănist" cu prilejul celor 65 de ani care au trecut de cînd guvernul nazist a oficializat selecția și internarea în lagărele de concentrare a țiganilor. Aflu la finele lunii ianuarie că, în sfîrșit, poate începe în luna februarie construcția memorialului închinat "Romilor și Sintilor" care au fost exterminați în lagărele naziste. Numărul lor se ridică la 500.000. Edificarea memorialului a fost întîrziată de dispute terminologice, legate de cuvîntul "țigan" care aici, în Germania, cum bine se știe, are din rațiuni istorice o cu totul altă semnatică decît cea curentă și inofensivă. Monumentul are forma unei fîntîni, va fi ridicat în Tiergarten din Berlin, în apropierea Reichstagului și este opera plasticianului israelian Dani Karavan. Pe bordura fîntîinii vor fi încrustate versurile poetului italian Santino Spinelli, din poemul "Auschwitz".

Și între timp am mai citit și romanul lui Richard Wagner, "Das reiche Mädchen" (Fata cea bogată) povestea de dragoste nefericită dintre Bille, o tînără nemțoaică, cercețoare pasionată, etnolog, moștenitoarea unei averi considerabile și dintre Dejan, un rrom din ex-Jugoslavia. Amorul se transformă în ură de moarte, culminînd cu uciderea de către Dejan a soției sale, Bille. Richard Wagner evită abil capcanele melodramei. Romanul lui are un mare merit extra-literar obținut însă cu excelențe mijloace literare: acela de a desființa și câteva noi prejudecăți puse în circulație în Apus de hipercorectitudinea politică.

Bonn, 22 februarie 2008

BERLIN. POVESTI DE LUAT ACASĂ ADRIANA CÂRCU

Ajung în Berlin după mulți ani. Ultima dată cînd am fost aici, orașul era un fel de rană imensă, traversată de urma zidului căzut ca de o cicatrice nevindecată. Ies din gara cea nouă, un colos de sticlă care arată mai degrabă a terminal de aeroport și dau cu ochii de noua siluetă a orașului: clădiri svelte, lucioase; macarale. Îl salut pe șoferul de taxi cu "Hallo" și el îmi răspunde, "Hi". Semn bun, mă gîndesc. Ne îndreptăm spre cartierul numit *Prenzlauer Berg* situat în fostul Berlin de Est. Absorb primele impresii. Fac un comentariu despre traficul sedat la care șoferul îmi spune, "Ne-am dat cu toții seama că treburile nu merg mai repede și nici mai bine dacă ne agităm". Bună filozofie.

Am întîlnire cu Răzvan Georgescu, care se află în ultima fază de montare a filmului său, *Testimony*, la un studio de montaj din incinta unei foste fabrici de bere. Complexul de clădiri din cărămidă, care azi poartă numele de *Kulturbrauerei* (berărie culturală), adăpostește teatre, galerii de artă, cluburi și studiouri, toate înșirate de-a lungul a 6 curți interioare, cu acces din 4 străzi. Cînd taxiul oprește, primul lucru pe care-l văd este cuvîntul LIEBE construit din litere de înalte de oțel care domină curtea roșie. Un început foarte bun! Răzvan cu echipa lui tocmai se pregătesc să iasă la prînz, așa că mă alătur lor. Intrăm într-un restaurant italian unde mîncăm prima pizza autentică după cele aproximativ 150 de vizite la restaurante italiene în cei 20 de ani de Germania. La întoarcere, privind curioasă în toate direcțiile, văd clădiri într-un amalgam curios de Jugendstil trecut prin vitregiile erei comuniste. Unele și-au reprimut strălucirea originală, altele poartă încă inscripțiile erei post-punk, de curînd apusă. Impresia generală, însă, dată de micile restaurante confortabile, de barurile cu nume rusești (rezultate ale unei recente nostalgii *Ostblock*), de boutique-urile exclusive, este cea a unui sat global.

A doua zi dimineață dau o raită pe străzi, navigînd printre pomii de Crăciun eșuați pe trotuare, unii cu decorația încă intactă (probabil zvîrliți pe geam într-un acces de furie post-festum), alții vopsiți într-un albastru galactic. Trec pe lîngă galerii de artă, magazine de alimente organice, restaurante; un chinez, un indian, trei italieni, un spaniol. Multe florării, bombonierii, standuri de fructe; magazine cu sute de lămpi aprinse, toate frumoase, și chiar și un magazin cu articole de plajă; duzini de baruri intime cu terase încălzite (de la 1 ianuarie fumatul în locale este interzis în toată Germania), cu mere roșii și lumînări în abajururi de sticlă pe mese de fier, unde pomii din ciubere încep să înflorească de la căldura radiatoarelor. Mă trezesc ca dintr-o vrajă cu ochii ațintiți la numele unui magazin și la început cred că nu am citit bine. Mai citesc odată, *Magazin de povești*, iar dedesubt, pe o tablă, scris cu cretă, «Povești de dus acasă». Singurul magazin din Germania unde puteți cumpăra povești croite pe măsura dumneavoastră pentru orice ocazie, în orice situație». Întru și aflu că poveștile cu pirai și cele de magie sunt la mare cerere anul acesta : «ajunge să ne dai subiectul și să ne spui care dintre personaje vrei să fii tu sau cei apropiați și noi îți țesem povestea». La sfîrșit, țesătorii de povești îmi spun că au o ofertă specială de Valentine, numită «You Are a Thing of Wonder». Le răspund rîzînd că, deși sună ca și cum ar fi vorba chiar despre mine, prefer ca povestea asta să fie scrisă de altcineva.

Seara luăm metroul spre *Berliner Philharmoniker*. Răzvan, un versat în ale clasicului, freamătă la gîndul că va asculta o piesă de Bach în prelucrarea orchestrală a lui Anton Webern, îmi spune: "Dacă vrei, după aceea putem pleca". Și mare dreptate are: deși avem locuri chiar în mijlocul scenei, în spatele timpanelor, Simfonia a 8-a de Schubert se dovedește prea romantică și pentru gustul meu. În metro, același aer relaxat. Cei mai mulți citesc, văd titluri în cel puțin trei limbi, unii se întretin liniștit cu vecinii de scaun de parcă ar fi cunoștințe vechi. Ieșim în *Potsdamer Platz* și, din agora vîntoasă, văd în sfîrșit Berlinul cel nou, capitala pe care am urmărit-o toți anii aceștia în uluitoarea sa metamorfoză dinspre orașul ruinelor spre orașul luminilor, orașul stelelor. Clădiri uriașe străpung cerul, o polițistă cu cozi aurii dirijează circulația cu mișcări grațioase, cafenelele lucesc molcom, mașinile alunecă, iar eu am senzația că noi sîntem singurii care se grăbesc.

Simt din nou calmul senin numit, atît de plastic, "*Gelassenheit*" și realizez că aceasta este nota distinctă a Berlinului de azi, o trăsătură rezultată din fuziunea a două lumi și din amestecul a mii de ingrediente sociale și naționale. După concert coborîm din nou la stația de metro și, așteptînd în fața unui chioșc din alt secol, privesc picturile imense afișate pe pereții faianțați, ce invită la vizitarea expoziției "*Maestri francezi din secolul al XIX-lea din Metropolitan Museum of Art, New York*". Am senzația că timpul s-a oprit, iar eu conduc grupuri de turiști americani prin Berlinul de curînd reunit. Berlinul de acum 17 ani.

Berlin, 10 ianuarie, 2008

CÂINELE DIN BASKERVILLE ȘI TOVARAȘUL COSTEL DANA CHETRINESCU

Ne este bine cunoscută tuturor eficiența detectivilor englezi, a Scotland Yard-ului, a serviciilor secrete MI-5 și a multor altor indivizi și instituții care, de-a lungul timpului, au rezolvat enigme, au trimis ucigași la spânzurațoare sau, pur și simplu, au salvat omenirea. Când văd într-un ziar local că polițiștii din comitatul Derbyshire vorbesc în germană cu ciobăneștii germani din dotare, deși aceștia au fost crescuți și dresați în atmosfera umedă și caldă a Gulfstream-ului, nici nu mă mir și nici nu râd, așa cum și-ar fi dorit-o probabil autorul articolului cu pricina. Eu văd morala fabulei cu totul altundeva.

Din romanele și nuvelele care au consacrat genul polițierului aflăm că vrednicia celor mai celebri anchetatori nu constă doar în capacitatea de a găsi criminalul, ci într-o serie de detalii dintre cele mai mărunte, care pot părea inutile sau prostești doar celui care nu are nici cel mai vag habar despre bunul mers al muncii de detectiv. Doctorului Watson nu i se pare vreodată că un indiciu ar fi atât de elementar cum îi apare el mai introvertitului său prieten cu șapcă și pipă. Să nu mai vorbim despre neștiutorii fermieri și vicari, provinciali de carieră, care nu suspectează nimic dubios în viața liniștită pe care o duc în satul St. Mary Mead, fiind imperios necesară prezența fetei bătrâne care, cu un venit modest, dar cu o minte prodigioasă, rezolvă cele mai sinistre crime în timp ce tricotează șosete, punându-i la respect pe cei mai întreprinzători comisari.

Nevoia burgheză de ordine a făcut din romanul polițist un gen literar de succes. Nevoia britanică de *common sense*, această virtute atât de greu de înțeles de către bieții continentali (nu contează de pe care continent anume), a făcut din polițierul englezesc un bestseller imbatabil. Agatha Christie este de departe cel mai bun exemplu: autoarea ocupă un loc de cinste în Guinness Book, cu aproape 4 miliarde de volume vândute (mai ceva ca Shakespeare și aproape la fel de bine ca Biblia), până și francezii citind-o cu aproape de două ori mai mult entuziasm decât pe cel mai citit scriitor național, Emile Zola. Septagenara eroină a doamnei misterelor penale, Miss Marple, se mișcă într-un univers aproape ireal prin idilismul său, ea însăși fiind aproape ireală prin încăpățănarea cu care mânuiește croșeta în umile salonașe de țară, când s-ar putea bucura de o carieră strălucită și de lumina reflectoarelor datorită inteligenței și imaginației fără egal. Și de ce nu, la urma urmei, dacă până și Compay Segundo, cel mai celebru cubanez după bunul Fidel, a primit MTV Music Award pentru debut la frumoasa vârstă de șaptezeci de ani?

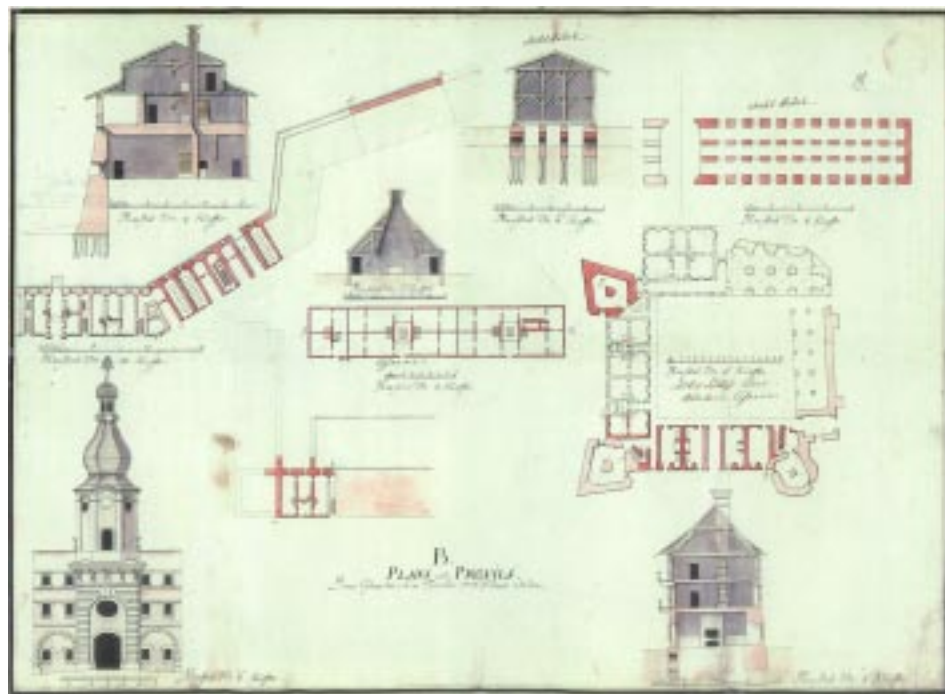
Urmărind-o pe Miss Jane Marple pe străduțele somnoase din cătunul izolat, în care singurele evenimente notabile sunt concursurile de muzică organizate la vicariat pentru cine nu are ceva mai bun de făcut (adică pentru mai toată lumea), este de mirare să vedem câte crime odioase au loc într-un perimetru atât de restrâns și într-un timp atât de scurt. Aceste evenimente tulburătoare nu fac, însă, decât să amintească cititorului – anglo-saxon sau de aiurea – cât de prețioase sunt ordinea și liniștea într-o comunitate, cam ca în bancul cu rabinul și capra, a cărui relevanță mi se arată cel puțin o dată pe săptămână (cu omul strâm-

torat care locuiește cu prea mulți membri ai familiei într-o casă prea mică dar care, după ce, la sfatul rabinului, își pofteste înăuntru și animalele din poiată, se simte dintr-o dată copleșit de lărgământul odăitei). Restabilirea controlului în St. Mary Mead nu ar fi posibilă fără hachițele bătrâncii cu andrele. Tricotatul ei, oricât de demodat și înduioșător ar părea, nu trebuie privit cu condescendență pentru că tocmai el îi permite detectivului amator să pună cap la cap, cu precizie chirurgicală, complicatele piese de puzzle care formează misterul unei crime. Dacă împletitul de botoșei pe care nu îi încălță nimeni nu este un demers ilar sau fără noimă, de ce ar fi conversația în limba germană cu asistenții patrupezi? E adevărat, Sherlock Holmes nu i se adresa în nicio limbă câinelui din Baskerville, dar nici acesta din urmă nu s-a arătat cooperant și, în consecință, a sfârșit înecat într-o mlaștină.

Pentru cititorul român al buletinului informativ al poliției din Derbyshire, însă, câinii polițiști din dotare au o rezonanță aparte. În timpurile pre-revoluționare, detectivul, polițistul sau – Doamne-păzește! – agentul secret erau uneltele revoltătoare ale capitalismului occidental, subminând, cot la cot cu Coca-Cola și Mickey Mouse, construirea socialismului. Ordinea burgheză pe care încercau s-o restabilească și individualismul pentru care se munceau un Holmes sau o Miss Marple nu aveau nimic în comun cu structurile de adâncime ale sistemului autohton.

Așa că românii s-au grăbit să adapteze genul care i-a consacrat mustața în furculiță a lui Poirot la cerințele locului și momentului. Iată cum s-a născut la noi milițierul. În locul detectivului solitar și nu o dată cinic, a apărut tânărul milițian, băiat simplu, din popor, dornic de afirmare la oraș, investigând crime la bloc, prinzând șoferi cu foi de parcurs măsluite, încrunțându-se competent la o (auto)biografie dubioasă, eliminându-i din sânul societății pe toți neadaptații. Publicul larg al vremii nu l-a primit, însă, pe băiatul ce nu-i iese superiorului din cuvânt și ia numai decizii în conformitate cu directivele de partid cu entuziasmul arătat jachetei victoriene a slăbănogului din Baker Street. Tânărul disciplinat și asudat îi dădea consumatorului local de ficțiune polițistă un insuportabil fior de realism: milițianul se confunda – din nefericire pentru bunele sale intenții – cu alter ego-ul său mai întunecat, cel ce frunzărea neobosit dosare într-un beci.

Ceea ce l-a ținut un timp pe junele de treabă pe linia de plutire a fost câinele de care nu se despărțea nici zi nici noapte. Câinele – ciudată întâmplare – era tot de rasă germană, un lup pe care englezii l-ar numi alsacian. Ce scăpare de neiertat pentru creatorul personajului cu buletin de București! Mult mai în spiritul naționalist paranoic al momentului ar fi fost un ciobănesc mioritic, căruia n-ar fi trebuit nici în ruptul capului să i se adresezi altfel decât în monosilabe autohtone, cu accent de Capitală. În plus, simpaticul cățel a fost învățat să răspundă la cel mai neaoș nume cu puțință, inofensiv în esența sa: Costel. Ce mai încoace și încolo, alsacianul l-a salvat pe milițian. Nu știm, însă, în lipsa a ceva echivalent cu dosarele Securității și cu tot prestigiul asigurat de vajnicii înaintași în ale criminalisticii, ce nevoie aveau polițiștii din Derbyshire de Costelul nemțesc original.

Gravurile din acest număr sunt reproduse din volumul I al lucrării lui Mihai Opriș *Timișoara. Monografie urbanistică*

GERMANA PENTRU CÎINI. FALS TRATAT DE DANEZA CIPRIAN VÂLCAN

Ziarele britanice se amuză pe seama polițiștilor Maiestății Sale, remarcând cu ironie că specialiștii în dresaj care se ocupă de instrucția cîinilor le vorbesc acestora numai în germană, cu toate că respectivele patrupeze, de obicei ciobănești germani, s-au născut în Marea Britanie. Pare dificil de stabilit dacă în spatele valului de ilaritate generală întreținut de jurnalele de limbă engleză se află numai obișnuita mitologie a stupidității polițistului sau dacă nu cumva în cazul de față s-a insinuat și o doză de xenofobie gustată de cititorii de tabloide din Albion, francezii și germanii fiind ținta preferată a unor asemenea șarje mai ales cu ocazia unor evenimente sportive importante. Însă dincolo de veritabilele motive ale reacției gazetarilor dornici să ofere mostre de ridicol absolut pentru a-și distra cititorii, rămâne de stabilit dacă nu cumva informația transmisă a fost una greșită. Or, mai mulți reporteri scandinavi trimiși la fața locului pentru a investiga veridicitatea acestei știri au demonstrat că ziaristii britanici au acționat cu superficialitate, fără să verifice dacă limba folosită pentru dresarea cîinilor era cu adevărat germană. Ei au reușit să afle că, într-adevăr, instructorii poliției pretindeau că folosesc comenzi speciale în limba germană, însă, de fapt, fără să știe, le vorbeau cîinilor în daneză, lucru dovedit de un jurnalist norvegian care a participat la ședințele speciale de dresaj. Dacă în situația folosirii germanei puteau fi invocate câteva argumente șubrede, printre care și acela că germana din discursurile lui Hitler părea destul de apropiată de un lătrat, în cazul folosirii danezei nu părea să existe nici o explicație plauzibilă. Un filosof scoțian a pretins că, profitând de dezinteresul vorbitorilor de engleză pentru alte idiomuri, un dresor irlandez de origine daneză de la începutul secolului XX ar fi introdus aceste comenzi în manualele folosite de polițiștii britanici, prezentându-le însă ca mostre de limbă germană.

Adevărata explicație avea să fie însă oferită de un lingvist islandez. El a descoperit soluția problemei în cronicile lui Saxo Grammaticus. Potrivit acestuia din urmă, eroul danez Gunnarus, după ce i-a învins pe norvegieni, a hotărât să-i pedepsească pentru orgoliul nemăsurat de care au dat dovadă punând pe tronul regatului lor un cîine. Iar pentru ca umilința să fie deplină, a numit o serie de guvernatori obligați să controleze afacerile publice și private în numele lătrătorului, plasând, în plus, în jurul acestuia nobili de diferite ranguri însărcinați cu îngrijirea lui clipă de clipă. De asemenea, Gunnarus a poruncit ca suveranului canin să-i fie acordate toate onorurile de care se bucură în mod obișnuit un monarh, urmînd ca el să fie salutat potrivit protocolului de fiecare dată cînd trecea prin fața supușilor săi. Cei care ar fi îndrăznit să încalce aceste dispoziții urmau să fie uciși în chinuri groaznice pentru a le fi pedepsită insolenta.

Savantul islandez susține că extraordinarii cîini ai polițiilor moderne sînt cu toții urmașii acelei dinastii canine ce a rămas pe tronul Norvegiei pînă cînd furia lui Gunnarus a fost potolită de nesfîrșitele plîngeri ale învinșilor săi. Dresarea eficace a acestor patrupeze se poate face numai dacă se folosește limba utilizată în conversațiile de la strălucitoarea lor curte de pe vremuri, limba cuceritorilor, adică daneza. Tocmai de aceea, vechile manuale de dresaj cuprindeau o listă de 150 de cuvinte daneze necesare pentru parcurgerea unui ciclu complet de instrucție canină, cuvinte pe care ignoranța modernilor le-a socotit cuvinte germane.

CONFESIUNI, REGRETE ȘI IZBĂVIRI IMAGINATE ADINA BAYA

Secționată în episoade ce se dezvăluie non-linear în fața audienței, fără nici o restricție cronologică sau cauzală, narațiunea ce stă la baza filmului *Remușcare* (*Atonement*) este de fapt povestea unei povești. Mai exact, istoria din spatele scrierii unui roman, desfăcută precum un puzzle în bucăți ce ajung în mod aleatoriu în vizorul naratorului. Filmul începe prin 1936, apoi acțiunea sare în 1941, iar ulterior revine undeva la mijlocul perioadei, doar pentru ca mai departe să penduleze episodic în diverse momente din timp. Fiecare asemenea episod reprezintă la rândul său o succesiune de repetări ale unei scene-cheie, văzute din perspectiva unor personaje diferite. Totul – aflăm la final – pentru a dezvălui fațetele multiple ale intrigii centrale din romanul *Remușcare* (*Atonement*), construit pe scheletul unei rame duble. La primul nivel, autorul Ian McEwan spune povestea scriitoarei Briony Tallis, iar la cel de-al doilea, Briony însuși expune faptele din propriul roman. Abia spre sfârșit aflăm că între romanul lui McEwan și cel scris cu același nume în rama ficțională de Briony există o singură diferență. Majoră însă: primul – sau cel "real" – se termină tragic, în timp ce în cel de-al doilea ni se oferă opțiunea unui deznodământ acceptabil.

La fel ca strategia reluării unei scene din perspective multiple ce converg spre același moment-cheie, invitația deschisă în culisele scriiturii este o tehnică deloc neobișnuită, întâlnită la mulți autori fie sub formă autobiografică, fie ca un dialog metatextual între scriitor și cititor. Dar câtă vreme tehnica are o rezistență verificată pe hârtie, jucându-se cu atenția, receptivitatea și așteptările cititorului privind cronologia și secvențialitatea motivațională a narațiunii, oare pot aceste artificii scriitoriale supraviețui dincolo de roman? Pot ele transcende hârtia pentru a crea povestiri la fel de captivante pe ecran?

Proaspătul Glob de Aur câștigat de filmul regizat de Joe Wright, plus faptul că e nominalizat în șapte secțiuni la premiile Oscar, ar putea servi drept răspunsuri afirmative. Pe altă parte, unul dintre cei mai populari cronicari de film ai revistei *New York Times*¹ e de părere că "succesul romanului lui McEwan e asigurat prin crearea unei forme sofisticate de thriller, pe când filmul lui Wright încearcă să facă același lucru, dar nu reușește să surprindă ritmul, profunzimea psihologică și complexitatea narațiunii – toate fiind ingrediente indispensabile reproducerii romanului cu un succes echivalent pe ecran". Iar părerea e împărțită de destule alte voci din rândul criticii.

Vizibil încă de pe afiș, jocul perspectivelor domină tehnica de expunere. Scenariul nu doar că reia fiecare episod din unghiuri de vedere diferite, dar și în construcția sa de ansamblu putem observa că folosește alternativ două lentile separate. Există o ruptură evidentă între prima parte – portretizând tihna burgheză a perioadei interbelice, în care surorile Cecilia și Briony trăiesc în conacul generos al unei familii bogate, undeva în Anglia rurală, cu soare veșnic dogoritor, grădini mereu verzi și râuri ce susură prin livezi – și cea de-a doua –

zugrăvind culorile închise ale războiului, sărăcia urbană a Londrei, secvențe cutremurătoare de pe frontul din Franța, spitale înșesate de muribunzi aduși de pe front. Vădit și pe afiș, acest clivaj între, pe de o parte, nuanțele de galben luminos ce explodează pline de energie în exteriorul văratice, unde personaje adolescente trăiesc o vacanță perpetuă, în care se preocupă doar de cărți, iubiri și intrigi copilărești, și, pe de altă parte, tonurile gri, cruzimea și ororile războiului, rămâne o strategie de relevare prin contrast. De pe fondul cenușiu al frontului, întoarcerea imaginărilor în timp e și mai dureroasă.

Liantul determinant dintre cele două planuri succesive este o întâmplare. Veșnică vânătoare de drame și intrigi teatrale, micuța cu veleități de scriitoare și răbufniri de copil răsfățat, Briony (Saoirse Ronan), la doar 13 ani, reușește să creeze un complot care de la aparența infantilă escaladează la o adevărată catastrofă pentru viața surorii ei, Cecilia (Keira Knightley), și a iubitului său, Robbie (James McAvoy).

Așadar, ceea ce aduce laolaltă toate fragmentele disparate ale poveștii și servește drept fir roșu este vina pe care Briony o duce cu sine din copilărie, de la comiterea faptei ce distruge viețile a doi oameni dragi, până la bătrânețe când (jucată sublim de maestra Vanessa Redgrave, din păcate într-un rol ce ocupă prea puțin loc) transformă întreaga poveste într-un roman confesiv. Izbăvirea prin scris este, până la urmă, marea teză a filmului și secretul pe care audiența îl află în culisele laboratorului de creație al scriitoarei. Obținerea unei iertări imaginare prin confesarea vinei către publicul cititor, deși la un moment tardiv, e etalată ca rațiune a întregii povești. O teză de un romantism cam depășit, în opinia suprasemnatului, dar care iată că reușește să atragă destule aplauze, chiar într-o eră a audienței plictisite și cinice, mai degrabă cumpărătoare de umor facil decât de drame sentimentale.

¹ Traducerea mea după A.O. Scott, *Movie Minutes: Atonement*, *New York Times*, 7 dec. 2007. Comentariu audio disponibil online la <http://movies.nytimes.com/2007/12/07/movies/07aton.html> (accesat în 1 febr. 2008)

REGRETE, RESENTIMENTE, REMUȘCĂRI CRISTINA CHEVEREȘAN

Una dintre regulile ce par a funcționa fără greș în sfera succeselor 'de casă' este simbioza dintre apariția ecranizărilor de renume și reeditarea romanelor care le-au inspirat. De preferință, afișul filmului funcționează pe post de copertă, întru stimularea interesului cinefililor avizați sau al spectatorilor ocazionali, aflați sub impactul reclamelor TV și omniprezentelor panouri publicitare. Din fericire, multe prime ediții chiar se epuizează și multe cărți chiar merită a fi citite. Acestora, cinematografia le face serviciul popularizării. Un asemenea caz este, fără îndoială, profund intelectuală *Ispășire* (*Atonement*), cu care Ian McEwan obține a doua nominalizare la Booker Prize-ul câștigat deja cu *Amsterdam*.

Considerat de mulți critici drept cea mai mare realizare a britanicului, volumul conține o proză intensă, provocatoare, deconcertantă prin aranjarea straturilor narative și frecvențele răsturnări de situație. Confirmându-și reputația de arhitect al suspansului, scriitorul produce mai mult decât o sinuoasă și pe alocuri terifiantă poveste de dragoste. *Ispășire* este o istorie cu planuri multiple, o meditație neliniștitoare despre puterea imaginației, despre capacitatea de manipulare a ficțiunii. În cazul expus cu precizie chirurgicală, creatorul nu se plasează în proximitatea idilic-demiurgică a unui Dumnezeu al cuvintelor. El stă pe marginea prăpastiei deschise spre pierzanie de influența malefică pe care cuvintele o pot exercita asupra realității.

Mai exact: romanul stă sub semnul minciunii, (auto)mistificării, neînțelegerii autentice sau prefăcute. Ipocrizia, falsitatea, interpretarea rău-voitoare sunt variațiuni pe temă dată ce acompaniază alte 'delicii' ale naturii umane disecate de McEwan: orgoliul, superficialitatea, gelozia, perfidia. Nu e de mirare că marele deziderat îl constituie ispășirea, iertarea unei vini care distruge vieți. Scenariul tensionat, halucinant se înscrie în galeria cu tente sumbre a producțiilor marca McEwan. Viața tot mai complicată a unei familii disfuncționale, ravagiile fizice și mentale cauzate de cel de al Doilea Război Mondial stau în centrul unei drame cu tentă absurdă, presărată cu scene grotești. Efectul de real este atins prin decuparea de momente zguduitoare din experiență. "*Toată armata britanică a fost la Dunkirk. Tatăl meu [...] a fost rănit de schije la picioare, un alt bărbat la brațe. Împreună au reușit să conducă un Harley Davidson!*", mărturisirea McEwan. Scena se regăsește aproape intactă în roman.

Totuși, impresia pe care se mizează este mai degrabă suprarealistă. Intriga pornește de la denaturarea unor evenimente nefericite de către imaginația înfierbântată a unei fetițe de 13 ani, absorbită de sine și lumea sa paralelă. În conacul de la țară al părinților, Briony Tallis își populează existența cu produse ale propriei fantezii. Copila cu talent literar se transformă în monstru în ziua când fabulațiile îi sunt luate în serios. Printr-o falsă mărturie răstoarnă destinele celor dragi, acuzându-l pe iubitul surorii sale de a-i fi violat verișoara. Din acea clipă totul se descompune, povestea capătă aspectul unui puzzle din bucăți ce scapă de sub controlul protagoniștilor. Soarta lor rămâne în mâinile celui ce o consemnează.

Acest truc îi permite lui McEwan un joc al perspectivelor a cărui cheie cititorul

IAN McEWAN

Ispășire

Ediția Polirom: Iași, 2008 (ediția a II-a)
Traducere din limba engleză și note de Virgil Stanciu

o primește doar la final. Trei părți ale romanului surprind întâmplări din 1935 și 1940 printr-o voce a treia care, în ciuda detașării de rigoare, permite invazii ale intimității, sondări ale subconștientului personajelor. Traumele psihice - regrete, resentimente, remușcări – curg în pagină sub dicteu automat. Rolul scriitorului este de a media, de a ordona haosul instalat atât la nivelul existențelor individuale, cât și la cel al unei Europe devastate. Britanicul o face cu eleganța unui stilist ale cărui fraze impecabile produc o plăcere estetică ce ar putea în sine da suficiente motive pentru lectură. Alegerile lexicale, expresivitatea, sunetul întregului, muzicalitatea aproape dureroasă delectează și hipnotizează.

Dar McEwan nu se lasă furat de artificii formale în detrimentul conținutului. Cartea surprinde până la final. Ironia ultimă coincide cu cea din urmă secțiune: după sute de pagini de relatare 'realistă', 'obiectivă', douăzeci de file dau peste cap așteptări, concluzii, convingeri. În 1999, la 77 de ani, mai mult de jumătate de secol după cele povestite, Briony Tallis acaparează în sfârșit prim-planul. Devenită scriitoare de renume, diagnosticată cu o boală ce presupune pierdere de memorie, bătrâna mărturisește: cele citite reprezintă de fapt ultimul său roman, cel care ar fi trebuit să fie primul, început odată cu adevărata ei viață. Imperturbabil, McEwan lovește din nou: încheiate, întâmplările devin cu atât mai fascinante cu cât, știm acum, se află la cheremul scriitoarei-personaj, obsedată de a-și modela realitatea după reguli și dorințe proprii. Întrebările esențiale se revărsă odată cu închiderea volumului. Impulsul este cel al recitirii, pentru miile de nuanțe pe care noua înțelegere le-ar putea oferi.

¹ Interviu cu David Wiegand. *Q&A Ian McEwan. Getting Rid of the Ghosts*, *San Francisco Chronicle*, 10 martie 2002.

TUR DE ORIZONT

Noua echipă de conducere a **Luceafărului**, formată din Dan Cristea (director) și Horia Gârbea (redactor-șef), își propune să descopere și să promoveze tinerele talente literare în paginile săptămânalului care are deja altă înfățișare și alt format ● Mai înalt ● În numărul 3 pe anul în curs sunt o serie de texte interesante de citit, de la cele semnate de Alexandru George, Bogdan Ghiu ("A ști să te uiți la televizor"), Ștefania Coșovei ("Oameni, am viață!"), Gabriel Chifu ("Scriitorii și marele public"), Gelu Negrea, până la cronicile lui D. Cristea, Felix Nicolau, Gabriela Gheorghiușor ● Promisiunea de a publica oameni tineri este onorată chiar în acest număr, unde Corina Catrina, elevă în clasa a XII-a, semnează o pagină bună de proză, "Marcel și femeia rea" ● Numărul în discuție este ilustrat de reproduceri după un pictor-magic, cum îl definește Iolanda Malamen: Felix Lupu ● După o perioadă de experiențe, de sondări pe diferite paliere ale artei, Felix Lupu este – așa cum "vorbesc" reproducerile – un plastician matur și plin de seve, cu o mână sigură și cu un talent zdravăn

LITERAȚII ȘI POEZIA

Noua literatură începe 2008 cu un număr destinat poeziei ● Ana Chirițoiu și Gruia Dragomir o interviuează pe Ioana Nicolaie, iar tot cei doi, împreună cu Marieva Ionescu și Răzvan Mihai Năstase cronicăresc o parte dintre cărțile de versuri apărute în 2007 ● Semnatarii rubricilor permanente sunt la locurile lor, cu rubricile lor: Luminița Marcu, Cristina Chevereșan, Maria Manolescu, Ana Maria Sandu, Radu Pavel Gheo, Simona Popescu, Jean-Lorin Sterian, Vasile Ernu, Robert Șerban, Cezar Paul-Bădescu, Adrian Buz, Costi Rogozanu, Ion Manolescu ● Nu pierdeți din vedere să aflați, de la Ruxandra Ana,

"Cine e noua artă" și să citiți fragmentul din romanul "Sabina", de Ioana Nicolaie.

PRIETENUL NOSTRU, TRADUCĂTORUL

Dilemateca (nr.2) își propune, cu ajutorul lui Marius Chivu, să dea la... iveală o parte dintre traducătorii noștri care s-a împrietenit cu autorul/autorii "transcriși" în românește ● Liviu Bleoca s-a împrietenit cu... Marta Petreu, Irina Mavrodin cu Emil Cioran, Anamaria Pop cu Péter Nádas, Árpád Göncz, Katalin Thurocy și Géza Szöcs, Antoaneta Ralian a fost/este apropiată de Iris Murdoch, Saul Bellow și Raymond Federman, Ileana Scipione i-a cunoscut pe Ignacio Vidal-Folch, Bernardo Atxaga, Enrique Vila-Matas și Luis Garcia Jambrina, Victor Scordeț s-a împrietenit cu Dieter Schlesak, Lukas Barfu, Hendel Klaus, iar Luminița Voinea-Răuț cu Mario Vargas Llosa ● Redactorii lunarului "specializat" în promovarea cărților discută, la o masă rotundă, despre volumul lui Giovanni Sartori, "Ce facem cu străinii?", editat de Humanitas ● Alexandru Matei îl interviuează pe scriitorul francez Ragis Jauffret, căruia în ultimii trei ani i-au apărut două romane în limba română, iar M. Chivu îl interviuează pe Dan Lungu, căruia în ultimii trei ani i-au fost traduse două romane în limba franceză. Dar și în germană ● Adriana Babeți ridică puțin... scutul deasupra amazoanelor sale și dă la tipar un fragment din cartea – pe care a început-o acum 27 de ani – despre aprigele doamne ale antichității.

CANOANE ȘI RĂZBOAIE LITERARE

Spune Dan C. Mihăilescu în **Timpul** (nr. 1), într-un dialog cu Gabriel Stănescu: "Nimeni nu s-a putut împlini la noi decât plecând!" ● Celebrul critic Marcel Reich-

Ranicki se întreabă, în românește, căci e vorba despre o traducere, "Avem nevoie de un canon literar?" ● Răspunsul e da, iar o mică parte din argumentație o extragem în cele ce urmează: "...orice canon ce se vrea util în vreun fel este un produs al vremii lui, născându-se din revizuirea imperios necesară a canoanelor la care s-a recurs anterior. Această revizuire este din diferite motive de neocolit – și cel mai important motiv este în același timp și cel mai simplu: vastitatea. În cursul anilor și deceniilor apar numeroase opere literare ce ar trebui incluse. Însă un canon nu poate crește la nesfârșit – și acest lucru devine cu adevărat valabil abia în cazul unei biblioteci bazate pe el. De aceea va trebui

să renunțăm acum la nu puține opere literare care înainte au aparținut canonului (și pe bună dreptate), care ne-au fost apropiate și dragi în tinerețe. Ele trebuie îndepărtate fără sentimentalism, pentru a putea face loc noului". ● Despre "războaiele culturale" și victimele lor scrie Gabriel Andreescu, Victor Neumann este atent la fascism și comunism, Nicolae Coandă atrage atenția, printr-o cronică, asupra cărții "Înaintând mascat", de Adrian N. Mihailescu, Mircea Gheorghie a intrat în posesia unor "Scenarii de viitor într-un raport CIA" ● Un amplu interviu acordat de Leon Volovici lui Laurențiu Ursu, în paginile din mijlocul "Timpului"

ROȘIORII DE VEDE

TUNUL DE HÂRTIE (III) PETRU UMANSCHI

În decembrie 1966, Janis intra în studio spre a-și imprima albumul de debut. *Listening-ul* pieselor cuprindea, pe lângă compozițiile instrumentiștilor grupului de acompaniament ("Easy Rider", "Coo-Coo" sau "All Is Loneliness"), piesa "Bye, Bye Baby", compusă de Powell St. John, un amic al solistei ce-și pregătise pentru eveniment și câteva titluri proprii: "Women Is Losers", "Intruders" și un aranjament propriu pentru "Down On Me". Albumul apare în 1967 în Chicago, la Mainstream Records, o casă nouă de discuri, fapt care explică și cheltuielile minime ale operațiunii. Janis părea neliniștită, dar nu neîncrezătoare în impactul pe care-l va avea discul asupra publicului. "Dacă ratez în fața întregii lumi, mă gândesc că nu voi mai avea o a doua șansă niciodată. Risc deoarece nu-mi place să dau nicidecum înapoi."

Janis a reușit însă să demonstreze că e o interpretă inegalabilă de blues. Din experiența de viață acumulată, această fată a reușit să adune tocmai acele carate ale existenței care-ți pun la grea încercare resorturile intime pe care trebuie să le folosești spre a învinge în situațiile delicate. Vara lui '67 a fost una decisivă pentru ea: participarea la festivalul Monterey alături de Jimi Hendrix, Otis Redding sau grupul britanic The Who a fost elocventă. Între timp, ea învățase să exprime rock-ul fără a elimina din context rădăcinile muzicii negre de care fusese cucerită încă din adolescență. Paradoxal, Janis a reușit să impună și o formație oarecum de mână a doua, Big Brother. Era locomotiva care trăgea vagoanele și, ambiționați de jarul incandescent al cântecelor sale, al trăirilor ei nedisimulate, băieții se străduiau să fie la înălțime. De cele mai multe ori, reușeau.

Astfel, în duminica fatidică de 17 iunie, evoluția lui Janis & Co. a fost uluitoare, eclipsând practic tot ce mișca. Cei care au asistat la acest concert susținut, cum spuneam, la Monterey, afirmă cu mâna pe inimă că niciodată n-au auzit-o pe Janis cântând mai convingător cunoscuta piesă "Ball & Chain" sau "Road Block", variantele de pe discuri fiind infinit mai modeste. De fapt, nu e de mirare că în seara concertului Albert Grossman, impresarul lui Bob Dylan, i-a propus acesteia să intre sub tutela sa managerială, iar Janis a acceptat cu încântare. Amintim că momentele Monterey sunt cuprinse în filmul festivalului, un adevărat document care dovedește caratele muzicii acelor vremuri eclatante. Cu prilejul concertului susținut la New York în februarie 1968, un comentator nota în cronică evenimentului: "Stilul ei interpretativ combină inspirat *feeling-ul* lui Bessie Smith, finețea Arethei Franklin și energia debordantă a lui James Brown".

În primăvara anului 1968 apare al doilea album al lui Janis & Big Brother and the Holding Company: *Cheap Thrills*. Deosebită îmi pare piesa "Turtle Blues", desprinsă parcă din atmosfera barurilor în care Janis a cântat atâta vreme, fermecându-și ascultătorii cu naturalitatea și trăirea firească pe care le emanau cântecele sale. Dar ce mărturisește artista? "Dacă aș fi muzician, poate ar fi mai greu să-mi exprim sentimentele, dar am noroc, deoarece treaba mea e să simt aceste lucruri, să le spun." Un vârf al trăirilor sale artistice e, neîndoind, varianta "Summertime", piesa lui Gershwin din *Porgy & Bess*. Cum sublinia un confrate, unicitatea interpretării e fantastică, chiar dacă nu putem nega varianta Ellei Fitzgerald, a lui Louis Armstrong sau a lui Peter Gabriel. ("Ea cântă într-un abandon total, într-o luptă pe viață și pe moarte, ce dă impresia că arde."). La fel de expresivă îmi pare însă și "Piece of My Heart", un *cover* după Erma Franklin. Aici e strigătul disperat al femeii ce caută iubirea adevărată, siguranța pe care i-o dă acest sentiment.

Din nefericire, succesul deusolează, fapt care s-a întâmplat și în scurta existență a lui Janis. Perioada San Francisco e una în care drogurile, băutura și sexul în exces o sufocă. Se pare că toate acestea mascau o frustrare a fetei din Port Arthur, jignită de trivialitățile colegilor răutăcioși din campus: "Janis e cel mai fain bărbat dintre noi!" (!?). Dar să revenim la viața artistică a vedetei, amintind păreri împărțite ale specialiștilor, nu vizavi de Janis, ci de trupă. Unii reproșau formației lipsa de omogenitate și precizie, pe când alții îi admirau improvisația și stilul liber în exprimarea hard rock-ului și a sonorităților psihedelice la modă. Deși calitatea înregistrărilor nu era grozavă, s-a vândut un milion de exemplare ale albumului *Cheap Thrills*. Apăruseră între timp și neconcordanțe între progresele realizate de Janis și stagnarea celor de la Big Brother, astfel că cel care a tras semnalul de alarmă a fost managerul Grossman care, la finele anului 1968, decide ca Janis să părăsească formația și chiar să se mute din San Francisco, fapt care se și întâmplă. Big Brother se va destrăma în 1972. Sam Andrews, singurul instrumentist apreciat de Grossman, dar și de Janis, va rămâne în anturajul solistei ce va alcătui în scurt timp formația Kozmic Blues, intitulată la început Janis Revue & Main Squeeze. Kozmic Blues a cântat apoi la festivalurile din Toronto, Philadelphia, New Port, Palm Beach, Filmore east, Woodstock. Urmează apoi perioada grupului Full Tilt Boogie Band. Pe 4 octombrie 1970, Janis se stinge în urma unei supradoze. Cenușa rezultată din incinerarea corpului ei a fost împrăștiată dintr-un elicopter deasupra Oceanului Pacific. Așa își manifestase ea dorința în testament...

MAI MULTE NOTE INFORMATIVE

Urmare din pagina 18

A PATRA

Guralivii ăștia de pe stradă au vîndut vecinei noastre o cutie cu linguri, lingurițe și furculițe care toate se îndoaie imediat ce carnea în care vrei să le înfigi este puținel mai bătrînă. Cum ar fi, spre exemplu, carnea de vită de la arabul din colț care nu știi de unde găsește asemenea marfă că zici că dă iama prin azile cu vaci la pensie. Așa că eu sînt ars cu ăștia mari în plisc, te îmbrobodesc că e așa, că e pe dincolo, ba că-ți dau premii, ba că te trimit în excursie în Dubai și la Azore dacă le iei marfa. Alții zic să punem în geam niște ceva abțibild colorat cu supă de găină, cum era Vegeta sîrbească pe vremuri. Vecina care a cumpărat furculițe de la guralivul ăla și-a umplut geamurile cu abțibilde roșii și galbene cu cocoși și găini. Numai că a luat premiul careva din Bîrlad: s-a prezentat la emisiunea teve și a primit excursia la Dubai de la două domnișoare cu minijup, iar vecina mea a trebuit o zi întreagă să frece pe ferestre ca să dea jos găinile și cocoșii. Cînd i-am spus toate astea mi-a trîntit-o verde-n față:

- Vecine, tot mai bine e ca să pun abțibild pe geam decît să merg la biroul ăla al dumitale de care mă înfiorez toată cînd trec pe dinaintea lui. Spun pentru cine nu știe că e vorba de biroul Asociației funerare de ajutor pentru înmormîntare *Salcia plîngătoare* în care încasează cotizațiile membrilor. Poate că vecina se înfiorează că are vîrsta de așa natură, dar eu cîștig un ban și nu trebuie să-mi lipesc pe geamuri cocoși și găini pe degeaba și să-l văd pe ăla din Bîrlad cum merge la Dubai.

A CINCEA

Din lumea științei vin uneori vești dintre cele mai năstrușnice pentru noi, oamenii din afara ei.

Una dintre științele din domeniile biologiei se numește meme, chiar așa îi spune și ne învață că prin aceste meme-uri noi am devenit esențial diferiți de animale. Memerile cu pricina sînt realități și tipuri culturale pe care le transmitem din generație în generație prin imitare. Animalele comunică, dar nu pot imita, zic acești specialiști în memeri și memetică. O altă teorie asemenea năstrușnică îi zice Gaia și demonstrează că planeta noastră – numele disciplinei chiar asta înseamnă în greacă – ar fi un sistem viu, un animal, un ceva care trăiește prin milioane de ani, se adaptează și își construiește strategii de supraviețuire asemenea iepurelui încolțit de vulpe. Cosmosul este mai ales mort și Pămîntul pare deocamdată singura excepție miraculoasă. Un animal care se plimbă de unul singur printr-o imensitate moartă care vrea să-l anihileze și el se tot împotrivesc, supraviețuind. Toate astea se petrec în Univers, despre care am învățat la școală că ar fi infinit: materie fără cap și coadă. De cîteva decenii, nu multe, teoriile din cosmologie, adică din știința cosmosului, vorbesc că ar exista mai multe universuri și i-au dat nume acestei totale bulversări: plurivers. Să mai spună cineva că oamenii ăștia de știință nu glumesc cu noi!

ASTROFIZICA VIETII

Urmare din pagina 20

Deși n-ar fi de dorit, pentru că nu știi niciodată ce surprize poți avea, căci așa cum imperiile au un ciclu de trei sute de ani de creștere și destrămare, familiile pot porni din te miri ce cocioabe nefericite, amestecându-și sângele cu toate zodiile cerului, până la unul dintre descendenți, mai luminat și așezat, care șterge trecutul neamului său și construiește o asemenea moleculă familială, pe care o împinge spre viitor.

Bunăoară singuraticul orășean descoperă într-un zodiac american că într-o viață anterioară, adică pe la anul 675, era magician și dansator, un fel ce șaman al secolului al VII-lea, pe undeva prin munții Austriei.

Vestea primită prin niște calcule sofisticate îl îndeamnă să-și descopere peste paisprezece veacuri anumite înclinații, uitînd că el face parte dintr-o societate urbană, unde individul pare fără trecut și fără viitor, trăind un prezent continuu, cabrat, cu nervii întinși la maximum, într-o poziție de atac-apărare, cinic, desprins de orice panoplie a vreunui neam. Simte doar că îi urăște pe toți și așteaptă, coroborînd informații zodiacale, ca viața să-i ofere șansa de a agonisi îndeajuns pentru a nu se simți într-un "no mens land", într-un terminal de aeroport părăsit.

Dacă roșul și negrul, armata și clerul, ofereau un loc de regăsire a indivizilor pe

o scară ierarhică străină celei de neam, mai bine de un mileniu, contemporanul nostru însingurat e ostil oricăror forme organizate, deși mai mult ca oricînd în istorie își leagă destinul de asemenea asocieri, fie ele o catedră școlară sau universitară, un concern, o uzină, un partid, o societate secretă. Ele îi dau un sens într-o lume bulversată, aparent haotică, unde singurul lucru căutat de toți este banul, valoarea universală a zilei de azi, cu hrană, muncă, distracție și somn. Familia de odinioară e un fel de amintire după ce și-a ejectat indivizii spre viața marelui oras.

Deși vetuste, genealogiile continuă să fie la mare trecere, dacă pot susține un individ. Concernul, școala, armata, biserica, uzina, partidul își creează propria lume de obiceiuri și necesități dirijate de specificul fiecăreia, închizînd acești atomi din diferite molecule într-un fel de familii formate din străini însingurați, care-și privesc horoscoapele în fiecare dimineață, cu speranța mării lovituri a vieții. Înapoi nu mai privește nimeni. Spre ziua de mâine privesc cu teamă, dar nu acea a finitudinii vieții, ci una sugestionată de filmele pe care le urmărește până noaptea târziu la televizor, uitînd pentru cîteva ore de zodia din care face parte. Fiecare pentru sine, cu generațiile la întîmplare, ca orice atom rupt definitiv de moleculă.

IUSTINA...

Urmare din pagina 17

În afară de asta mai are un carnet la reciproc din Oravița; cînd o să moară, îi iau și aceia. Șapte mii de lei. Trebuie să-i mai dea acum lui Gingirlica încă o sută de lei; asta înseamnă șapte luni. Îi mai lasă lui Donesie cînzeci de lei pentru Oravița; să-i pună ei acolo. Ne întorcem iar la Tali, acolo are doamna Iustina încă lucruri. Muulte, spune doamna Iustina. Tali pare că a uitat de ele, dar doamna Iustina îi aminteste: dar unde sunt farfuriile de tablă? Dar cratițele? Dar sârma izolată pe care ea întindea rufele? Erau toate dar în magazie, femeia hrănea din ele găinile.

Eu nu pun în mașină așa ceva, spune Gheorghe.

Dar sunt încă tablourile, unul mare, Bunicul, și încă unul, Sfînta Treime. Dar mai era un nud, unul pe care îl primise de la doamna Lazar, mătușa contelui Juhasz. Asta nu-i. Tali nu-și aminteste să-l fi văzut. Poate e la tovarășul Șchiau. Cum arată, se interesează tovarășul Șchiau, și apoi e indignat: am auzit de asemenea lucruri, dar eu nu țin în casă așa ceva.

Îi las lui Ionică o sută de lei — să le cumpere copiilor ceva din parte-mi; nu se făcea să vin cu mîna goală, dar să mă salveze el. Ionică devine de-odată amabil acum, cînd sîntem pe plecatele. Ne mai trebuie lumînări și chibrituri pentru cimitir. Ne aduc și Tali și Tovarășul Șchiau — avem vreo zece lumînări și trei cutii de chibrituri — putem întinde pomană.

Gheorghe îmi spune că până noi stăm în cimitir el se duce la mînăstire — nu stăm mult în cimitir, aprindem lumînări, spunem o rugăciune și gata — nu stăm mult. Pe urmă, dacă vrei... urcăm toți, nu?

În cimitir, acolo, sunt toți — de cîteva sute de ani. Ana, Vasile, Vasile, Maria, Vasile, Vasile, Iustina, Iustina, Elena, Vasile, Cornel, Vasile.

Deasupra mormîntului există cîteva pomi — primăvara roadele lor cad nimeni nu le culege. Așa e obiceiul. Doamna Iustina a vîndut mormîntul cu două sute de lei, cea care l-a cumpărat mai are să-i dea o sută, doamna Iustina a bătut și la geamul ei, dar femeia n-a răspuns. Nu va răspunde în nici un caz, i-a spus Tali, de la banii aceia poți să-ți iei adio. Cel puțin să aibă grijă de mormînt — spune doamna Iustina. De-asta i-a vîndut locul atît de ieftin. Femeia i-a promis atunci că va îngriji locul — ceea

ce se și vedea, mormintele erau îngrijite, se cuvenea să le îngrijească fiindcă de-acum înainte acolo vor fi morții ei — și îi va expedia cu prima ocazie și restul, adică o sută de lei. Trecuse un an, banii nu mai veniseră și nici nu exista vreo speranță.

Aprindem lumînările, două pentru fiecare. Nu bate vîntul, așa că vor arde până la capăt.

S-a răcorit, ne luăm hainele pe noi, desfacem portbagajul și într-o plasă adun rezervele alimentare. Avem. Mai avem timp ca să ajungem la mînăstire. Drumul urcă pieptiș, dar doamna Iustina nu mai are nevoie de ajutor; nu mai folosește nici bastonul. "Nu mai credeam că ajung eu vreedată aici". A obosit, se oprește, dar poarta mînăstirii e în fața noastră: cînzeci de metri. N-o vede, dar acolo trebuie să fie.

Mai puțin, îi spun.

Își lasă pardesiul, se oprește iar, nu-i ușor.

Pădurea începe peste tot, la stînga și la dreapta noastră. Ne împrejmuiesc vegetațiile ei ușor obosite de trecerea verii — ierburile alunecînd peste pietre — peste spinările acoperite de mușchi luminiile ieșind dintre ramurile încurcate în creștere, ne odihnim, încă puțin și ajungem — și am ajuns. Poarta mînăstirii e în fața noastră. De-asupra ei mînăstirea și peste — peretele alb-cenușiu al muntelui. Înălțat ocrotitor. El veghează. Aud râul, apele care trec, izvoarele. Le-am văzut mai jos, acum le simțim; sunt mai jos, în albiile lor încă nedomesticite. Auzim vîntul și trecerea apelor; sau numai apele, restul e o părere.

Doamna Iustina trage aer în piept, își ia inima în dinți și pornește. Mai e foarte puțin, dar ea are optzecișicinci de ani și nici nu e sigură că îi spun adevărul: dacă în față — acolo nu e poarta? Ba e — își aminteste..

Mergem ușor, încet, încet. Sunt la fel de obosit ca doamna Iustina, șiroaie de transpirație îmi trec pe față pe piept pe spate. Sunt îmbrăcat într-un val de sudoare. Gheorghe a ajuns înainte, ne așteaptă în fața porții cu pâine și sare — la el erau. Mă temeam că le-am uitat. Poarta e deschisă, dar mînăstirea — capela, locul de închinare — e încuiată. Și locuința călugărului pare goală, ca și casa de oaspeți. Suntem singuri, nu-i așa, spune Gheorghe, suntem singuri — și această singurătate îi dă un sentiment de ușurare.

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Șerban Foarță, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcău, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Colectivul tehnic: Sorin Stroe (paginare, prezentare grafică).

www.revistaorizont.ro e-mail: orizont@regionalnet.org

REDACTIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 29 48 93, 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

Abonamentele se fac la P.T.T.R.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

ISSN 0030 560 X

Abonamentele se fac la Rodipet, la poziția 4386 din catalog

TEODOR BACONSKY
 ANDREI CODRESCU
 MARIO VARGAS LLOSA
 GABRIEL LIICEANU
 NICOLAE MANOLESCU
 ADAM MICHNIK
 H.-R. PATAPIEVICI
 ANDREI PLEȘU
 VLADIMIR TISMĂNEANU
 MIHAI-RĂZVAN UNGUREANU

TIMIȘOARA
 CLUJ
 BUCUREȘTI
 REDMOND
 CRAIOVA
 IAȘI
 ORADEA
 ARAD
 SIBIU
 TIRGU-MUREȘ
 CHIȘINAU
 CONSTANȚA
 BRAȘOV

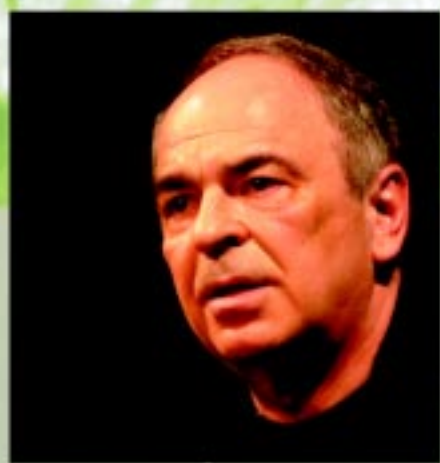

Comunitate și Diversitate
 din 2003

un suflu nou

Angajamentul civic durabil, pasiunea descoperirii diversității, consistența etică alcătuiesc fundamentele unei comunități a dialogului. Un spațiu în care ideile sunt comunicate pe viu, în forma dezbaterii deschise și uneori polemice. Personalități culturale de primă mărime din țară și străinătate întâlnesc un public preponderent tânăr, căruia îi propun modele de realizare a unui potențial mai mult decât cert.

Începând din 2003, proiectul Conferințelor Microsoft a creat un cadru al dialogului fertil și pasionant, o comunitate care a depășit frontierele auditoriului unor săli oricât de pline și de entuziaste. Conferințele Microsoft s-au transformat deseori în cărți de impact pentru cultura română, promovând generos valorile esențiale ale schimbării.

GABRIEL LIICEANU

"FAȚĂ CĂTRE FAȚĂ". DE CE VENIM LA FACULTATE?

TIMIȘOARA, UNIVERSITATEA DE VEST, AULA MAGNA
 9 APRILIE 2008, ORA 16

www.revistaorizont.ro/conferintelemicrosoft

Your potential. Our passion.™

Microsoft